

บทที่ 3

การศึกษาศาลาการเปรียญในพระอารามหลวงในกรุงเทพฯ

ในกรุงเทพฯ มีวัดอยู่ทั้งหมดประมาณ 400 วัด เป็นพระอารามหลวง 87 วัด (พ.ศ. 2545) ในการศึกษาศาลาการเปรียญในกรุงเทพฯ จะทำการศึกษาเฉพาะศาลาการเปรียญที่ตั้งอยู่ในพระอารามหลวงเท่านั้น โดยมีเหตุผลดังนี้

1. เนื่องจากพระอารามหลวงเป็นวัดที่พระเจ้าแผ่นดินทรงสร้างหรือทรงบูรณะปฏิสังขรณ์ เจ้านายหรือขุนนาง สร้างหรือบูรณะปฏิสังขรณ์ แล้วถวายเป็นพระอารามหลวง หรือวัดที่ราษฎรสร้างหรือบูรณะปฏิสังขรณ์ที่เจริญรุ่งเรืองงดงาม และมีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่คณะสงฆ์กำหนดไว้ ขอพระราชทานยกขึ้นเป็นพระอารามหลวง ดังนั้นสถาปัตยกรรมภายในพระอารามรวมทั้งศาลาการเปรียญ จึงมีความประณีตงดงาม มีคุณค่าสมควรแก่การศึกษา
2. เนื่องจากพระอารามหลวงเป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้ว และได้รับพระกฐินหลวงทุกปี เป็นวัดที่ได้รับความสำคัญมากกว่าวัดราษฎร์ คาดว่าน่าจะได้รับ การดูแลบำรุงรักษาเสนาสนะต่างๆ ให้คงสภาพดีอยู่เสมอ จึงมีหลักฐานทางสถาปัตยกรรมครบถ้วนสมบูรณ์ให้สามารถศึกษาได้
3. เนื่องจากพระอารามหลวงส่วนใหญ่เป็นวัดที่มีความสำคัญ ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ สังคม การเมือง และสถาปัตยกรรม จึงมีการกล่าวถึงในเอกสารต่างๆ ให้สามารถศึกษาได้
4. ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการออกแบบ ศาลาการเปรียญ วัดหงส์รัตนาราม ซึ่งเป็นพระอารามหลวง จึงเป็นการเหมาะสมทั้งในด้านวัตถุประสงค์ของการศึกษา ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษา และความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้จากการศึกษา

ตารางที่ 3-1 ตารางแสดงประวัติการบูรณะปฏิสังขรณ์พระอารามและศาลาการเปรียญ

พระอาราม	ประวัติการบูรณะปฏิสังขรณ์พระอาราม	ศาลาการเปรียญ
1 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ชั้น เอก ชนิด ราชวรมหาวิหาร	เดิมชื่อ วัดโพธาราม รัชกาลที่ 1 ทรงสถาปนาใหม่ทั้งพระอาราม วางผังแยกพุทธาวาส และสังฆาวาส สร้างพระอุโบสถแบบมีระเบียงคด 2 ชั้น และมีวิหารทิศ ในสมัยรัชกาลที่ 3 โปรดให้บูรณะปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ พร้อมทั้งสร้างพระวิหารพระพุทธไสยาสน์	ศาลาการเปรียญเป็นพระอุโบสถเดิม เมื่อสร้างพระอุโบสถใหม่ จึงแปลงเป็นศาลาการเปรียญแล้วซ่อมในสมัยรัชกาลที่ 3 ¹
2 วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ชั้น เอก ชนิด ราชวรมหาวิหาร	เดิมชื่อ วัดสลัก กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทได้สถาปนาขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ.2326 สมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีการซ่อมและก่อสร้างครั้งใหญ่ รัชกาลที่ 4 โปรดให้บูรณะในสิ่งที่ยังค้างคาอยู่ต่อไปจนเสร็จเรียบร้อย	ศาลาการเปรียญในสมัยกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเป็นศาลาโถงหลังคาชั้นเดียว พื้นปูอิฐลาดปูนหรือสร้างใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 3 มีศาลาโถงด้านหน้า 1 หลัง ด้านหลัง 1 หลัง ปัจจุบันใช้เป็นห้องสมุดของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ²

¹ กรมการศาสนา, ประวัติวัดที่ราชอาณาจักร เล่ม 1 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2525), หน้า 10.

² ประวัติวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ (กรุงเทพฯ: วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์, 2533), หน้า 6.

พระอาราม	ประวัติการบูรณะปฏิสังขรณ์พระอาราม	ศาลาการเปรียญ
3 วัดสุทัศน์เทพวราราม ชั้น เอก ชนิด ราชวรมหาวิหาร	รัชกาลที่ 1 ทรงสถาปนาเมื่อ พ.ศ. 2350 เพื่อประดิษฐานพระโต ซึ่งอัญเชิญมาจากเมืองสุโขทัย พระวิหารสร้างเสร็จในสมัยรัชกาลที่ 3 และโปรดให้สร้างพระอุโบสถ หล่อพระประธานในพระอุโบสถขึ้นใหม่ และพระราชทานนามว่าวัดสุทัศน์เทพวราราม พ.ศ. 2386	รัชกาลที่ 4 โปรดให้สร้างศาลาการเปรียญใน พ.ศ. 2397 และถวายพระนามพระประธานซึ่งหล่อในสมัยรัชกาลที่ 3 ว่า พระพุทธเสถียรคุณ ³
4 วัดอรุณราชวราราม ชั้น เอก ชนิด ราชวรมหาวิหาร	เดิมเรียก วัดมะกอก สมเด็จพระเจ้าตากสินได้ทรงเปลี่ยนนามใหม่เป็นวัดแจ้ง แล้วปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ และพระวิหารของเก่าในปี พ.ศ. 2311 รัชกาลที่ 2 ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์ต่อโดยทรงสร้างพระอุโบสถ พระวิหารจนเสร็จ สมัยรัชกาลที่ 3 ได้บูรณะปฏิสังขรณ์ทั้งพระอาราม และสร้างพระปรางค์จนแล้วเสร็จ สมัยรัชกาลที่ 4 ได้พระราชทานนามใหม่ว่าวัดอรุณราชวราราม	ศาลาการเปรียญได้รื้อลง และสร้างเป็นโรงเรียนสอนพระปริยัติธรรม ในที่ตั้งเดิม สมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (พ.ศ. 2489-2520) ⁴
5 วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม ชั้น เอก ชนิด ราชวรวิหาร	รัชกาลที่ 4 โปรดให้สร้างขึ้นเป็นพระอารามหลวงของพระมหากษัตริย์ เมื่อ พ.ศ. 2407 โดยให้พระยาราชสงคราม (ทองสุก) เป็นแม่กองจัดสร้าง พระวิหารหลวง และพระปสาธน์เจดีย์ ⁵	ไม่มีการสร้างศาลาการเปรียญ
6 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ชั้น เอก ชนิด ราชวรวิหาร	รัชกาลที่ 5 โปรดให้สร้างขึ้นเป็นวัดประจำพระองค์ เมื่อ พ.ศ. 2412 ในสมัยพระวรวงศ์ พระองค์เจ้าอรุณนิภาคุณากร เป็นเจ้าอาวาส พ.ศ. 2412-2444 ได้ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ พระวิหาร กุฏิ ศาลาการเปรียญ โรงเรียน โดยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2439 เป็นต้นมา	ศาลาการเปรียญ เลิกใช้แล้วและสร้างใหม่เป็นศาลาร้อยปี บูรณะเมื่อ พ.ศ. 2513-2523 ใช้เป็นห้องสมุด ห้องประชุม โรงเรียนพระปริยัติธรรม สถานบำเพ็ญกุศล และที่พักของภิกษุสามเณร ⁶
7 วัดบวรนิเวศวิหาร ชั้น เอก ชนิด ราชวรวิหาร	สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพย์ทรงสร้างขึ้นในรัชกาลที่ 3 ระหว่างปี พ.ศ. 2367-2375 เดิมเรียก วัดใหม่ ต่อมารัชกาลที่ 4 ได้เสด็จมาปกครองวัดนี้เมื่อปี พ.ศ. 2379 จึงได้พระราชทานนามวัดใหม่ว่า วัดบวรนิเวศวิหาร	ศาลาการเปรียญสร้างพร้อมพระอาราม ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปยืน 3 องค์ และมีธรรมาสน์ไม้แกะสลักปิดทองแบบบัลลังค์ พ.ศ. 2451 ซ่อมศาลาการเปรียญใหม่ทั้งหมด ⁷
8 วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ชั้น เอก ชนิด ราชวรวิหาร	เดิมชื่อ วัดบ้านแหลมหรือวัดไทรทอง ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ทรงสถาปนาใหม่หมดทั้งพระอาราม โดยออกแบบและวางผังโดยสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2442	มี ศาลาภัณฑรศภาค เป็นศาลาโรงฉัน และศาลาเบญจพิศภาค เป็นโรงงานและที่เก็บของ ⁸
9 วัดราชโอรสาราม ชั้น เอก ชนิด ราชวรวิหาร	เดิมชื่อ วัดจอมทอง พ.ศ. 2363 รัชกาลที่ 3 ขณะดำรงพระอิสริยยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอในรัชกาลที่ 2 ได้ทรงปฏิสังขรณ์ โปรดให้พระราชทานนามว่า วัดราชโอรส และถวายเป็นพระอารามหลวง	ศาลาการเปรียญสันนิษฐานว่าสร้างพร้อมกับการสร้างวัด พ.ศ. 2364-2374 ⁹

³ กรมการศาสนา, **ประวัติวัดที่ราชอาณาจักร เล่ม 1**, หน้า 23.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 37. และ "กรมทำแผนที่, แผนที่กรุงเทพฯ, 18 ธันวาคม ร.ศ. 115".

⁵ กรมการศาสนา, **ประวัติวัดสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตอน 2** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2524), หน้า 89.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 116.

⁷ กรมการศาสนา, **ประวัติวัดสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตอน 1** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2524), หน้า 76.

⁸ ประวัติวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม (ม.ป.ท.: ม.ป.ท.), หน้า 75.

⁹ กรมศิลปากร, **ประวัติวัดชัยพฤกษ์มาลา วัดราชโอรสาราม วัดเฉลิมพระเกียรติ (พระนคร: กรมศิลปากร, 2506)**, หน้า 40.

พระอาราม	ประวัติการบูรณะปฏิสังขรณ์พระอาราม	ศาลาการเปรียญ
10 วัดพระศรีมหาธาตุ ชั้น เอก ชนิด ราชวรวิหาร	สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 8 เมื่อ พ.ศ. 2484 รัฐบาลได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ และกิ่งพระศรีมหาโพธิมาประดิษฐานที่วัดนี้ จึงได้ตั้งนามวัดว่า วัดพระศรีมหาธาตุ	ศาลาการเปรียญสร้าง พ.ศ. 2510 - 2515 ¹⁰
11 วัดชนะสงคราม ชั้น โท ชนิด ราชวรวิหาร	สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้สถาปนาขึ้นใหม่ทั้งวัด เสร็จแล้ว ถวายเป็นพระอารามหลวง และได้รับพระราชทานนามใหม่ว่า วัดชนะสงคราม สมัยรัชกาลที่ 3 ทรงบูรณะพระเจดีย์ยอดมณีไม้สิบสอง สมัยรัชกาลที่ 4 โปรดให้สร้างกุฏิ เสร็จในปี พ.ศ. 2393	ศาลาการเปรียญ สันนิษฐานว่าสร้าง พ.ศ. 2509 สมัยพระธรรมปิฎกเป็นเจ้าอาวาส ได้พัฒนาปฏิสังขรณ์เสนาสนะ และถาวรวัตถุต่างๆ ขึ้นภายในวัดโดยได้รับความร่วมมือจากพระภิกษุสามเณร และผู้มีจิตศรัทธา
12 วัดสระเกศ ชั้น โท ชนิด ราชวรวิหาร	เดิมชื่อ วัดสะแก สมัยรัชกาลที่ 1 ทรงพระราชทานนามใหม่ว่าวัดสระเกศ และทรงปฏิสังขรณ์ ทั้งพระอาราม สมัยรัชกาลที่ 3 ทรงสร้างพระวิหาร และเริ่มสร้างบรมบรรพต และรัชกาลที่ 4 โปรดให้สร้างต่อจนแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2408	สันนิษฐานว่าสร้างในรัชกาลปัจจุบัน
13 วัดมกุฏกษัตริยาราม ชั้น โท ชนิด ราชวรวิหาร	รัชกาลที่ 4 ทรงสร้างขึ้นเพื่อให้เป็นวัดคู่กับวัดโสมนัสวิหาร ทรงวางศิลาฤกษ์ เมื่อ พ.ศ. 2410 และสร้างเสร็จ พ.ศ. 2411	ไม่มีการสร้างศาลาการเปรียญ
14 วัดราชบูรณะ ชั้น โท ชนิด ราชวรวิหาร	เดิมชื่อ วัดเลียบ รัชกาลที่ 1 โปรดให้สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพบพิตร บูรณะและสถาปนาเป็นพระอารามหลวง โดยพระราชทานนามว่าวัดราชบูรณะ	ศาลาการเปรียญเดิมที่สร้างตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 พังเนื่องจากวัดได้ถูกภัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นเหตุให้วัดถูกพังทำลายหมด ศาลาการเปรียญหลังปัจจุบันสร้าง พ.ศ. 2528 ¹¹
15 วัดราชาธิวาส ชั้น โท ชนิด ราชวรวิหาร	เดิมชื่อ วัดสมอราย กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ทรงปฏิสังขรณ์ใหม่ สมัยรัชกาลที่ 4 ได้มีการปฏิสังขรณ์ทั้งพระอาราม สมัยรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2451 โปรดเกล้าให้รื้อและสร้างเสนาสนะขึ้นใหม่หลายสิ่ง	ศาลาการเปรียญสร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อแรกสร้างยังไม่มียานประตูหน้าต่างที่มุงลาดด้านหน้าและด้านหลัง ¹²
16 วัดเทพศิรินทราวาส ชั้น โท ชนิด ราชวรวิหาร	รัชกาลที่ 5 ทรงสร้างอุทิศถวายสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชชนนี เริ่มสร้าง พ.ศ. 2419 พระอุโบสถสร้างเสร็จ พ.ศ. 2443	ศาลาการเปรียญเดิมตั้งอยู่ มุมด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ¹³ ปัจจุบันเป็นอาคารเรียนของโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส
17 วัดโสมนัสวิหาร ชั้น โท ชนิด ราชวรวิหาร	รัชกาลที่ 4 ทรงสร้างอุทิศสมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี ตั้งแต่ พ.ศ. 2496 พระอุโบสถและพระวิหารสร้างเสร็จประมาณ พ.ศ. 2400	ไม่มีการสร้างศาลาการเปรียญ
18 วัดปทุมคงคา ชั้น โท ชนิด ราชวรวิหาร	เดิมชื่อ วัดสามเพ็ง ในสมัยรัชกาลที่ 1 โปรดให้กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ซ่อมและสถาปนาขึ้นใหม่ทั้งพระอาราม	ศาลาการเปรียญ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2478 แทนหลังเดิมที่ถูกไฟไหม้ ¹⁴

¹⁰ กรมการศาสนา, **ประวัติวัดที่ราชอาณาจักร เล่ม 1**, หน้า 83.

¹¹ สัมภาษณ์ พระมทพประจวบ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดราชบูรณะ, 25 เมษายน 2544.

¹² พระราชกวี และคณะ, **แผนที่และรูปถาวรวัตถุของวัดราชาธิวาส 2455-2479** (ม.ป.ท.: โรงพิมพ์กรมแผนที่, 2479).

¹³ "กรมทำแผนที่, **แผนที่กรุงเทพฯ**, 18 ธันวาคม ร.ศ. 115".

¹⁴ กรมการศาสนา, **ประวัติวัดที่ราชอาณาจักร เล่ม 1**, หน้า 118.

พระอาราม	ประวัติการบูรณะปฏิสังขรณ์พระอาราม	ศาลาการเปรียญ
19 วัดบรมนิวาส ชั้น โท ชนิด ราชวรวิหาร	รัชกาลที่ 4 ทรงสร้างตั้งแต่องค์พระนอน เรียกว่า วัดนอก โดยสร้างพระอุโบสถ พระเจดีย์ และกุฏิ 14 หลัง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2377 สมัยรัชกาลที่ 5 ทรงปฏิสังขรณ์ทั่วทั้งพระอาราม แล้วพระราชทานนามว่า วัดบรมนิวาส	ศาลาการเปรียญสร้างเมื่อ พ.ศ. 2454 ¹⁵
20 วัดโมลีโลกยาราม ชั้น โท ชนิด ราชวรวิหาร	เดิมชื่อ วัดท้ายตลาด สมัยรัชกาลที่ 3 ทรงปฏิสังขรณ์ทั้งพระอาราม และทรงเปลี่ยนนามใหม่เป็นวัดโมลีโลกยาราม สมัยรัชกาลที่ 4 ทรงปฏิสังขรณ์ทั้งพระอาราม	ศาลาการเปรียญเดิมสร้างสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี พังทลายเมื่อ พ.ศ. 2490 ¹⁶
21 หงส์รัตนาราม ชั้น โท ชนิด ราชวรวิหาร	สมเด็จพระเจ้าตากสิน ทรงสร้างพระอุโบสถขึ้นใหม่ ศาลาโรงธรรม กุฏิ และเสนาสนะอื่น ต่อมารัชกาลที่ 3 ทรงร่วมกับสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ และพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว บูรณะปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ พระวิหาร และหมู่กุฏิทั้งพระอาราม	ศาลาการเปรียญเดิมตั้งอยู่ด้านทิศใต้ ริมคลองบางกอกใหญ่ ที่ตั้งของโรงไม้ในปัจจุบัน ¹⁷
22 วัดราชสิทธิาราม ชั้น โท ชนิด ราชวรวิหาร	เดิมชื่อ วัดพลับ สมัยรัชกาลที่ 1 ได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดพลับเดิม ต่อมารัชกาลที่ 3 ทรงปฏิสังขรณ์ใหม่ทั้งพระอาราม และพระราชทานนามวัดใหม่ว่าวัดราชสิทธิาราม	ศาลาการเปรียญสร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 ตั้งอยู่ทางด้านตะวันออกของคณะ 1 เดิมหน้าต่างเจาะเป็นช่องเล็ก ๆ ไม่มีบานเปิดปิด ปัจจุบันใส่บานให้เปิดปิดได้ ¹⁸
23 วัดสุวรรณาราม ชั้น โท ชนิด ราชวรวิหาร	เดิมชื่อ วัดทอง รัชกาลที่ 1 โปรดให้ริ้วและสถาปนาใหม่ทั้งพระอาราม แล้วพระราชทานนามว่า วัดสุวรรณาราม รัชกาลที่ 3 ได้ทรงปฏิสังขรณ์ ขยายเขตให้กว้างออกไป สร้างหอระฆัง หอพระไตรปิฎก กุฏิ ศาลาการเปรียญ ฯลฯ	ศาลาการเปรียญ สันนิษฐานว่าเป็นหลังเดิมที่ปฏิสังขรณ์เป็นอาคารสองชั้น สร้างสมัย พระอุบาลีคุณูปมาจารย์เป็นเจ้าอาวาสโดยได้ร่วมกับผู้มีจิตศรัทธาซ่อมพระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ ศาลาท่าน้ำ และฌาปนสถาน
24 วัดชัยพฤกษ์มาลา ชั้น โท ชนิด ราชวรวิหาร	เดิมชื่อ วัดชัยพฤกษ์ รัชกาลที่ 1 โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ใหญ่ สร้างขึ้นใหม่แต่ก็ไม่เสร็จจนในสมัยรัชกาลที่ 4 ทรงบริจาคทรัพย์ให้ปฏิสังขรณ์จนเสร็จแล้วพระราชทานนามว่าวัดชัยพฤกษ์มาลา	ศาลาการเปรียญเดิมสร้างในสมัยรัชกาลที่ 4 แบบมีศาลาสกัณฑ์ทั้งสองด้าน พ.ศ.2481 สร้างศาลาการเปรียญขึ้นใหม่แทนหลังเก่า เสร็จ พ.ศ. 2500 ¹⁹
25 วัดจักรวรรดิราชาวาส ชั้น โท ชนิด วรมหาวิหาร	เดิมชื่อ วัดสามปลื้ม พระยาศรีสุนทรโวหาร ได้ก่อสร้างขึ้นใหม่ทั้งหมด แล้วน้อมเกล้าถวายเป็นพระอารามหลวงในรัชกาลที่ 3 เมื่อพ.ศ. 2368 ต่อมาได้มีการสร้างวิหารขึ้นประดิษฐานพระบาง สร้างพระอุโบสถใหม่แล้วอุทิศพระอุโบสถเดิมเป็นพระวิหาร	ศาลาการเปรียญเดิมสร้างพร้อมพระพุทธปรปางค์ ประมาณ พ.ศ. 2370 ²⁰
26 วัดระฆังโฆสิตาราม ชั้น โท ชนิด วรมหาวิหาร	เดิมชื่อ วัดบางหว้าใหญ่ สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงยกขึ้นเป็นพระอารามหลวง สมัยรัชกาลที่ 1 ได้รับการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ และได้รับพระราชทานนามวัดระฆังโฆสิตาราม สมัยรัชกาลที่ 3 ทรงโปรดให้สร้างพระอุโบสถหลังใหม่ขึ้นแทนหลังเก่า	ศาลาการเปรียญสันนิษฐานจากรูปแบบสถาปัตยกรรมว่าสร้างในสมัยรัชกาลที่ 4

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 126.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 131.

¹⁷ สัมภาษณ์ พระครูวิธานรัตนกิจ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดหงส์รัตนาราม, กุมภาพันธ์ 2544.

¹⁸ กรมศิลปากร, ประวัติวัดราชสิทธิาราม (พระนคร: กรมศิลปากร, 2509).

¹⁹ ประวัติวัดชัยพฤกษ์มาลา (กรุงเทพฯ: ศาสนาอันต์, 2516), หน้า 58.

²⁰ กรมการศาสนา, ประวัติวัดสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตอน 1, หน้า 229.

พระอาราม	ประวัติการบูรณะปฏิสังขรณ์พระอาราม	ศาลาการเปรียญ
27 วัดกัลยาณมิตร ชั้น โท ชนิด วรมหาวิหาร	สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2368 โดยเจ้าพระยา นิกรบดีนทร์ (โต) เมื่อยังเป็นพระยาราชสุภาวดี ได้อุทิศ ที่ดินกับซื้อที่ดินเพิ่มเติมสร้างขึ้นถวายเป็นพระอาราม หลวง	ศาลาการเปรียญสร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 ปัจจุบัน สร้างใหม่เป็นอาคาร 2 ชั้น ²¹
28 วัดพิตรกิมข ชั้น โท ชนิด วรวิหาร	เดิมชื่อ วัดเชิงเลน สมัยรัชกาลที่ 1 สมเด็จพระเจ้า หลานเธอ เจ้าฟ้ากรมพระอนุรักษ ที่กรมพระราชวังบวร สถานกิมข ทรงปฏิสังขรณ์ และสถาปนาขึ้นใหม่ แล้ว พระราชทานนามให้ใหม่ว่า วัดพิตรกิมข	ศาลาการเปรียญสร้างเสร็จ พ.ศ. 2505 ²²
29 วัดไตรมิตรวิทยา ราม ชั้น โท ชนิด วรวิหาร	เดิมชื่อ วัดสามจีน เปลี่ยนชื่อใหม่เป็นวัดไตรมิตรวิทยา รามในปี พ.ศ. 2482 โดยสมเด็จพระวันรัตเข็มจารี วัด มหาธาตุ พระอุโบสถหลังใหม่สร้าง พ.ศ. 2498 - 2492 โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก ยกฐานะขึ้นเป็นพระ อารามหลวง เมื่อ พ.ศ. 2499	ศาลาการเปรียญเป็นอาคารคอนกรีต 2 ชั้น สร้างใน สมัยรัชกาลที่ 8 พ.ศ. 2482
30 วัดประยูรวงศาวาส ชั้น โท ชนิด วรวิหาร	สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ เมื่อยังเป็น เจ้าพระยาคัล อูทิศที่สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2371 ถวาย เป็นพระอารามหลวงในสมัยรัชกาลที่ 3 ชาวบ้านเรียก วัดรั้วเหล็ก	ศาลาการเปรียญหลังเดิมพังลงเนื่องจากโดนลูกระเบิด ในสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงสร้างขึ้นใหม่เป็น 2 ชั้น ²³
31 วัดพิชัยญาติการาม ชั้น โท ชนิด วรวิหาร	เดิมเป็นวัดร้างต่อมา พ.ศ. 2384 สมเด็จพระเจ้าพระยาบรม มหาพิชัยญาติได้สถาปนาขึ้นใหม่ทั้งวัด แล้วน้อมเกล้า ถวายเป็นพระอารามหลวง สมัยรัชกาลที่ 4 ทรงพระ ราชทานตำแหน่งมาประดิษฐานไว้ ได้ปฏิสังขรณ์พระ อุโบสถ พระปรางค์ พระเจดีย์ และก่อสร้างตึกโรงเรียน สุขมาลัย	ศาลาการเปรียญสันนิษฐานจากรูปแบบสถาปัตยกรรม ว่าสร้างในสมัยรัชกาลที่ 4
32 วัดอนงคาราม ชั้น โท ชนิด วรวิหาร	สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 เดิมชื่อวัดน้อยชำแถม โดยท่าน ผู้หญิง ในสมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ และถวาย เป็นพระอารามหลวง ต่อมารัชกาลที่ 3 พระราชทาน นามใหม่ว่า วัดอนงคาราม	ศาลาการเปรียญสร้างเมื่อ พ.ศ. 2468 โดยรื้อศาลา เดิมและ ใ้ของเก่าและใหม่ผสมกัน ²⁴
33 วัดปทุมวนาราม ชั้น ตรี ชนิด ราชวรวิหาร	รัชกาลที่ 4 โปรดให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2400 ใกล้กับวัง สระปทุม เพื่อพระราชทานแก่สมเด็จพระเทพศิรินทรา ราชมาราชินี และได้พระราชทานนามว่าวัดปทุมวนาราม	ไม่มีการสร้างศาลาการเปรียญ
34 วัดบวรมงคล ชั้น ตรี ชนิด ราชวรวิหาร	เดิมชื่อ วัดสิงขร ในสมัยรัชกาลที่ 2 กรมพระราชวัง บวรสถานมงคลมหาเสนาอนุรักษ ทรงปฏิสังขรณ์และก่อ สร้างถาวรวัตถุขึ้นหลายอย่าง และทรงประทานนามใหม่ ว่า วัดบวรมงคล	ศาลาการเปรียญเดิมเป็นไม้สักตั้งอยู่ริมน้ำ

²¹ กรมการศาสนา, ประวัติวัดที่ราชอาณาจักร เล่ม 1, หน้า 163.

²² ตำนานวัดพิตรกิมข (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2512).

²³ กรมการศาสนา, ประวัติวัดที่ราชอาณาจักร เล่ม 1, หน้า 175.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 183.

พระอาราม	ประวัติการบูรณปฏิสังขรณ์พระอาราม	ศาลาการเปรียญ
35 วัดหนัง ชั้น ตริ ชนิด ราชวรวิหาร	เป็นวัดร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยา ต่อมาสมเด็จพระศรีสุ ลาลัย พระบรมราชชนนีในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า เจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาใหม่ทั้งอาราม สมัยรัชกาลที่ 5 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นนฤบาลมุขมาตย์เป็นผู้ อำนวยการปฏิสังขรณ์	ศาลาการเปรียญสร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 มีต่อม้อรับ รอดและพื้นไม้ เดิมสูงจากพื้นดิน 1.40 เมตร ผังก่อ อิฐฉาบปูน เสาในประธานเป็นไม้ มีการประดับตกแต่ง ทั้ง เสา บานประตูหน้าต่าง คอสอง และฝ้า เพดานมีศาลาสกัถหลังหนึ่งทางด้านเหนือ ²⁵
36 วัดรัชฎาธิฐาน ชั้น ตริ ชนิด ราชวรวิหาร	เดิมชื่อ วัดเงิน สร้างโดยเจ้าขรัวเงิน ภักศิกของสมเด็จพระ เจ้าฟ้าหญิง กรมพระศรีสตุธารักษ์ พระที่นั่งองค์ที่ 2 ใน รัชกาลที่ 1 สมัยรัชกาลที่ 3 กรมสมเด็จพระอมรินท รามมาตย์ พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 1 ได้ทรงบูรณะใหม่ ทั้งพระอาราม และทรงสถาปนา ยกเป็นพระอารามหลวง ในสมัยรัชกาลที่ 4 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้บูรณะวัดและพระ ราชทานนามใหม่ว่าวัดรัชฎาธิฐาน เมื่อ พ.ศ. 2406	ตำหนักนี้อยู่ในวังหลวงมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 เดิม เป็นตำหนักของกรมพระศรีสตุธารักษ์ ต่อมารัชกาลที่ 5 ทรงรื้อเพื่อสร้างตำหนักพระราชทานสมเด็จพระกรมพระ ยาสุตารักษ์ราชประยูรที่เลี้ยงท่านมา ตำหนักเดิมย้าย มาเป็นศาลาการเปรียญที่วัดนี้ พ.ศ. 2502 ย้ายศาลา การเปรียญจากทิศตะวันตก ไปปลูกสร้างใหม่ด้านทิศ ตะวันออกของวัด พ.ศ. 2504 ย้ายศาลาขวางด้าน หน้ามาปลูกใหม่ที่ด้านหลังศาลาการเปรียญ
37 วัดราชนัคคาราม ชั้น ตริ ชนิด วรวิหาร	สร้างขึ้นปี พ.ศ. 2389 ในสมัยรัชกาลที่ 3 เพื่อปรากฏ เป็นเกียรติแก่พระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าโสมนัส วัฒนาวดี โดยโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามรราช (บุญ นาค) เป็นผู้ออกแบบแปลนแผนผังสร้างวัดนี้ขึ้น	ศาลาการเปรียญสร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 พร้อมพระ อาราม สมัยพระราชบัญญัติโสภณเป็นเจ้าอาวาส 2492-2525 ได้สร้างขึ้นอีกหลังหนึ่งทางทิศตะวันตก ของหลังเดิม ²⁶
38 วัดปรีนายก ชั้น ตริ ชนิด วรวิหาร	สร้างในสมัยรัชกาลที่ 1 โดยเจ้าพระยาบดินทรเดชา เดิมชื่อวัดพรหมสุรินทร์ และเปลี่ยนเป็น วัดปรีนายกใน สมัยรัชกาลที่ 3 สมัยรัชกาลที่ 5 ทรงทำนบบำรุง การก่อสร้าง เสนาสนะต่าง รวมทั้งพระอุโบสถ เมื่อ พ.ศ. 2443	ศาลาการเปรียญเดิมเป็นตำหนักพระราชวงศ์ในสมัย รัชกาลที่ 5 เป็นเรือนไม้ทรงไทย ²⁷
39 วัดตรีศัพท ชั้น ตริ ชนิด วรวิหาร	สร้างในสมัยรัชกาลที่ 4 ประมาณ พ.ศ. 2403 กรม หมื่นวิษณุภาณินาถ และกรมหมื่นมเทศวรวิลาศ ได้ช่วยกันสร้างและรัชกาลที่ 4 ได้สร้างเพิ่มเติมจนเสร็จ	ไม่มีศาลาการเปรียญ
40 วัดเทพธิดาราม ชั้น ตริ ชนิด วรวิหาร	รัชกาลที่ 3 สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2379 เพื่อเฉลิมพระ เกียรติพระราชทานแด่พระปิยธิดา โดยให้กรมหมื่นภูม ินทรภักดีเป็นแม่กองอำนวยการสร้างวัดนี้ สร้างเสร็จ เรียบร้อยในปี พ.ศ. 2382	ศาลาการเปรียญสร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 พร้อมพระ อาราม
41 วัดมหรณพาราม ชั้น ตริ ชนิด วรวิหาร	พระองค์เจ้าอรเรนท พระราชโอรสในรัชกาลที่ 3 (กรม หมื่นอุดมรัตนรังษี) สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2393 ซึ่งรัชกาลที่ 3 การก่อสร้างวัดเสร็จเรียบร้อยในสมัยรัชกาลที่ 4 และ โปรดพระราชทานนามว่า วัดมหรณพาราม	ศาลาการเปรียญสันนิษฐานว่าสร้างในสมัยรัชกาลที่ 3- 4 พร้อมพระอาราม มีตัวหนังสือบอกที่หน้าบันว่า บูรณปฏิสังขรณ์ พ.ศ. 2475
42 วัดสังเวชวิศยาราม ชั้น ตริ ชนิด วรวิหาร	เดิมชื่อวัดสามจีน สมัยรัชกาลที่ 1 กรมพระราชวังบวร มหาสุรสิงหนาทได้ก่อสร้าง และปฏิสังขรณ์ สมัยรัชกาล ที่ 3 ได้ทำการปฏิสังขรณ์กำแพงแก้ว พระอุโบสถ และ พรวิหาร เพิ่มเติม สมัยรัชกาลที่ 4 ได้ปฏิสังขรณ์พระ ประธานในพระอุโบสถ และพระราชทานนามวัดใหม่ว่า วัดสังเวชวิศยาราม	ศาลาการเปรียญสร้างในสมัยสมเด็จพระวันรัตเป็นเจ้า อาวาส พ.ศ. 2461- 2525 ²⁸

²⁵ ประวัติวัดหนังราชวรวิหาร (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 40-43.

²⁶ กรมการศาสนา, ประวัติวัดสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตอน 3 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2524), หน้า 233.

²⁷ กรมการศาสนา, ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 1, หน้า 202.

พระอาราม	ประวัติการบูรณะปฏิสังขรณ์พระอาราม	ศาลาการเปรียญ
43 วัดราชผาติการาม ชั้น ตริ ชนิด วรวิหาร	เดิมชื่อวัดส้มเกลี้ยง สมัยรัชกาลที่ 3 โปรดให้พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ สร้างวัดใหม่ และได้พระราชทานนามใหม่ว่า วัดราชผาติการาม เมื่อ พ.ศ. 2379	ศาลาการเปรียญสันนิษฐานว่าสร้างในสมัยพระมหาวีรวงศ์เป็นเจ้าอาวาส ตั้งแต่ พ.ศ. 2517-2525
44 วัดเทวราชกุญชร ชั้น ตริ ชนิด วรวิหาร	เดิมชื่อ วัดสมอแครง สมัยรัชกาลที่ 4 พระองค์ทรงรับเป็นพระอารามหลวง และพระราชทานนามว่า วัดเทวราชกุญชร	ศาลาการเปรียญหลังเก่าปลูกด้วยไม้สัก มีช่อฟ้าใบระกาแบบโบราณ แต่พังลงหมดแล้ว ปัจจุบันศาลาการเปรียญหลังใหม่ เป็นอาคาร 2 ชั้น สร้างเมื่อ พ.ศ. 2522 ²⁹
45 วัดมหาพฤฒาราม ชั้น ตริ ชนิด วรวิหาร	เดิมชื่อ วัดท่าเกวียน สมัยรัชกาลที่ 4 ทรงสถาปนาวัดขึ้นใหม่ พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ มกุฎราชกุมาร ร่วมกันสร้างขึ้นเป็นพระราชกุศล แล้วเปลี่ยนชื่อใหม่ว่าวัดมหาพฤฒาราม เมื่อ พ.ศ. 2397	ศาลาการเปรียญสร้างขึ้นแทนหลังเก่าที่ชำรุด และบริเวณที่ปลูกสร้างถูกตัดเป็นถนนมหาพฤฒาราม ³⁰
46 วัดสัมพันธวงศ์ ชั้น ตริ ชนิด วรวิหาร	เดิมเรียก วัดเกาะ สมัยรัชกาลที่ 1 ทรงพระกรุณาโปรดให้ สมเด็จพระสัมพันธวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์ใหม่ทั้งพระอาราม แล้วโปรดให้สถาปนาขึ้นเป็นพระอารามหลวง พระราชทานนามใหม่ว่าวัดเกาะแก้วสังการาม สมัยรัชกาลที่ 4 ทรงเปลี่ยนนามวัดใหม่เป็น วัดสัมพันธวงศ์อาราม	ในรัชกาลปัจจุบัน พ.ศ. 2505 ทรงพระราชทาน พระบรมราชานุญาตให้ริ้วพระอุโบสถ พระวิหาร พระเจดีย์ และสร้างพระอุโบสถวิหารการเปรียญ 3 ชั้นขึ้นใหม่ ³¹
47 วัดเครือวัลย์ ชั้น ตริ ชนิด วรวิหาร	สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยเจ้าพระยาอภัยภูธร (น้อย บุณยรัตพันธุ์) พร้อมด้วย เจ้าจอมเครือวัลย์ ได้ถวายเป็นพระอารามหลวง และได้รับพระราชทานนามว่า วัดเครือวัลย์	ศาลาการเปรียญสร้างสมัยรัชกาลที่ 3 พร้อมการสร้างวัด ปฏิสังขรณ์ พ.ศ. 2477
48 วัดนาคกลาง ชั้น ตริ ชนิด วรวิหาร	สร้างขึ้นโดยเชื้อพระวงศ์ในสมัยรัชกาลที่ 1 ในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นพระอารามหลวง สมัยท่านเจ้าคุณพระเทพสิทธินายก เป็นเจ้าอาวาส พ.ศ. 2475-2518 ได้ปฏิสังขรณ์ พระอุโบสถ พระวิหาร และศาลาการเปรียญ และทำการสร้างอาคารเรียนพระปริยัติธรรม หอสมุดมนต์ ศาลาบำเพ็ญกุศล กุฏิ หอไตร และหอรบั้ง ขึ้นใหม่	ศาลาการเปรียญเดิมเป็นอาคารเครื่องก่อ โครงหลังคาไม้ ภายในมีธรรมาสันนิษชุก ท้ายศาลาการเปรียญ มีศาลาลอยอีกหลังหนึ่ง ศาลาการเปรียญหลังปัจจุบันสร้างในรัชกาลปัจจุบัน ³²
49 วัดสังข์กระจาย ชั้น ตริ ชนิด วรวิหาร	เป็นวัดโบราณ รัชกาลที่ 1 ให้สถาปนาใหม่ เพื่อพระราชทานแก่พระสมณเอกพระองค์และพระราชทานนามวัดว่า วัดสังข์กระจาย พ.ศ. 2393 รัชกาลที่ 3 ได้โปรดให้ปฏิสังขรณ์ใหม่หมดทั้งพระอาราม โดยสร้างกุฏิ ศาลาการเปรียญ หอรบั้ง และศาลาท่าน้ำ	ศาลาการเปรียญเดิมสร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 หลังปัจจุบันสร้างขึ้นใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2466 ³³

²⁸ กรมการศาสนา, **ประวัติวัดที่ราชอาณาจักร เล่ม 1**, หน้า 216.

²⁹ กรมการศาสนา, **ประวัติวัดที่ราชอาณาจักร เล่ม 1**, หน้า 223.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 227. และ "กรมทำแผนที่, แผนที่กรุงเทพฯ, 18 ธันวาคม ร.ศ. 115".

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 231.

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 238.

³³ วัดสังข์กระจาย, **ประวัติวัดสังข์กระจาย** (กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป, 2532), หน้า 67.

พระอาราม	ประวัติการบูรณะปฏิสังขรณ์พระอาราม	ศาลาการเปรียญ
50 วัดดุสิตาราม ชั้น ตรี ชนิด วรวิหาร	เดิมชื่อวัดเสาประโคน สมัยรัชกาลที่ 1 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงสร้างวัดนี้ โดยได้ทรงปฏิสังขรณ์พระอุโบสถเดิม สมัยรัชกาลที่ 2 กรมพระราชวังบวรมหาด้านซ้าย ได้ทรงสร้างกุฏิ หอสวดมนต์ ศาลาการเปรียญ แล้วพระราชทานนามว่า วัดดุสิตาราม รัชกาลที่ 3 ได้สร้างและปฏิสังขรณ์ ทั้งพระอาราม	ศาลาการเปรียญสร้างสมัยพระวิสุทธิโสภณ (2508-2522) ³⁴
51 วัดกนิษฐาราม ชั้น ตรี ชนิด วรวิหาร	เดิมชื่อ วัดบางจาก ได้รับการสถาปนาขึ้นใหม่โดยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิงประไพวดี กรมหลวงเทพวดี ในรัชกาลที่ 1 โดยโปรดให้เปลี่ยนพระอุโบสถเดิมเป็นพระวิหาร และสร้างพระอุโบสถใหม่ขึ้นแทน รวมทั้งศาลาการเปรียญด้วย สมัยรัชกาลที่ 3 ได้รับพระราชทานนามใหม่ว่า วัดกนิษฐาราม	ศาลาการเปรียญเดิม สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 ตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำ มีศาลาขวางอยู่ด้านหลัง 1 หลัง และศาลาเล็กหันหน้าลงแม่น้ำอีก 2 หลัง ปัจจุบันรื้อลงแล้วย้ายไปสร้างใหม่เฉพาะอาคารประธานที่ด้านหลังวัด ³⁵
52 วัดศรีสุธาราม ชั้น ตรี ชนิด วรวิหาร	เดิมชื่อวัดชีปะขาว กรมสมเด็จพระศรีสุตราชักรังซึ่งเป็นพระพี่น้องในรัชกาลที่ 1 ได้ทรงสถาปนาวัดขึ้นมาใหม่ สมัยรัชกาลที่ 4 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์ สร้างพระอุโบสถขึ้นใหม่แทนหลังเก่า แล้วพระราชทานนามวัดใหม่ว่า วัดศรีสุธาราม	ศาลาการเปรียญสร้างตั้งแต่สมัยอยุธยา ได้ปฏิสังขรณ์ติดต่อกันมาโดยตลอด ³⁶
53 วัดชินวราราม ชั้น ตรี ชนิด วรวิหาร	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ได้ทรงสร้างวัดขึ้นเมื่อครั้งยังดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมหมื่นนุชิตชิโนรส ในสมัยรัชกาลที่ 3	ศาลาการเปรียญสร้างใหม่ในตำแหน่งเดิม เสร็จ พ.ศ. 2523 ³⁷
54 วัดพระยาทำ ชั้น ตรี ชนิด วรวิหาร	เดิมชื่อ วัดนาค สมัยรัชกาลที่ 2 เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ (ฤๅณ) ซ่อมและสร้างทับวัดเดิมเสร็จแล้วจึงขนานนามใหม่ว่า วัดพระยาทำ แล้วถวายเป็นพระอารามหลวง	ไม่ทราบข้อมูล
55 วัดอมรินทราราม ชั้น ตรี ชนิด วรวิหาร	เป็นวัดโบราณเดิมชื่อวัดบางหัวน้อย สมเด็จพระเจ้าตากสิน โปรดให้ยกขึ้นเป็นพระอารามหลวงคู่กับวัดระฆังโฆสิตาราม สมัยรัชกาลที่ 1 กรมพระราชวังหลัง ได้สถาปนาใหม่ทั้งพระอาราม และได้รับพระราชทานนามใหม่ว่า วัดอมรินทราราม	ศาลาการเปรียญใหญ่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 ย้ายมาปลูกสร้างใหม่ตอนกลางวัด เมื่อ พ.ศ. 2461 และได้ย้ายศาลาการเปรียญเดิมมาปลูกสร้างใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2495 ³⁸
56 วัดอินทาราม ชั้น ตรี ชนิด วรวิหาร	เดิมชื่อวัดบางยี่เรือนอก สมเด็จพระเจ้าตากสิน ได้ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์ใหม่ทั้งพระอาราม สมัยรัชกาลที่ 3 พระยาศรีสุทเทพ (ทองเพ็ง) ได้บูรณะปฏิสังขรณ์และสร้างเสนาสนะต่างๆ ขึ้นใหม่ และได้รับพระราชทานนามว่า วัดอินทาราม	ศาลาการเปรียญหลังแรกเป็นเครื่องก่อสร้างสมัยรัชกาลที่ 3 อยู่ทางด้านตะวันตกของพระอุโบสถ อีกหลังสร้างสมัยพระทักษิณคณิศร (ร.5) สร้างด้วยไม้มีศาลาขวางอยู่ด้านหลัง ³⁹

³⁴ กรมการศาสนา, *ประวัติวัดที่ราชอาณาจักร เล่ม 1*, หน้า 247.

³⁵ “กรมศิลปากร, แบบสำรวจศาลาการเปรียญ วัดกนิษฐารามวรวิหาร, 12 มิถุนายน 2539”.

³⁶ กรมการศาสนา, *ประวัติวัดที่ราชอาณาจักร เล่ม 1*, หน้า 253.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 255. และ สัมภาษณ์ พระครูสิทธิพิททจารี, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดชินวราราม, มกราคม 2544.

³⁸ พระอารามหลวง วัดอมรินทราราม ร.ร. วัดอมรินทราราม (พระนคร: กรมสามัญศึกษา, 2514), หน้า 29-32.

³⁹ กรมการศาสนา, *ประวัติวัดที่ราชอาณาจักร เล่ม 1*, หน้า 267.

พระอาราม	ประวัติการบูรณะปฏิสังขรณ์พระอาราม	ศาลาการเปรียญ
57 วัดจันทาราม ชั้น ตรี ชนิด วรวิหาร	เดิมชื่อวัดบางยี่เรือกลาง ในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้ทรงปฏิสังขรณ์และพระราชทานนามใหม่ว่าวัดจันทาราม	ไม่ทราบข้อมูล
58 วัดราชคฤห์ ชั้น ตรี ชนิด วรวิหาร	เดิมชื่อวัดบางยี่เรือเหนือ สมัยกรุงศรีอยุธยาสมเด็จพระเจ้าตากสิน กับเจ้าพระยาคลัง (หน) ได้สถาปนาขึ้นใหม่ ได้สร้างพระอุโบสถ ซึ่งปัจจุบันใช้เป็นพระวิหาร รัชกาลที่ 1 ทรงพระราชทานนามให้ใหม่ว่าวัดราชคฤห์	ศาลาการเปรียญสร้าง พ.ศ. 2510 เป็นคอนกรีตเสริมเหล็กแบบทรงไทยชั้นเดียวได้ถุนสูง หลังคาต่อ 3 ชั้น ระเบียงหน้าหลังคลุมซุ้มบันได ⁴⁰
59 วัดบุปผาราม ชั้น ตรี ชนิด วรวิหาร	เดิมชื่อวัดดอกไม้ ท่านผู้หญิงจันทร์ ภรรยาเอกสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์และบุตรของท่านคือสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาสุริยวงศ์ ได้ร่วมกันสถาปนาขึ้นใหม่ และรัชกาลที่ 4 พระราชทานนามใหม่ว่าวัดบุปผาราม	เนื่องจากประสบภัยจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้เสนาสนะต่างๆ ได้รับความเสียหาย จึงได้สร้างพระอุโบสถขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2487 และซ่อมพระวิหาร พ.ศ. 2511 ศาลาการเปรียญ สร้างโดยเจ้าจอมเจียม ในรัชกาลที่ 5 ⁴¹
60 วัดศิริบุญชัย ชั้น ตรี ชนิด วรวิหาร	สร้างขึ้นประมาณ พ.ศ. 2321 โดยเจ้าขรัวเงิน พระชนกของกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทราธิบดี เดิมชื่อวัดน้อย ในสมัยรัชกาลที่ 4 พระยานุชิตได้บูรณะปฏิสังขรณ์ และน้อมเกล้าถวายเป็นพระอารามหลวงเมื่อ พ.ศ. 2397 ได้รับพระราชทานนามใหม่ว่าวัดศิริบุญชัย	ศาลาการเปรียญเดิมสร้างด้วยไม้สักทั้งหลัง ซ่อมแซมเมื่อ พ.ศ. 2473 ⁴²
61 วัดนางนอง ชั้น ตรี ชนิด วรวิหาร	เป็นวัดโบราณสันนิษฐานว่าสร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยา ในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่แล้ว สถาปนาขึ้นเป็นพระอารามหลวง	พ.ศ. 2519 เริ่มทำการซ่อม ศาลาการเปรียญเดิมสร้างด้วยไม้ ⁴³
62 วัดทองธรรมชาติ ชั้น ตรี ชนิด วรวิหาร	เดิมชื่อ วัดทองบน ในสมัยรัชกาลที่ 1 กรมหมื่นนรินทรพิทักษ์ ได้เริ่มปฏิสังขรณ์วัด พ.ศ. 2330 ในสมัยรัชกาลที่ 3 ทรงโปรดให้ พระเจ้าน้องยาเธอกรมขุนเดโชอดิศร เป็นแม่กองซ่อมสร้างวางแผนผังวัด และยกให้เป็นพระอารามหลวงในปี พ.ศ. 2390	ศาลาการเปรียญสร้างในสมัยรัชกาลที่ 2 พร้อมพระอุโบสถ ต่อมาปี พ.ศ. 2463 มีการซ่อมครั้งใหญ่เป็นเสาก่ออิฐชั้นล่าง และเปลี่ยนผนังเป็นฝาบานเพ็ญ ⁴⁴
63 วัดเศวตฉัตร ชั้น ตรี ชนิด วรวิหาร	เดิมชื่อ วัดบางลำภูล่าง ในสมัยรัชกาลที่ 3 พระอัยกาเธอกรมหมื่นสุรินทรรักษ์ พระองค์เจ้าฉัตรทรงย้ายวัดออกไปสร้างใหม่ ได้ทรงปฏิสังขรณ์พระอุโบสถใหม่ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ และสร้างพระปรางค์	ศาลาการเปรียญสร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 พร้อมกับการสร้างวัด ⁴⁵
64 วัดอัมรินทร์ ชั้น ตรี ชนิด วรวิหาร	เดิมชื่อวัดหมู ในสมัยรัชกาลที่ 3 เจ้าจอมน้อย ธิดาเจ้าพระยาพลเทพ สถาปนาใหม่ และต่อมารัชกาลที่ 3 บูรณะปฏิสังขรณ์อีก เมื่อทรงปฏิสังขรณ์เสร็จแล้ว พระราชทานนามว่า วัดอัมรินทร์	ศาลาการเปรียญสร้างขึ้นสมัยพระวิเชียรภาณุเป็นเจ้าอาวาส พร้อมกับหอพระไตรปิฎกหลังหนึ่ง ⁴⁶

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 272.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 275.

⁴² กรมการศาสนา, **ประวัติวัดที่พระราชอาณาจักร เล่ม 1**, หน้า 278.

⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 280.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 284.

⁴⁵ พ.อ. ดำเนียร เลชะกุล, **พระราชสาส์นในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระราชทานไปยังประเทศจีน, ประวัติ**

เศวตฉัตร (พระนคร: กรมศิลปากร, 2505), หน้า 1-6.

พระอาราม	ประวัติการบูรณะปฏิสังขรณ์พระอาราม	ศาลาการเปรียญ
65 วัดนวลนรดิศ ชั้น ตรี ชนิด วรวิหาร	เดิมชื่อวัดมะกอก เจ้าคุณนวลท่านผู้หญิงของเจ้าพระยาอัครมหาเสนา กับสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ ได้ร่วมกันสถาปนาใหม่ทั้งพระอาราม	ศาลาการเปรียญสร้างแล้วเสร็จ พ.ศ. 2509 โครงสร้างไม้ซ้อฟ้าไม้สักลงรักปิดทอง ฝาไม้สัก ⁴⁷
66 วัดคูหาสวรรค์ ชั้น ตรี ชนิด วรวิหาร	เดิมชื่อวัดศาลาลี่หน้า รัชกาลที่ 1 ทรงพระราชทานนามใหม่ว่าวัดคูหาสวรรค์ และได้บูรณะสิ่งปลูกสร้างต่างๆ เป็นการใหญ่ทั้งพระอาราม	ไม่ทราบข้อมูล
67 วัดกาญจนสิงหาสน์ ชั้น ตรี ชนิด วรวิหาร	เดิมชื่อวัดทอง สมัยรัชกาลที่ 1 ได้ทรงสถาปนาขึ้นเป็นพระอารามหลวงโดยสมเด็จพระบุศิริโสภาคย์มหานาคนารีได้ทรงสถาปนาขึ้นใหม่ รัชกาลที่ 4 พระราชทานนามใหม่ว่า วัดกาญจนสิงหาสน์ เมื่อ พ.ศ. 2397	ศาลาการเปรียญเดิมสร้างในสมัยรัชกาลที่ 1 ปลูกอยู่ริมคลองหน้าพระอุโบสถ ปฏิสังขรณ์ พ.ศ. 2461 ได้สร้างศาลาขวางด้านริมคลอง 1 หลัง ด้านทิศเหนือ 1 หลัง ⁴⁸
68 วัดชิโรธรรมสาริต ชั้น ตรี ชนิด วรวิหาร	สร้างโดยคฤหบดีชาวล้านนาประมาณปี พ.ศ. 2399 เดิมชื่อวัดทุ่งสาธิต ในพ.ศ. 2508 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนามวัดใหม่ว่าวัดชิโรธรรมสาริต และโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ทรงรับวัดทุ่งสาธิตไว้ในพระอุปถัมภ์	ไม่ทราบข้อมูล
69 วัดสามพระยา ชั้น ตรี ชนิด สามัญ	เดิมชื่อวัดบางขุนพรหม ต่อมาพระยาราชนิกูล (ขุนทอง) พระยาราชนิกุล (ทองคำ) และพระยาเทพวรฑูณ (ทองหล่อ) ซึ่งเป็นบุตรของน้องสาวของขุนพรหมได้พร้อมใจกันปฏิสังขรณ์วัดบางขุนพรหมทั้งวัด แล้วน้อมเกล้าฯ ถวายแด่ รัชกาลที่ 3 ทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวง พร้อมทั้งพระราชทานนามวัดใหม่ว่า วัดสามพระยา	ศาลาการเปรียญมีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ตั้งอยู่ริมคลองด้านหน้าวัดด้านทิศตะวันตก ⁴⁹
70 วัดนรนาถสุนทรภักการาม ชั้น ตรี ชนิด สามัญ	สันนิษฐานว่าสร้างระหว่างปลายรัชกาลที่ 2 พ.ศ. 2394 เดิมชื่อวัดเทพยาพลี สมัยรัชกาลที่ 5 พระยาไชยศึก เสรฐฐู กับคุณหญิงสุนได้ปฏิสังขรณ์ทั้งพระอาราม โดยได้สร้างพระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ พระเจดีย์ และกุฏิสงฆ์ แล้วน้อมเกล้าถวายเป็นพระอารามหลวง	ศาลาการเปรียญ เดิมเป็นอาคารก่ออิฐ ก่อปูนไม่มีการตกแต่ง โครงสร้างหลังคาเป็นไม้ ไม่มีซ้อฟ้าไม้ระกาสร้าง พ.ศ. 2418 ปัจจุบันไม่มีแล้ว ⁵⁰
71 วัดบูรณศิริมัตถยาราม ชั้น ตรี ชนิด สามัญ	เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (บุญศรี ต้นสกุลบูรณศิริ) เป็นผู้สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 และได้รับพระราชทานนามว่าวัดศิริอัมมัตถยาราม รัชกาลที่ 4 พระราชทานนามวัดใหม่ ว่าวัดบูรณศิริมัตถยาราม	ไม่ทราบข้อมูล
72 วัดยานนาวา ชั้น ตรี ชนิด สามัญ	เดิมชื่อวัดคอกควาย ในสมัยรัชกาลที่ 1 บูรณะพระอุโบสถ และพระราชทานนามใหม่ว่าวัดคอกกระบือ แล้วยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวง ต่อมาพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสร้างเรือสำเภาขึ้นและทรงขนานนามวัดนี้ใหม่ว่าวัดยานนาวา	ศาลาการเปรียญเดิมสร้างเมื่อ 2450 ลักษณะ ทรงไทย เป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก 2 ชั้น ⁵¹

⁴⁶ กรมการศาสนา, ประวัติวัดที่ราชอาณาจักร เล่ม 1, หน้า 289.

⁴⁷ กรมการศาสนา, ประวัติวัดที่ราชอาณาจักร เล่ม 1, หน้า 294.

⁴⁸ กรมศิลปากร, ประวัติวัดกาญจนสิงหาสน์ (ม.ป.ท.: ศิวพร, 2501), หน้า 2-11.

⁴⁹ "กรมทำแผนที่, แผนที่กรุงเทพฯ, 18 ธันวาคม ร.ศ. 115".

⁵⁰ กรมการศาสนา, ประวัติวัดที่ราชอาณาจักร เล่ม 1, หน้า 309.

พระอาราม	ประวัติการบูรณะปฏิสังขรณ์พระอาราม	ศาลาการเปรียญ
73 วัดชัยชนะสงคราม ชั้น ตริ ชนิด สามัญ	ชาวบ้านเรียกวัดตึก สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 2391 โดยพระยาบดินทรเดชา (สิงห์) ได้มีการก่อสร้างอุโบสถวิหาร ศาลาการเปรียญ และกุฏิสงฆ์ เป็นตึกทั้งหมด ได้รับพระราชทาน พระบรมราชานุญาตให้ยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวง เมื่อพ.ศ. 2521	ปัจจุบันไม่มีศาลาการเปรียญ
74 วัดคฤหบดี ชั้น ตริ ชนิด สามัญ	พระยาราชมนตรีปริวรรต (ภู) สร้างโดยยกบ้านเดิมทำเป็นวัด ในสมัยรัชกาลที่ 3 จึงทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวง พร้อมพระราชทานนาม	ปัจจุบันไม่มีศาลาการเปรียญ
75 วัดดาวดึงษาราม ชั้น ตริ ชนิด สามัญ	สร้างโดยท่านผู้หญิงในพระราชวังในรัชกาลที่ 1 เดิมชาวบ้านเรียกวัดชววิน สมัยรัชกาลที่ 3 พระมหาเทพ (ปาน) ได้บูรณะปฏิสังขรณ์ และก่อสร้างเสนาสนะต่างๆ แล้วน้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระอารามหลวง ได้รับ พระราชทานนามว่า วัดดาวดึงษาราม	ศาลาการเปรียญ สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อพระมหาเทพ (ปาน) ได้บูรณะปฏิสังขรณ์พระอารามจนถึง พ.ศ. 2518 พระโสพนธธรรมจารย์ทำการซ่อมแซมอีกครั้ง ⁵²
76 วัดโพธิ์นิมิตร ชั้น ตริ ชนิด สามัญ	สมเด็จพระวันรัต วัดสุทัศน์เทพวรารามได้อุทิศที่ดินของบิดามารดาซึ่งถึงแก่กรรม สร้างเป็นพระอาราม โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ได้พระทานสิริสงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2417	ศาลาการเปรียญ เดิม ถูกไหม้ใน พ.ศ. 2459 และในสมัยพระโพธิ์สังวรเถรพ.ศ. 2497 ได้ซ่อมศาลาการเปรียญใหม่ ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน ชั้นบนเป็นเครื่องไม้ ⁵³
77 วัดเวฬุราชิน ชั้น ตริ ชนิด สามัญ	เดิมชื่อวัดใหม่ทองคั้ง เจ้าพระยาพลเทพ (เอี่ยม) เป็นผู้สร้างในปลายสมัยรัชกาลที่ 3 เสร็จสมัยรัชกาลที่ 4 แล้วถวายเป็นพระอารามหลวง	ศาลาการเปรียญ 2 ชั้น ครั้งตึกครั้งใหม่ ⁵⁴
78 วัดทองนพคุณ ชั้น ตริ ชนิด สามัญ	เป็นวัดโบราณ ชาวบ้านเรียกวัดทองกลาง ต่อมาพระยาไชยกราชเศรษฐี (ทองจัน ไกรฤกษ์) ได้ปฏิสังขรณ์แล้วน้อมเกล้าฯ ถวาย เป็นพระอารามหลวง ในสมัยรัชกาลที่ 3	ศาลาการเปรียญเดิมทำด้วยไม้ตั้งอยู่ในที่ซึ่งเป็นเขตฉกปณสถานในปัจจุบัน ศาลาการเปรียญ ย้ายมาสร้างใหม่เป็นสองชั้นในเขตสังฆาวาส ⁵⁵
79 วัดนางชี ชั้น ตริ ชนิด สามัญ	สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยา บูรณะปฏิสังขรณ์ครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 1 บูรณะอีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยมีการประดับตกแต่งด้วยศิลปะวัตถุที่มาจากเมืองจีน และยกขึ้นเป็นพระอารามหลวง	เดิมมีศาลาการเปรียญ ⁵⁶ ฝากระดาน
80 วัดปากน้ำ ชั้น ตริ ชนิด สามัญ	สร้างสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีตั้งอยู่ริมคลองด่าน คลองทางหลวงและประตูน้ำภาษีเจริญ พระอุโบสถปฏิสังขรณ์ในสมัยรัชกาลที่ 3 และปฏิสังขรณ์อีกครั้งเมื่อ พ.ศ. 2505	ศาลาการเปรียญ ขนาด 40 x 18 เมตร คอนกรีตเสริมเหล็ก ⁵⁷

⁵¹ กรมการศาสนา, ประวัติวัดที่ราชอาณาจักร เล่ม 1, หน้า 315.

⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 326.

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 329.

⁵⁴ กรมการศาสนา, ประวัติวัดที่ราชอาณาจักร เล่ม 1, หน้า 332.

⁵⁵ สัมภาษณ์ พระครูธรรมกิจจานุต, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดทองนพคุณ, พฤษภาคม 2544. และ"กรมทำแผนที่, แผนที่กรุงเทพฯ, 18 ธันวาคม ร.ศ. 115".

⁵⁶ กรมการศาสนา, ประวัติวัดที่ราชอาณาจักร เล่ม 1, หน้า 338.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 342.

พระอาราม	ประวัติการบูรณะปฏิสังขรณ์พระอาราม	ศาลาการเปรียญ
81 วัดนิมมานรดี ชั้น ตริ ชนิด สามัญ	เดิมชื่อ วัดบางแค สร้างขึ้นในรัชสมัยของรัชกาลที่ 1 ในสมัยรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2415 ขุนตาลโนชากร (น้อม) และภรรยาชื่อดี ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์เสนาสนะใหม่ทั้งวัด จึงได้ขอเปลี่ยนนามมาเป็น "วัดนิมมานรดี" สถาปนาขึ้นเป็นพระอารามหลวง พ.ศ. 2528	ศาลาการเปรียญ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2485 ⁵⁸
82 วัดคอนเมือง ชั้น ตริ ชนิด สามัญ	สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2438 โดยมีเศรษฐีผู้หนึ่งได้อุทิศที่ดินให้เป็นที่ตั้งสร้างวัด ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกเป็นพระอารามหลวง ตั้งแต่ พ.ศ. 2532	สร้างศาลาการเปรียญทรงไทยประยุกต์คอนกรีตเสริมเหล็ก 2 ชั้น ใน พ.ศ. 2516 ⁵⁹
83 วัดอาวุธวิกสิตาราม ชั้น ตริ ชนิด สามัญ	ได้รับการสถาปนาให้เป็นพระอารามหลวง พ.ศ. 2539 เดิมเรียกว่าวัดบางพลัด พ.ศ. 2438 พันเอกพระยาอาวุธภัณฑ์เผด็จ (ท้วม) ได้บริจาคทรัพย์พร้อมด้วยญาติมิตรช่อมแซมกุฏิ หอสวดมนต์ สร้างศาลาการเปรียญ และได้สร้างอุโบสถขึ้นใหม่ แล้วจึงขอพระราชทานวิสุงคามสีมา พระราชทานนามวัดใหม่ว่า "วัดอาวุธวิกสิตาราม"	ศาลาลงเก่า สร้างพร้อมพระอาราม พ.ศ. 2441 เป็นศาลาไม้สัก มีเรือนนอกด้านทิศตะวันตก 1 หลัง เรือนนอกด้านทิศตะวันออก 2 หลัง ศาลาอรพิน นววงศ์ (ยงใจยุทธ) สร้าง พ.ศ. 2527 โดย พล.อ. ชวลิต-อุณหภูมิงพันธ์เครือ ยงใจยุทธ ⁶⁰
84 วัดบางนาใน ชั้น ตริ ชนิด สามัญ	เดิมชื่อ วัดสว่างอารมณ์ ตั้งวัดเมื่อ พ.ศ. 2433 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2443 ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นพระอารามหลวง เมื่อ พ.ศ. 2539	ศาลาการเปรียญ ชั้นล่างใช้เป็นศาลาบำเพ็ญกุศล ชั้นบน ใช้ประกอบพิธีทางศาสนา และใช้เป็นสำนักงาน ⁶¹
85 วัดหลักสี่ ชั้น ตริ ชนิด สามัญ	สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2421 เดิมชื่อ "วัดราษฎร์ศรัทธาธรรม" ในสมัยหลวงปู่ขาวเป็นเจ้าอาวาส ได้สร้างศาลาการเปรียญหลังใหม่ สร้างมณฑป สถาปัตยกรรม พ.ศ. 2526 พระมหาเชวง ปิยาจาโร เป็นเจ้าอาวาส ก่อสร้างอุโบสถหลังใหม่จนสำเร็จเรียบร้อย	ในสมัยกบฏพระองค์เจ้าบรมเดช กองทัพอากาศได้ยึดศาลาการเปรียญเป็นที่ทำงานของกองบัญชาการกองทัพอากาศจนกระทั่งสงครามเลิก จึงได้สร้างหลังใหม่ทดแทน สมัยพระมหาแรม อิสสโร เป็นเจ้าอาวาส ได้ขยายศาลาการเปรียญให้กว้างขวางขึ้นอีก ⁶²
86 วัดอินทรวีหาร ชั้น ตริ ชนิด สามัญ	สันนิษฐานว่าสร้างสมัยอยุธยาตอนปลาย ประมาณ พ.ศ. 2295 ในสมัยต้นรัชกาลที่ 1 เจ้าอินทวงศ์ โอรสของพระเจ้าสิริบุญสาร ชาวเวียงจันทน์ ได้นำบูรณะปฏิสังขรณ์วัด ในสมัยรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2410 ได้สร้าง หลวงพ่อโต พระพุทธรูปปางอุ้มบาตร สูง 16 วา โดยสมเด็จพระพุฒาจารย์ วัดระฆังโฆสิตาราม	ศาลาการเปรียญ สร้าง พ.ศ. 2496 โดยพระครูอินทรมหาจาร เจ้าอาวาส ร่วมกับ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ และข้าราชการกรมตำรวจ เสร็จ พ.ศ. 2498 ⁶³
87 วัดพระราม 9 กาญจนนาภิเษก	สร้างขึ้นโดยคุณแจวงจันทร์ สิงหนเสน น้อมเกล้าฯ ถวายที่ดินเพื่อดำเนินการก่อสร้างวัด เมื่อ พ.ศ. 2533 และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2541	ศาลาการเปรียญ สร้างพร้อมกับการสร้างวัด ⁶⁴

⁵⁸ กรมการศาสนา, **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 4** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2528), หน้า 1.

⁵⁹ กรมการศาสนา, **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 8** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2532), หน้า 1.

⁶⁰ กรมการศาสนา, **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 15** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2539), หน้า 34.

⁶¹ กรมการศาสนา, **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 16** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2540), หน้า 1.

⁶² กรมการศาสนา, **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 16**, หน้า 15-16.

⁶³ **ปูชนียวัตถุ-ปูชนียบุคคล วัดอินทรวีหาร บางขุนพรหม กรุงเทพมหานคร** (กรุงเทพฯ: ดาวศิลป์การพิมพ์, 2524), หน้า 34.

⁶⁴ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, **วัดพระราม 9 กาญจนนาภิเษก** (ม.ป.ท., 2545)

3.1 การวางตำแหน่งของศาลาการเปรียญในผังบริเวณ

จากการศึกษาผังบริเวณพระอารามหลวงทั้งหมด 87 วัด สามารถแบ่งประเภทของการวางตำแหน่งของศาลาการเปรียญได้ทั้งหมด 5 แบบดังนี้

1. ผังบริเวณที่ศาลาการเปรียญตั้งอยู่ในเขตพุทธาวาส
2. ผังบริเวณที่ศาลาการเปรียญตั้งอยู่ในพื้นที่สาธารณะ
3. ผังบริเวณที่ศาลาการเปรียญอยู่ในเขตสังฆาวาส
4. ผังบริเวณที่ศาลาการเปรียญตั้งอยู่ในเขตฌาปนสถาน
5. ผังบริเวณที่ไม่มีศาลาการเปรียญ

3.1.1 ศาลาการเปรียญตั้งอยู่ในเขตพุทธาวาส

คือผังที่มีศาลาการเปรียญอยู่ในบริเวณเดียวกันกับพระอุโบสถ พระวิหารหรือพระเจดีย์ อาจอยู่ภายในเขตกำแพงแก้วเดียวกัน หรือแยกออกมาต่างหาก แต่ก็อยู่ในบริเวณเดียวกัน และมีความสัมพันธ์กับแกนประธานของเขตพุทธาวาส ศาลาการเปรียญที่วางในเขตพุทธาวาสสามารถแบ่งย่อยได้ 3 แบบคือ วางอยู่ในเขตกำแพงแก้ว วางอยู่นอกเขตกำแพงแก้ว และศาลาการเปรียญรวมเป็นหลังเดียวกับพระอุโบสถ ซึ่งมีผลให้รูปแบบสถาปัตยกรรมมีความแตกต่างกัน

3.1.1.1 ศาลาการเปรียญอยู่ในเขตกำแพงแก้ว

ผังบริเวณแบบนี้พระอุโบสถอาจมีขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ตรงกลางเป็นประธานของเขตพุทธาวาส พระวิหารและศาลาการเปรียญจะวางอยู่ด้านข้างทั้งสองข้างและวางในลักษณะสมมาตรกัน อาจอยู่ในแนวด้านหน้าพระอุโบสถหรือด้านหลังก็ได้ ผังบริเวณที่พระอุโบสถ พระวิหาร และศาลาการเปรียญ อยู่ในเขตกำแพงแก้วด้านเดียวกันได้แก่ วัดบุปผาราม วัดราชนาค วัดบวรนิเวศน์วิหาร⁶⁵ และวัดอินทาราม ส่วนที่มีกำแพงแก้วหรือระเบียงคดแยกพระอุโบสถออกจากพระวิหาร และศาลาการเปรียญ ได้แก่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดเทพธิดาราม วัดประยุรวงศาวาส และวัดราชโอรสาราม

การวางแผนอาคารของศาลาการเปรียญในผังแบบนี้ จะวางในแนวเดียวกับพระอุโบสถ และพระวิหาร คือขนานกับแกนประธานของวัดอาคารทั้งหมดหันหน้าไปในทางเดียวกัน ส่วนใหญ่จะเป็น ทิศตะวันออกและทิศเหนือ มีเพียงวัดพระเชตุพนเท่านั้นที่หันไปทางทิศตะวันตก

รูปแบบสถาปัตยกรรมของศาลาการเปรียญ จะเหมือนกับพระวิหารมีขนาดเท่ากัน และเล็กกว่า พระอุโบสถ มีรายละเอียด การประดับตกแต่งใกล้เคียงกันทั้ง พระอุโบสถ พระวิหาร และศาลาการเปรียญ ส่วนที่แตกต่างคือการวางผังพื้น โดยจะวางตามการใช้สอยของอาคาร เช่น ที่วัดเทพธิดาราม วัดอินทาราม และวัดบวรนิเวศ

⁶⁵ อาคารที่อยู่ด้านตรงข้ามกับศาลาการเปรียญเป็นหอพระไตรปิฎกแทนที่จะเป็นพระวิหาร

ผังพื้นของพระวิหารหรือหอพระไตรปิฎกซึ่งอยู่ตรงกันข้ามกับศาลาการเปรียญ จะมีเสาระเบียงล้อมรอบ ทำให้ห้องโถงสำหรับใช้งานมีขนาดเล็กกว่าศาลาการเปรียญมีคนใช้มากกว่า จึงต้องการพื้นที่ใช้สอยมากกว่า

ถึงแม้ว่าศาลาการเปรียญและพระวิหารในผังบริเวณแบบนี้จะมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรม และขนาดใกล้เคียงกันแต่ก็มีการเน้นให้เห็นลำดับความสำคัญของอาคาร ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ที่วัดราชโอรส มีการสร้างกำแพงล้อม ลานด้านหน้าพระวิหาร แต่ที่ศาลาการเปรียญไม่มี ที่วัดเทพธิดารามกำแพงแก้วที่ล้อมรอบศาลาการเปรียญจรเข้าทำให้มีพื้นที่ภายในกำแพงแค่น้อยกว่าที่พระวิหาร ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ศาลาการเปรียญซึ่งเป็นพระอุโบสถเดิม ด้านตรงกันข้ามก็เป็นวิหารพระพุทธไสยาสน์ซึ่งมีขนาดใหญ่กว่า

แผนผังที่ 3-1 ผังบริเวณวัดราชโอรส พระอุโบสถ และพระวิหาร พระพุทธไสยาสน์ตั้งเรียงกันเป็นแนวแกนประธาน หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ศาลาการเปรียญและพระวิหารตั้งอยู่สองข้างของแนวแกนประธานในลักษณะสมมาตรกัน และอยู่ในระนาบเดียวกับพระอุโบสถ มีสนาทมณฑุตั้งอยู่ด้านหน้าอาคารทั้งสามหลัง เพื่อคั่นระหว่างคลองด้านซึ่งเป็นทางสัญจรหลักและเขตพุทธาวาส ศาลาการเปรียญและพระวิหารมีขนาด รูปทรง และการประดับตกแต่งเหมือนกัน ผิดแต่พระวิหารมีเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองตั้งอยู่ด้านหน้า ส่วนศาลาการเปรียญมีหอรบตั้งอยู่ทางทิศใต้

แผนผังที่ 3-2 ผังบริเวณวัดบรมนิวศ พระอุโบสถ พระเจดีย์ และพระวิหาร วางเรียงกันตามแนวเหนือใต้ เป็นแนวแกนประธาน หันหน้าไปยังคลองบางลำภูทางทิศเหนือ ศาลาการเปรียญและหอพระไตรปิฎกตั้งอยู่สองข้างของแนวแกนประธานในลักษณะสมมาตรกัน และอยู่ในระนาบเดียวกับพระเจดีย์ ขนาดรูปทรงและการประดับตกแต่งของศาลาการเปรียญและหอพระไตรปิฎกเหมือนกัน ต่างกันที่ผังพื้น คือศาลาการเปรียญเป็นทรงโรมันนักรบ แต่หอพระไตรปิฎกเป็นศาลอยมีระเบียงรอบ เนื่องจากศาลาการเปรียญต้องการพื้นที่ใช้สอยมากกว่าหอพระไตรปิฎก

3.1.1.2 ศาลาการเปรียญอยู่นอกเขตกำแพงแก้ว

การวางผังแบบนี้ พระอุโบสถ หรือพระวิหารจะถูกล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว หรือระเบียงคต การวางอาคารในบริเวณกำแพงแก้วหรือระเบียงคตมี 3 แบบ คือ

- แบบแรก พระอุโบสถและพระวิหารวางอยู่คู่กัน มีขนาดรูปแบบสถาปัตยกรรมใกล้เคียงกัน ทำให้เกิดแกนประธานอยู่ตรงกลางของอาคารทั้งสองหลัง ได้แก่ วัดมหรณพาราม วัดเครือวัลย์ และวัดเศวตฉัตร

- แบบที่สอง มีพระอุโบสถหลังเดียวเป็นประธานในเขตพุทธาวาส และมีแกนประธานอยู่ตรงกลาง ได้แก่ วัดดาวดึงษาราม วัดปรินายก และวัดพระศรีมหาธาตุ

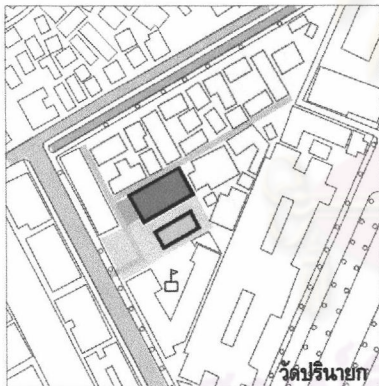
- แบบที่สามคล้ายกับแบบแรกแต่มีพระมณฑปอยู่ภายในเขตวิหารคดด้วย ได้แก่ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

การวางตำแหน่งของศาลาการเปรียญมีความสัมพันธ์กับเขตพุทธาวาส แบ่งเป็น 3 แบบ

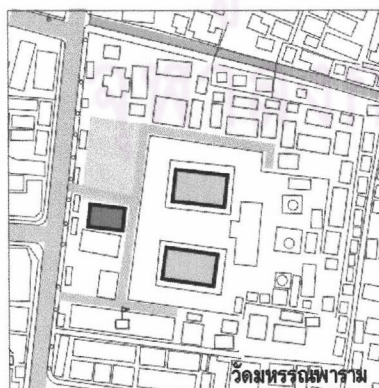
แบบที่หนึ่ง วางศาลาการเปรียญระนาบเดียวกับ พระอุโบสถ และพระวิหารที่อยู่ภายในกำแพงแก้ว หรือระเบียงคด โดยวางไว้ด้านใดด้านหนึ่ง ได้แก่ วัดเศวตฉัตร และวัดปรินายก ซึ่งศาลาการเปรียญวางคู่ขนานกับพระอุโบสถไม่มีพระวิหาร

แบบที่สอง วางศาลาการเปรียญไว้ด้านหน้า ตรงกลางตามแนวแกนประธานของส่วน พุทธาวาส อาจอยู่ห่างออกมา หรืออยู่ใกล้กับกำแพงแก้ว หรือระเบียงคดก็ได้ขึ้นอยู่กับพื้นที่ของวัด และขนาดของศาลาการเปรียญ การวางผังแบบนี้ได้แก่ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดมหรณพาราม และวัดเครือวัลย์

แบบที่สาม วางศาลาการเปรียญในแนวตั้งฉากกับแกนประธานของส่วนพุทธาวาส ได้แก่ วัดดาวดึงษาราม ตั้งอยู่ด้านหน้าพระอุโบสถถัดจากระเบียงคด ทางเข้าศาลาการเปรียญอยู่ที่ด้านยาวของอาคารหันหน้าเข้าหาระเบียงคด

แผนผังที่ 3-3 ผังบริเวณวัดปรินายก ผังบริเวณของวัดหันด้านหน้าไปทางทิศตะวันตก พระอุโบสถตั้งอยู่ทางทิศใต้ อยู่ในกำแพงแก้ว ศาลาการเปรียญตั้งคู่กันอยู่ทางทิศเหนือของพระอุโบสถ ทั้งสองหลังหันหน้าไปยังลานหน้าวัด และประตูทางเข้าวัด เขตส้วมาวาสอยู่ด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกของเขตพุทธาวาส พระอุโบสถเป็นสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณี หลังคาประกอบเครื่องล้ายอง ส่วนศาลาการเปรียญเป็นตำหนักของเจ้านาย ย้ายปลูกใหม่ หลังคาเป็นแบบรอยระกาซ้อฟ้าทางหงส์

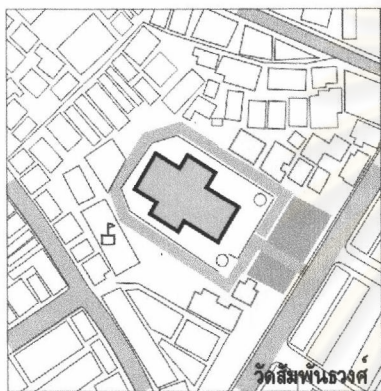

แผนผังที่ 3-4 ผังบริเวณวัดมหรณพาราม ผังบริเวณวัดหันหน้าไปทางทิศตะวันตก พระอุโบสถและพระวิหารวางคู่กัน มีขนาด รูปทรง และการประดับตกแต่งเป็นแบบพระราชนิยม ศาลาการเปรียญตั้งอยู่ด้านหน้ากำแพงแก้ว ที่ล้อมรอบพระอุโบสถและพระวิหารไว้ ตั้งอยู่ตรงแนวกึ่งกลางระหว่างพระอุโบสถกับพระวิหาร รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นแบบไทยประเพณี ด้านหน้าของศาลาการเปรียญ มีศาลาราย 2 หลังตั้งคู่กัน ประตูทางเข้าวัดอยู่ถัดไปด้านทิศเหนือและใต้ของกำแพงวัด

รูปแบบสถาปัตยกรรม ศาลาการเปรียญอาจมีขนาดใหญ่บ้างเล็กบ้าง แต่จะไม่ใหญ่กว่า พระอุโบสถ และ พระวิหาร ศาลาการเปรียญที่อยู่ใกล้กับกำแพงแก้วหรือวิหารคดมาก จะมีขนาดเล็ก เช่น ที่วัดเวตฉัตร วัดมทรณพาราม วัดดาวดึงษาราม วัดเครือวัลย์ และวัดปรินายก ส่วนวัดที่ศาลาการเปรียญตั้งอยู่ห่างจะมีขนาดใหญ่ เช่น วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ และวัดพระศรีมหาธาตุ

3.1.1.3 ศาลาการเปรียญรวมเป็นอาคารหลังเดียวกับพระอุโบสถ

ได้แก่วัดสัมพันธวงศ์ ลักษณะเป็นอาคารจตุรมุข สูง 3 ชั้น ชั้นล่างเป็นส่วนบริการ ชั้นที่ 2 เป็นศาลาการเปรียญ ชั้นที่ 3 เป็นพระอุโบสถ ตกแต่งประดับประดาแบบไทยประเพณี ที่เป็นเช่นนี้เพราะสร้างขึ้นใหม่ในรัชกาลปัจจุบัน อันเนื่องมาจากความต้องการประหยัดเนื้อที่ดิน ให้มีที่วางโดยรอบมากขึ้น

แผนผังที่ 3-5 ผังบริเวณวัดสัมพันธวงศ์ ศาลาการเปรียญรวมเป็นหลังเดียวกับพระอุโบสถ ตั้งอยู่ตรงกลางวัด หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ตรงกับลานโล่งและประตูทางเข้าวัด เขตสังฆาวาสตั้งอยู่ด้านทิศเหนือและทิศใต้ของเขตพุทธาวาส

3.1.2 ผังบริเวณที่ศาลาการเปรียญตั้งอยู่ในพื้นที่สาธารณะ

พื้นที่สาธารณะประโยชน์คือบริเวณลานโล่งด้านหน้าหรือตรงกลางวัดที่ไม่ใช่เขตสังฆาวาสและพุทธาวาส อาจใช้เป็นที่จัดงานวัด หรืองานประเพณีต่างๆ ของวัด จัดเป็นสวนเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน การวางตำแหน่งของศาลาการเปรียญในพื้นที่สาธารณะสามารถแบ่งย่อยได้ 2 แบบคือ ตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำลำคลอง และ ตั้งอยู่ใกล้กับถนนทางเข้าวัด

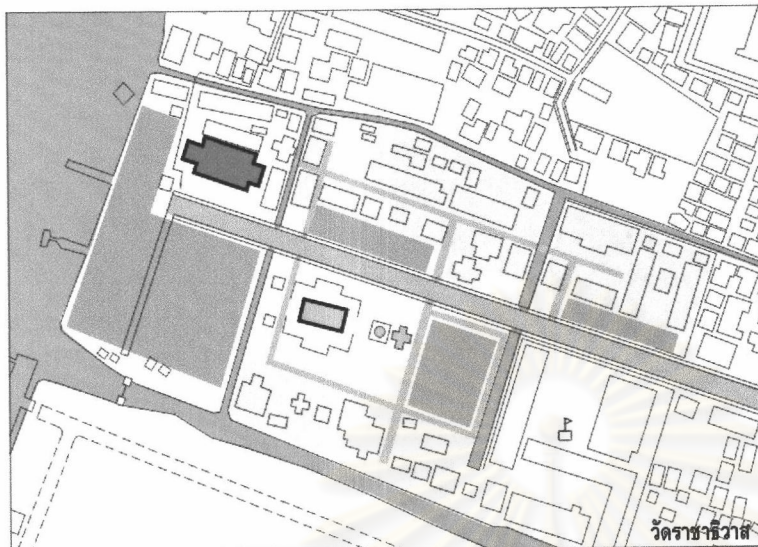
3.1.2.1 ศาลาการเปรียญตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำลำคลอง

ผังบริเวณแบบนี้เขตพุทธาวาสจะหันหน้าไปทางแม่น้ำลำคลอง โดยมีลานหน้าวัดเป็นลานกว้าง เป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ ศาลาการเปรียญจะวางเรียงกับเขตพุทธาวาสออกไปทางด้านใด ด้านหนึ่งของลานโล่งนี้ การวางแนวอาคารศาลาการเปรียญแบ่งเป็น 2 แบบ

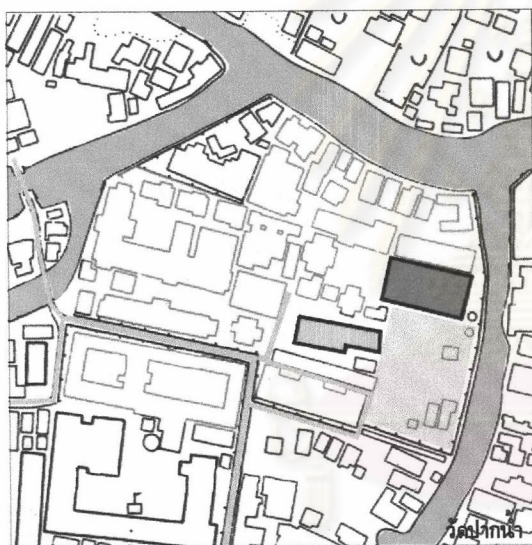
- แบบแรก วางตามแนวอาคารขนานกับแนวประธานของเขตพุทธาวาส ตั้งฉากกับแม่น้ำลำคลองซึ่งอยู่ด้านหน้าแบบนี้ศาลาการเปรียญจะหันด้านข้างให้กับลานหน้าวัดสามารถใช้ขยายพื้นที่ใช้สอยได้ การวางศาลาการเปรียญแบบนี้ผังของวัดต้องมีลานหน้าวัดที่กว้างพอจะวางศาลาการเปรียญได้ ผังของวัดลักษณะเช่นนี้ ได้แก่ วัดราชาธิวาส วัดสุวรรณาราม วัดคูหาสวรรค์ และวัดนวลนรดิศ

รูปแบบสถาปัตยกรรมของศาลาการเปรียญดังกล่าว เป็นแบบไทยประเพณี ยกเว้นวัดระฆังโฆสิตารามเป็นแบบอย่างเทศ นอกจากนี้อาจมีการปรับปรุงต่อเติมบ้างแต่ยังคงลักษณะไทยประเพณี อยู่ศาลาการเปรียญในผังแบบ

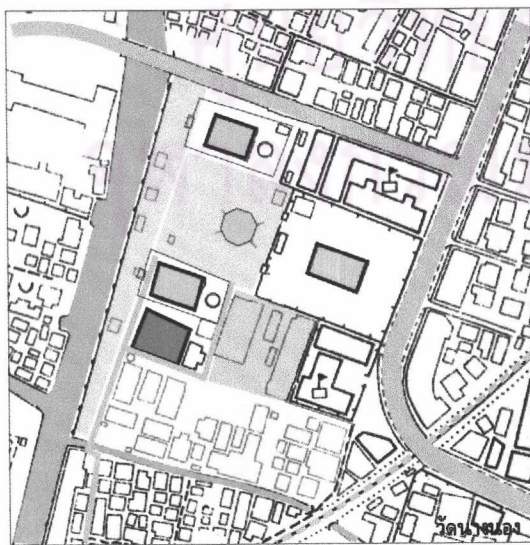
นี้มักจะมีขนาดใหญ่ เนื่องจากอยู่ห่างเขตพุทธาวาส และวางเอียงหลบทำให้ไม่เกิดการบัง และตำแหน่งของศาลาการเปรียญก็เป็นตำแหน่งเดิมไม่ได้มีการย้ายตำแหน่ง

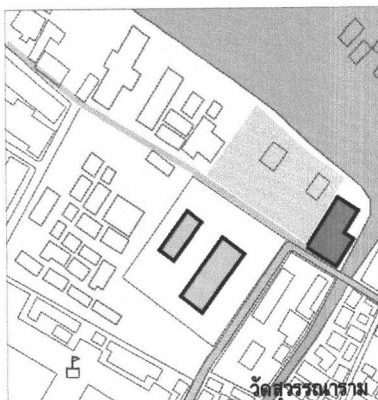
แผนผังที่ 3-6 ผังบริเวณวัดราชศรีวาส ด้านหน้าของวัดหันไปทางแม่น้ำเจ้าพระยา ทางทิศตะวันตก ด้านหน้าวัดเป็นสนามหญ้าโล่ง ศาลาการเปรียญตั้งอยู่ทางทิศเหนือของลานโล่งนี้ หันด้านหน้าสู่แม่น้ำเจ้าพระยา และหันด้านยาวให้กับลานโล่ง เขตพุทธาวาสตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของลานโล่ง หันหน้าไปยังแม่น้ำเจ้าพระยา เขตสังฆาวาสตั้งอยู่ด้านทิศเหนือและทิศใต้ของเขตพุทธาวาส ศาลาการเปรียญมีขนาดใหญ่กว่าพระอุโบสถมาก และวางอยู่ด้านหน้า แต่ไม่บังเนื่องจากวางเอียงไปทางด้านทิศเหนือ และมีระยะห่างกันพอสมควร

แผนผังที่ 3-7 ผังบริเวณวัดปากน้ำ ด้านหน้าของวัดหันไปทางคลองด่าน ทางด้านทิศตะวันออกมีลานโล่งเป็นลานจอดรถอยู่ด้านหน้าวัด พระอุโบสถอยู่ถัดลานโล่งนี้เข้าไปทางด้านทิศตะวันตก ศาลาการเปรียญตั้งอยู่ทางทิศเหนือของลานโล่ง หันด้านยาวเข้าหาลานโล่ง เป็นทางเข้าหลัก เขตสังฆาวาสอยู่ทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันตกของวัด การเข้าถึงวัดในปัจจุบันเข้าถึงจากทางด้านหลัง

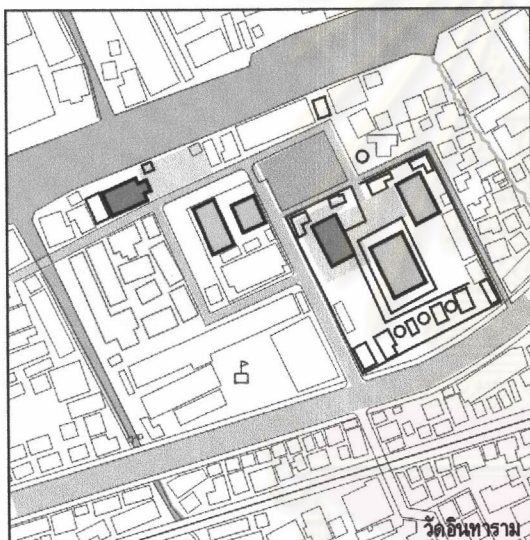

แผนผังที่ 3-8 ผังบริเวณวัดนางนอง ด้านหน้าหันไปทางคลองด่านทางด้านทิศตะวันตก เขตพุทธาวาสอยู่ทางทิศเหนือ และเขตสังฆาวาสอยู่ทางทิศใต้ ศาลาการเปรียญตั้งหันหน้าไปทางคลองด่าน อยู่ตรงกลางระหว่างเขตพุทธาวาสและเขตสังฆาวาส ด้านหลังของศาลาการเปรียญเป็นเขตฌาปนสถาน ทางเข้าวัดในปัจจุบันเข้าทางด้านหลังนี้

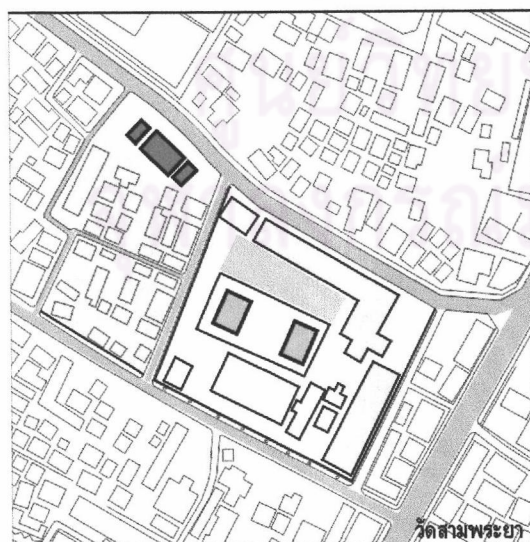

แผนผังที่ 3-9 มังบริเวณวัดสุวรรณาราม ด้านหน้าของวัดหันไปทางคลองบางกอกใหญ่ ด้านทิศเหนือมีลานโล่งตั้งอยู่ด้านหน้าวัด เขตพุทธาวาสตั้งอยู่ถัดลานโล่งเข้าไปทางทิศใต้ ศาลาการเปรียญตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของลานโล่ง เขตสังฆาวาสตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเขตพุทธาวาสและลานโล่ง ศาลาการเปรียญปัจจุบันเป็นศาลาการเปรียญเดิมที่ปรับปรุงใหม่เป็นอาคาร 2 ชั้น ทันด้านยาวซึ่งเป็นด้านหน้าให้กับลานโล่ง การวางศาลาการเปรียญเอียงไปทางทิศตะวันออก ทำให้ไม่บังเขตพุทธาวาสซึ่งเป็นส่วนสำคัญของวัด

- แบบที่สอง จะวางศาลาการเปรียญตั้งฉากกับแนวแกนประธานของเขตพุทธาวาส ขนานกับแม่น้ำลำคลองใช้พื้นที่ระหว่างศาลาการเปรียญและแม่น้ำลำคลองเป็นส่วนขยายพื้นที่ใช้สอยหันด้าน ไปยังลานหน้าวัด วัดที่มีผังแบบนี้มักจะมีลานหน้าวัดไม่กว้างมากแต่มีความยาวเพียงพอ ได้แก่ วัดหนึ่ง วัดอินทาราม(หลังใหม่) วัดราชคฤห์ วัดชัยพฤกษ์มาลา วัดพิชยญาติการาม วัดศรีสุทาราม และวัดสามพระยา⁶⁶

แผนผังที่ 3-10 มังบริเวณวัดอินทาราม ด้านหน้าของวัดหันไปทางคลองบางกอกใหญ่ทางด้านทิศเหนือ เขตพุทธาวาสตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก เขตสังฆาวาสตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก ศาลาการเปรียญที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 ตั้งอยู่ด้านหน้าเขตสังฆาวาส วางอาคารขนานไปกับคลองหันด้านหน้าซึ่งเป็นด้านสกัดไปทางทิศตะวันออก ซึ่งเป็นลานโล่ง และมีศาลาท่าน้ำ ลานโล่งนี้เป็นลานด้านหน้าพระอุโบสถและพระวิหารเก่า

แผนผังที่ 3-11 มังบริเวณวัดสามพระยา ด้านหน้าของวัดหันไปทางถนนวัดสามพระยา ซึ่งแต่เดิมเป็นคลองวัดสามพระยา อยู่ทางด้านทิศเหนือของวัด เขตพุทธาวาสตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออก เขตสังฆาวาสตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก ศาลาการเปรียญตั้งอยู่ด้านหน้าเขตสังฆาวาส วางอาคารขนานไปกับถนน ซึ่งแต่ก่อนคงจะเป็นทางเข้าหลักจากทางแม่น้ำเจ้าพระยา

⁶⁶ สัมภาษณ์ ประชาชนที่อาศัยบริเวณวัดสามพระยา

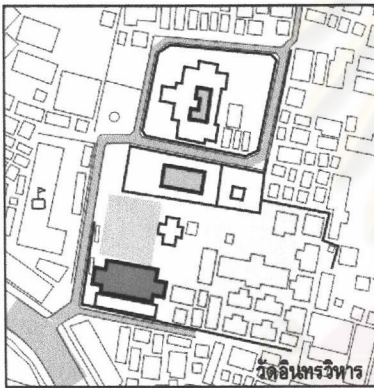
รูปแบบศาลาการเปรียญในผังแบบนี้ จะเป็นแบบไทยประเพณีเป็นส่วนใหญ่ เป็นของที่มีมาแต่เดิม ยกเว้นแต่วัดราชคฤห์ ที่สร้างใหม่เป็นแบบไทยประยุกต์ทำด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก ขนาดของศาลาการเปรียญจะไม่ใช่ใหญ่มากสาเหตุหนึ่งคงมาจากพื้นที่จำกัด

ศาลาการเปรียญทั้งสองแบบที่กล่าวมามีอาคารประกอบที่ทำให้การใช้สอยสมบูรณ์ ในตัวเองอยู่ในบริเวณเดียวกันได้แก่ ท้องน้ำ โรงครัว และที่พักอาศัยของผู้ดูแลศาลาการเปรียญ

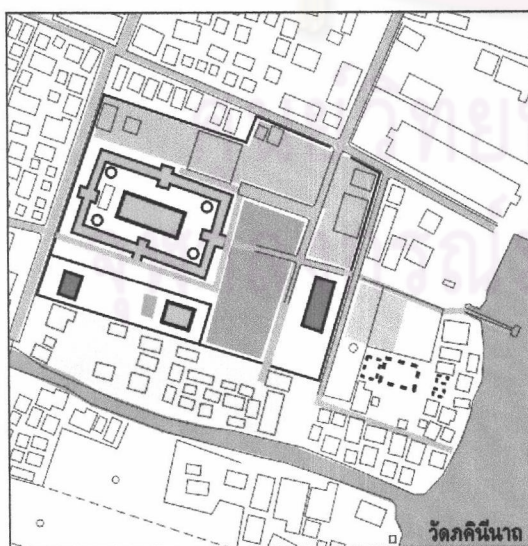
3.1.2.2 ศาลาการเปรียญตั้งอยู่ใกล้ถนนทางเข้าวัด

ผังของวัดแบบนี้เกิดขึ้นเนื่องมาจากผลกระทบของการพัฒนาเมือง วัดถูกล้อมรอบด้วยอาคารพาณิชย์อื่นๆ ทำให้มีลานหน้าวัดมีเพียงลานโล่งซึ่งอยู่กลางวัด และมักจะใช้เป็นที่จอดรถ ศาลาการเปรียญในผังแบบนี้จะวางศาลาการเปรียญรับกับลานโล่งนี้ เพื่อความสะดวกแก่การเข้าถึงและการใช้สอย ผังวัดแบบนี้ได้แก่ วัดชนะสงคราม วัดจักรวรรดิราชาวาส วัดบพิตรพิมุข วัดสังเวช วัดภคินีนาถ วัดนาคกลาง วัดอาวุธสิทธิธาราม และวัดอินทรวีหาร

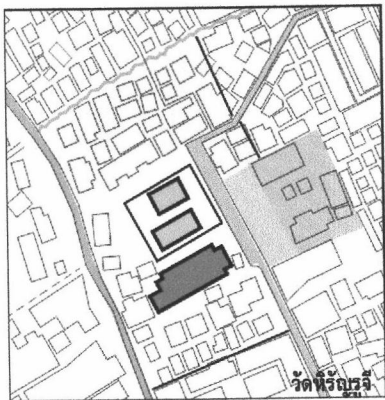
รูปแบบสถาปัตยกรรมศาลาการเปรียญในผังแบบนี้ เป็นศาลาการเปรียญที่สร้างขึ้นใหม่ทั้งหมด มีทั้งรูปแบบไทยประเพณีและไทยประยุกต์ขนาดและรูปทรงขึ้นอยู่กับการใช้สอยและความต้องการของทางวัด

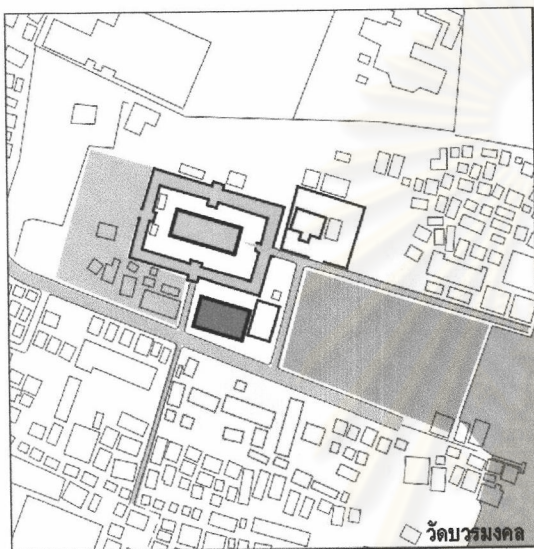
แผนผังที่ 3-12 ผังบริเวณวัดอินทรวีหาร ด้านหน้าของวัดหันไปทางทิศตะวันตก แต่ทางเข้าหลักของวัดอยู่ทางทิศใต้จากถนนวิสุทธิกษัตริย์ มีลานจอดรถเป็นลานโล่งอยู่ตรงกลางวัด มีศาลาการเปรียญตั้งอยู่ทางทิศใต้และพระอุโบสถตั้งอยู่ทางทิศเหนือของลานโล่งนี้ โดยศาลาการเปรียญและพระอุโบสถหันด้านยาวให้ลานโล่ง และหันด้านสกัดให้กับถนนทางเข้าวัด เขตสังฆาวาสอยู่ทางทิศตะวันออกเป็นด้านหลังวัด

แผนผังที่ 3-13 ผังบริเวณวัดภคินีนาถ ด้านหน้าของวัดหันไปทางแม่น้ำเจ้าพระยาทางด้านทิศตะวันออก เดิมมีศาลาการเปรียญตั้งอยู่ด้านหน้าวัด แต่ปัจจุบันย้ายไปไว้ด้านหลังวัด และสร้างศาลาการเปรียญหลังใหม่ขึ้นใกล้กับถนนทางเข้าวัด ซึ่งเข้ามาทางทิศเหนือ มีลานโล่งเป็นสนามหญ้าตรงกลางวัด พระอุโบสถและพระวิหารตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกหันหน้าเข้าหาลานโล่งนี้ เขตพุทธาวาสตั้งอยู่ทางทิศใต้สุดถนนทางเข้าวัด ศาลาการเปรียญตั้งอยู่ริมถนนทางเข้าวัดทางด้านทิศตะวันออก หันหน้าเข้าหาลานโล่งเช่นกัน บริเวณพื้นที่ด้านทิศเหนือของวัดเป็นเขตฌาปนสถานอยู่ทั้งสองฝั่งถนนทางเข้าวัด

แผนผังที่ 3-14 ผังบริเวณวัดพระปฐมเจดีย์ ด้านหน้าของวัดหันไปทางทิศตะวันออก มีลานโล่งเป็นลานจอดรถอยู่ด้านหน้าเขตสังฆาวาสและศาลาการเปรียญ ด้านทิศตะวันออกของลานโล่งเป็นเขตฌาปนสถาน ถนนทางเข้าวัดมาจากทางทิศใต้จะถึงศาลาการเปรียญ ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของเขตพุทธาวาส และถึงเขตฌาปนสถานก่อน เขตสังฆาวาสตั้งอยู่ทางทิศเหนือของวัด

แผนผังที่ 3-15 ผังบริเวณวัดบรมมงคล ด้านหน้าของวัดหันไปทางแม่น้ำเจ้าพระยาทางทิศตะวันออก มีลานโล่งเป็นสนามหญ้าขนาดใหญ่อยู่ด้านหน้าของเขตพุทธาวาส ศาลาการเปรียญเดิมตั้งอยู่ทางทิศใต้ของลานโล่งใกล้กับแม่น้ำ เขตพุทธาวาสตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกหันหน้าไปทางลานโล่ง ด้านหลังของเขตพุทธาวาสเป็นเขตฌาปนสถาน ศาลาการเปรียญหลังใหม่ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของเขตพุทธาวาส มีลานโล่งเชื่อมกับเขตฌาปนสถานได้ ถนนทางเข้าวัดมาจากทางทิศตะวันตก ด้านใต้ของเขตฌาปนสถานเป็นศาลาการเปรียญ เขตสังฆาวาสอยู่ทางทิศใต้ของถนนนี้

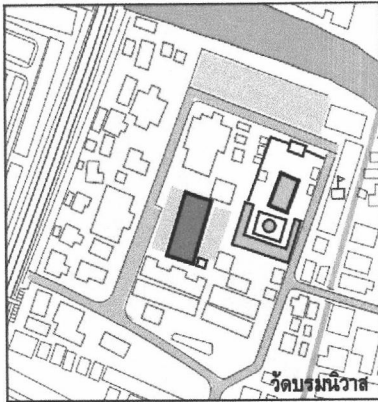
3.1.3 ผังบริเวณที่ศาลาการเปรียญอยู่ในเขตสังฆาวาส

คือผังบริเวณที่มีศาลาการเปรียญตั้งอยู่ภายในเขตสังฆาวาส อาจจะตั้งอยู่ตรงกลาง หรือตั้งอยู่ด้านใดด้านหนึ่งที่ใกล้กับทางเข้าเขตสังฆาวาสก็ได้ และศาลาการเปรียญจะมีพื้นที่ว่างพอสมควรโดยรอบเพื่อไม่ให้ใกล้กับภูมิที่พักของพระสงฆ์จนเกินไป สามารถแบ่งการวางตำแหน่งของศาลาการเปรียญภายในเขตสังฆาวาสได้ 2 แบบคือ ศาลาการเปรียญซึ่งย้ายมาหรือสร้างขึ้นใหม่ในเขตสังฆาวาส และศาลาการเปรียญอยู่ในเขตสังฆาวาสตามการวางผังแต่เดิม

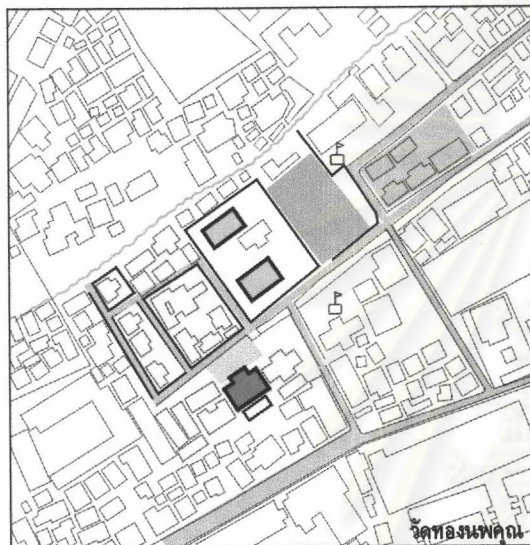
3.1.3.1 ศาลาการเปรียญย้ายมาหรือสร้างขึ้นใหม่ในเขตสังฆาวาส

ส่วนใหญ่จะเป็นวัดที่มีพื้นที่ขนาดเล็ก และไม่ได้มีศาลาการเปรียญตั้งอยู่ภายในส่วนสังฆาวาส แต่เดิมมีการสร้างเพิ่มขึ้นใหม่ได้แก่ วัดดุสิตาราม วัดราชผาณิตการาม วัดจันทาราม วัดพระยาธรรม วัดที่ย้ายศาลาเดิมตั้งในส่วนสังฆาวาส ได้แก่ วัดทองนพคุณ วัดอมรินทราราม และที่สร้างเขตสังฆาวาส ขึ้นในตำแหน่งศาลาการเปรียญเดิมได้แก่ วัดชินโรสาราม และวัดบรมนิวาส

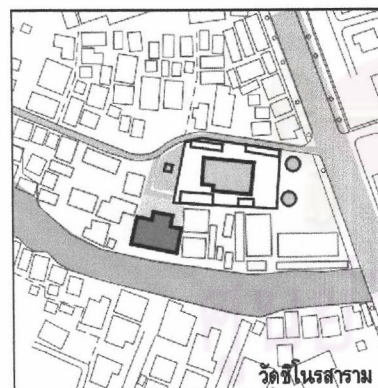
การวางตำแหน่งของศาลาการเปรียญจะวางด้านยาวหันเข้าสู่ลานโล่ง ซึ่งจะตรงกับทางเข้าของส่วนสังฆาวาส และทางเข้าศาลาการเปรียญก็อยู่ที่ด้านยาวของวัด บางวัดจะทำมุขด้านข้างยื่นออกมาเป็นมุขทางเข้า การวางผังแบบนี้ทำให้สะดวกแก่ผู้มาทำบุญที่วัดและพระสงฆ์ เนื่องจากไม่ต้องเดินไกล อาจมีหอรบหรือหอกองอยู่ในบริเวณนี้ด้วย

แผนผังที่ 3-16 ผังบริเวณวัดบรมนิวาส ศาลาการเปรียญตั้งอยู่ในเขตสังฆาวาส โดยมีลานโล่งหน้าอยู่ที่ยาวทั้งสองด้าน ด้านทิศตะวันออกติดกับระเบียงคตของเขตพุทธาวาส ด้านทิศตะวันตกติดกับถนนที่ตัดผ่านกลางวัด มีที่จอดรถอยู่ด้านหน้าลานโล่งด้านนี้

แผนผังที่ 3-17 ผังบริเวณวัดทองนพคุณ ศาลาการเปรียญเดิมตั้งอยู่ด้านหน้าวัด หันหน้าไปสู่ม้าน้ำเจ้าพระยาทางทิศตะวันออก ปัจจุบันบริเวณนั้นจัดให้เป็นเขตฌาปนสถาน จึงย้ายศาลาการเปรียญเดิมซึ่งเป็นไม้มาปลูกสร้างใหม่ในเขตสังฆาวาส เป็นศาลา 2 ชั้น ชั้นบนเป็นไม้ ชั้นล่างเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก และต่อเติมเพิ่มมุขหน้าที่ยื่นข้างเป็นมุขบันได หันหน้าสู่ลานโล่งในเขตสังฆาวาสเป็นทางเข้าหลัก

แผนผังที่ 3-18 ผังบริเวณวัดชีโนรสาราม ศาลาการเปรียญสร้างขึ้นในตำแหน่งที่ตั้งของศาลาการเปรียญเดิม ตั้งอยู่ริมคลองมอญ ซึ่งเป็นทางสัญจรหลักในอดีต ศาลาการเปรียญที่สร้างขึ้นใหม่ตั้งหันหลังให้คลองมอญ หันหน้าไปทางถนนทางเข้าวัด โดยมีลานโล่งอยู่ด้านหน้า ศาลาการเปรียญทางทิศเหนือ

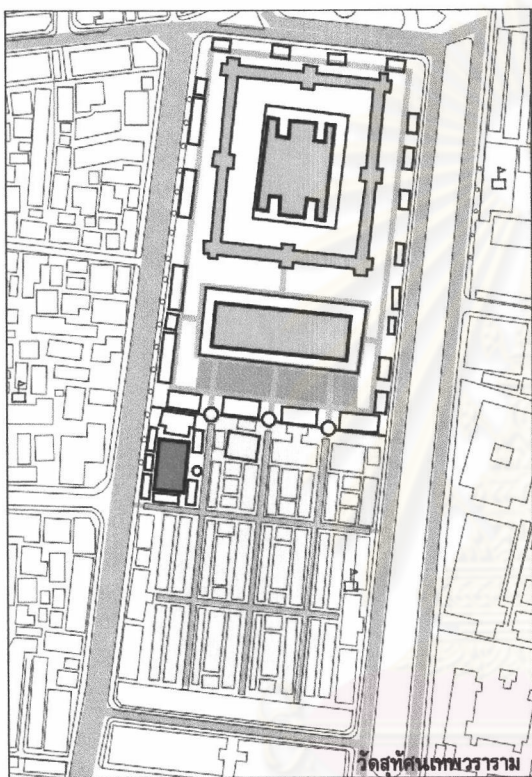
รูปแบบสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่ จะเป็นอาคารสร้างขึ้นใหม่ หรือต่อเติมของเดิม แต่ยังคงลักษณะไทยประเพณีอยู่ เพื่อเน้นให้เห็นความสำคัญมากกว่าหมู่กุฏิ เว้นแต่ศาลาการเปรียญที่มีชั้นเดียวได้แก่ วัดราชผาติการาม และวัดดุสิตาราม มีขนาดกว้างใหญ่กว่าหมู่กุฏิ แต่รูปแบบเป็นแบบไทยประยุกต์

3.1.3.2 ผังบริเวณที่มีศาลาการเปรียญอยู่ในเขตสังฆาวาสแต่เดิม

วัดที่มีผังบริเวณแบบนี้ ได้แก่ วัดสุทัศนเทพวราราม ผังของวัดมีพุทธาวาสอยู่ด้านหน้า โดยมีพระวิหารขนาดใหญ่เป็นประธานและส่วนสังฆาวาสอยู่ด้านหลัง ศาลาการเปรียญตั้งอยู่ในส่วนสังฆาวาสติดกับส่วนพุทธาวาส และหมู่กุฏิของเจ้าอาวาส การวางผังบริเวณในส่วนศาลาการเปรียญ มีความสมบูรณ์ในตัวเอง มีกำแพงแก้วและมี

ศาลารายล้อมรอบ มีทอระชังและมีซุ้มประตูทางเข้าจากภายนอกได้โดยตรง และปัจจุบันมีการสร้างห้องน้ำเพิ่มในบริเวณเดียวกันนี้ ศาลาการเปรียญนี้ใช้ในการทำบุญบำเพ็ญกุศลทั่วไป และใช้ในการทำวัตร สวดมนต์ตอนเช้ามีดในช่วงเช้าพรรษา⁶⁷ สะดวกกว่าการใช้พระอุโบสถและพระวิหารซึ่งอยู่ไกลออกไป ส่วนการทำบุญขนาดใหญ่ และการเทศนาธรรมก็ใช้พระวิหารพระศรีศากยะมุณี ซึ่งมีขนาดใหญ่ทางด้านหน้าวัด

รูปแบบสถาปัตยกรรมศาลาการเปรียญและศาลารายมีหน้าบัน แบบกระเท่เซ มีลายปูนปั้นตรงหน้าบัน และมีลายปูนปั้นบริเวณเครื่องปิดหลังคา เพื่อแสดงลำดับความสำคัญของอาคารว่ามากกว่าหมู่กุฏิแต่น้อยกว่าพระอุโบสถและพระวิหาร

แผนผังที่ 3-19 ผังบริเวณวัดสุทัศนเทพวราราม พระอารามหันหน้าไปทางทิศเหนือ โดยมีพระวิหารขนาดใหญ่อยู่ด้านหน้าถัดลงมาทางใต้เป็นพระอุโบสถวางในแนวตั้งฉากกับพระอุโบสถ มีกำแพงแก้วและศาลารายล้อมรอบเขตพุทธาวาส ศาลาการเปรียญตั้งอยู่ในเขตสังฆาวาส ในตำแหน่งที่ติดกับเขตพุทธาวาส ติดกับกุฏิเจ้าอาวาส และติดกับถนนด้านทิศตะวันตกของพระอาราม นับได้ว่าตั้งอยู่เกือบจะตรงกลางพระอาราม

3.1.4 ผังบริเวณที่ศาลาการเปรียญตั้งอยู่ในเขตฌาปนสถาน

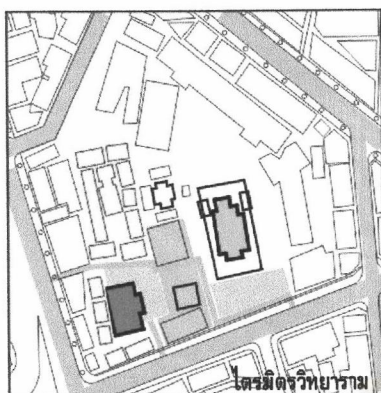
ปัจจุบันมีการสร้างเมรุและศาลาตั้งศพขึ้นเป็นเขตฌาปนสถาน เพื่อความสะดวกของประชาชนในการฌาปนกิจศพ และนั่งฟังสวดพระอภิธรรม ในวัดบางวัดก็จัดให้ศาลาการเปรียญอยู่ในกลุ่มศาลาสวดด้วย สามารถแบ่งการวางตำแหน่งศาลาการเปรียญในเขตฌาปนสถานได้ 2 แบบคือ ตั้งเป็นศาลาประธานในเขตฌาปนสถาน และรวมเป็นอาคารเดียวกับส่วนฌาปนสถาน

3.1.4.1 ศาลาการเปรียญตั้งเป็นศาลาประธานในเขตฌาปนสถาน

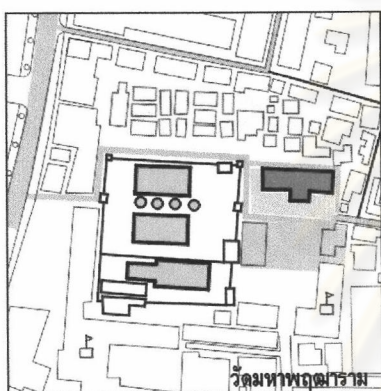
ผังแบบนี้จะมีเมรุอยู่ตรงกลาง ศาลาการเปรียญตั้งหันหน้าเข้าหาเมรุโดยมีลานโล่งคั่นอยู่ตรงกลางและมีศาลาสวดหลังเล็กตั้งอยู่โดยรอบบริเวณ ได้แก่ วัดมหาพฤฒาราม วัดอนงค์าราม วัดเทพราชกุญชร และวัดไตรมิตร

⁶⁷ จากการสัมภาษณ์ พระพิพิธสุนทรธรรม เจ้าอาวาส วัดสุทัศนเทพวราราม

รูปแบบของศาลาการเปรียญส่วนใหญ่จะสร้างขึ้นใหม่ทั้งหลังอาจสร้างก่อน หรือพร้อมกับการสร้างเมรุก็ได้ มักจะทำเป็นศาลา 2 ชั้น หันด้านยาวให้กับเมรุ และมีมุขออกมารับตรงกลางเป็นบันไดขึ้น ชั้น 2

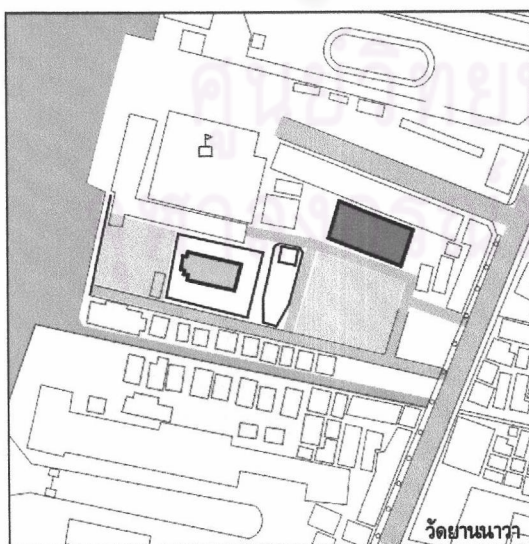
แผนผังที่ 3-20 ผังบริเวณวัดไตรมิตรวิทยาราม ศาลาการเปรียญสูง 2 ชั้น ตั้งเป็นประธานในเขตฌาปนสถาน โดยตั้งตรงเป็นแนวแกนเดียวกับเมรุ มีลานโล่งคั่นตรงกลาง ด้านหน้าของศาลาการเปรียญหันเข้าหาลานโล่งนี้ทางด้านทิศตะวันออก เมรุมีลานโล่งล้อมรอบ ทางด้านทิศเหนือและใต้ของเมรุมีศาลาตั้งศพสูง 1 ชั้น ทั้งสองข้างด้านทิศตะวันออกของเมรุติดกับลานโล่ง ซึ่งเป็นทางเข้าหลักของวัดและติดกับเขตพุทธาวาส

แผนผังที่ 3-21 ผังบริเวณวัดมหาพฤฒาราม ฌาปนสถานตั้งอยู่ด้านหลังของเขตพุทธาวาส ทางทิศตะวันออก ศาลาการเปรียญตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเขตฌาปนสถานโดยหันหลังให้เขตสังฆาวาสทางทิศเหนือ และหันหน้าให้ลานโล่งทางทิศใต้ ลานโล่งนี้เป็นที่ตั้งของเมรุและศาลาตั้งศพ

3.1.4.2 ศาลาการเปรียญรวมเป็นอาคารเดียวกับส่วนฌาปนสถาน

ตัวอาคารศาลาการเปรียญและศาลาสวดรวมกันเป็นห้องเดียวกัน เมรุอาจรวมอยู่ในหลังเดียวกันหรือแยกก็ได้ ได้แก่วัดบางนาใน เป็นอาคาร 2 ชั้นขนาดใหญ่ ชั้นบนเป็นพื้นที่ทำบุญเลี้ยงพระชั้นล่างเป็นศาลาสวดหลายศาลา และวัดยานนาวา เป็นอาคาร 4 ชั้น มีเมรุในตัว 3 ชั้นล่างเป็นศาลาสวดชั้นบนสุดเป็นศาลาทำบุญเลี้ยงพระ

แผนผังที่ 3-22 ผังบริเวณวัดยานนาวา ด้านหน้าวัดเดิมหันไปทางแม่น้ำเจ้าพระยาทางทิศตะวันตก ปัจจุบันทางเข้าวัดหลักอยู่ทางทิศตะวันออก มีลานโล่งเป็นลานจอดรถอยู่ทางด้านทิศตะวันออก เขตพุทธาวาสอยู่ทางทิศตะวันตก ศาลาการเปรียญซึ่งรวมเป็นหลังเดียวกับเขตฌาปนสถานตั้งอยู่ทางทิศเหนือของลานโล่งใกล้กับถนนทางเข้าวัด เขตสังฆาวาสตั้งอยู่ทางทิศใต้ของวัด อาคารศาลาการเปรียญประกอบด้วย ชั้นล่างเป็นศาลาตั้งศพ ชั้นที่ 2 เป็นเมรุ และศาลาตั้งศพอยู่ภายในอาคาร ชั้นที่ 3 เป็นศาลาบำเพ็ญกุศลทั่วไป

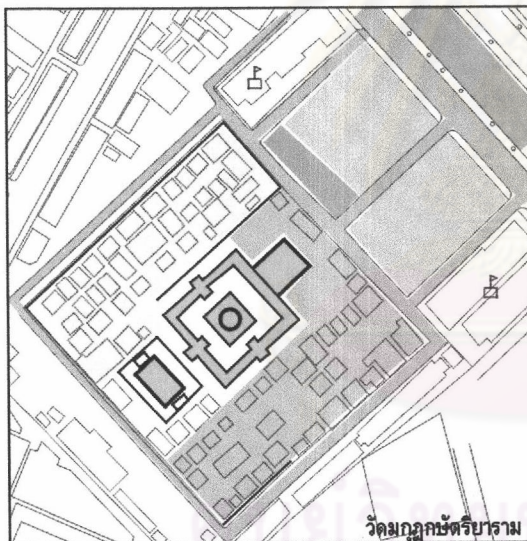
3.1.5 ผังบริเวณที่ไม่มีศาลาการเปรียญ

พระอารามที่ทำการศึกษางานพระอารามไม่มีศาลาการเปรียญในผังบริเวณและจากการศึกษาประวัติพระอาราม ทำให้สามารถแบ่งผังบริเวณที่ไม่มีศาลาการเปรียญได้ 2 แบบคือ ผังบริเวณที่ไม่มีศาลาการเปรียญในการวางผังแต่เดิม และผังบริเวณที่เคยมีศาลาการเปรียญอยู่แต่ปัจจุบันไม่มี

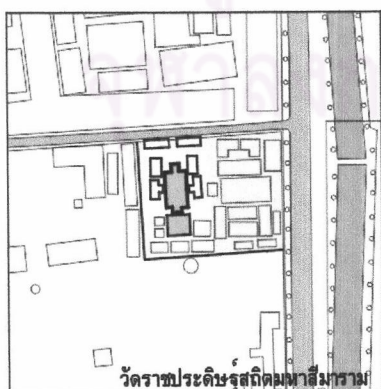
3.1.5.1 ผังบริเวณที่ไม่มีศาลาการเปรียญในการวางผังแต่เดิม

ผังบริเวณแบบนี้ส่วนใหญ่จะเป็นผังบริเวณที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้แก่ วัดมกุฏกษัตริย์ วัดโสมนัส วัดราชประดิษฐ์ วัดปทุมวนาราม และวัดตรีศกเทพ ผังของวัดจะมีความสมบูรณ์ในตัวเอง พระวิหารจะมีขนาดใหญ่กว่าพระอุโบสถ และวางอยู่ด้านหน้าของส่วนพุทธาวาส ใช้เป็นที่บำเพ็ญกุศลทั่วไป และแสดงพระธรรมเทศนา พระอุโบสถ ตั้งอยู่ด้านหลังใช้เป็นที่ทำสังฆกรรม พระเจดีย์อยู่ตรงกลางระหว่างพระอุโบสถและพระวิหาร พื้นที่ใช้สอยต่างๆ มีครบอยู่แล้วไม่จำเป็นต้องสร้างศาลาการเปรียญเพิ่มอีก

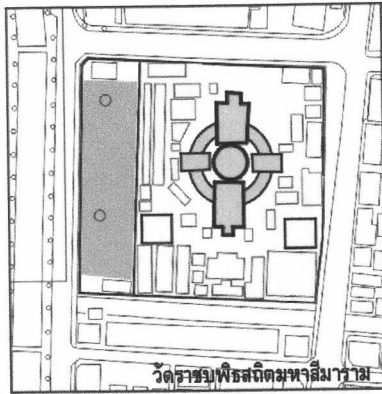
นอกจากนี้ก็มีวัดที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้แก่ วัดเบญจมบพิตร วัดราชบพิตร และวัดเทพศิรินทราวาส เป็นวัดที่มีผังแตกต่างกันออกไป ไม่เป็นรูปแบบ เหมือนสมัยรัชกาลที่ 4 การทำบุญฟังเทศน์ ฟังธรรม จะทำในพระอุโบสถ เนื่องจากเป็นวัดสำหรับเจ้านายจึงมีผู้มาทำบุญไม่มาก

แผนผังที่ 3-23 ผังบริเวณวัดมกุฏกษัตริย์าราม ผังบริเวณของวัดมีพระเจดีย์เป็นประธานของเขตพุทธาวาสและของทั้งผังบริเวณ ด้านหน้าของวัดหันไปทางทิศตะวันออก มีพระวิหารขนาดใหญ่ตั้งอยู่ด้านหน้า มีลานโถงขนาดใหญ่ ปัจจุบันใช้เป็นลานจอดรถ ก่อนที่จะเป็นถนนและคลองผดุงกรุงเกษม มีระเบียงคดล้อมรอบพระเจดีย์ และมีพระอุโบสถตั้งอยู่ด้านหลังทางทิศตะวันตก แต่เดิมทางทิศเหนือและทิศใต้ของเขตพุทธาวาสเป็นเขตสังฆาวาส แต่ปัจจุบันด้านทิศใต้ถูกปรับปรุงเป็นเขตฌานสถานทั้งหมด ผังบริเวณแบบนี้ไม่จำเป็นต้องมีศาลาการเปรียญ เนื่องจากพระวิหารมีขนาดใหญ่เพียงพอต่อการทำบุญและฟังเทศน์ฟังธรรม ระเบียงคดรอบพระเจดีย์สามารถใช้เป็นที่ศึกษาพระธรรมและใช้เป็นส่วนบริการสนับสนุนการทำบุญในพระวิหารได้ ส่วนพระอุโบสถนั้นให้ทำเฉพาะสังฆกรรมที่จำเป็นต้องกำหนดเขตสีมาเท่านั้น

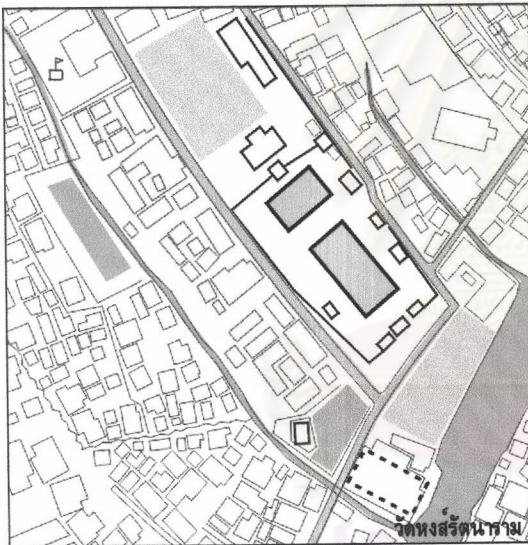
แผนผังที่ 3-24 ผังบริเวณวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม ผังบริเวณของวัดหันหน้าไปทางทิศเหนือ พื้นที่ด้านตะวันตกเป็นเขตพุทธาวาส และพื้นที่ด้านตะวันออกเป็นเขตสังฆาวาส เขตพุทธาวาสมีพระวิหารอยู่ด้านทิศเหนือ และพระเจดีย์อยู่ทางทิศใต้ ในแนวแกนเดียวกัน พระวิหารนี้เป็นทั้งพระวิหาร พระอุโบสถ และศาลาการเปรียญในหลังเดียวกัน เนื่องจากเขตพัทธสีมาครอบคลุมทั้งวัด และพระวิหารมีขนาดใหญ่กว้างขวาง มีลานประทักษิณ มีศาลายาเพียงพอแก่การทำบุญบำเพ็ญกุศลทั่วไป

แผนผังที่ 3-25 ผังบริเวณวัดราชบุรุษประดิษฐานพระอุโบสถ . เขตพุทธาวาสตั้งอยู่ทางทิศเหนือ ซึ่งเป็นด้านหน้าของวัด มีพระอุโบสถอยู่ทางทิศเหนือ พระเจดีย์และระเบียงคตเป็นรูปวงกลมอยู่ตรงกลาง พระวิหารอยู่ด้านหลัง เขตสังฆาวาสตั้งอยู่ทางทิศใต้ ทั้งสองข้างของพระอุโบสถ มีศาลา 100 ปี เป็นศาลาใช้ทำบุญบำเพ็ญกุศลทั่วไปตั้งอยู่ภายในเขตสังฆาวาสด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกข้างละหลัง แต่ปัจจุบันถูกปรับเปลี่ยนเป็นกุฏิสูง 2 ชั้นไปแล้ว

3.1.5.2 ผังบริเวณที่เคยมีศาลาการเปรียญอยู่แต่ปัจจุบันไม่มี

ผังบริเวณของวัดแบบนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นวัดที่มีพื้นที่คับแคบ มีการสร้างอาคารอื่นๆ เพิ่มเติมจนไม่มีพื้นที่สร้างศาลาการเปรียญได้ ได้แก่ วัดนรนาถสุนทริการาม วัดนางชีโชติการาม วัดชัยชนะสงคราม และอีกกรณีหนึ่งคือมีอาคารหลังอื่นที่สามารถรองรับกิจกรรมของศาลาการเปรียญได้ เช่น วัดหงษ์รัตนาราม มีพระอุโบสถขนาดใหญ่ และวัดคฤหบดี มีศาลาทำบุญเลี้ยงพระขนาดใหญ่ สามารถใช้แทนศาลาการเปรียญ

แผนผังที่ 3-26 ผังบริเวณวัดหงษ์รัตนาราม เดิมเคยมีศาลาการเปรียญตั้งอยู่ริมคลองด้านทิศใต้ แต่เนื่องจากทรุดโทรมมากจึงรื้อไป และใช้พระอุโบสถและศาลาเอนกประสงค์ต่าง ๆ ที่มีภายในวัดประกอบกิจกรรมต่างๆ แทน

ศูนย์ถ่ายทอดพยากรณ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3-2 ตารางแสดงจำนวนพระอารามแบ่งตามการวางตำแหน่งศาลาการเปรียญในผังบริเวณ

หัวข้อหลัก	หัวข้อย่อย	พระอาราม
ศาลาการเปรียญตั้งอยู่ในเขตพุทธาวาส รวม 16 วัด	ศาลาการเปรียญอยู่ในเขตกำแพงแก้ว 8 วัด	พระเชตุพนวิมลมังคลาราม บวรนิเวศวิหาร ราชโอรสาราม ประยุรวงศาวาส ราชนัดดาราม เทพิตาราม อินทาราม(หลังเก่า) นุภาพาราม
	ศาลาการเปรียญอยู่นอกเขตกำแพงแก้ว 7 วัด	มหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ พระศรีมหาธาตุ ปรีณายก มหรรณพาราม เครือวัลย์ เศวตฉัตร ดาวดึงษาราม
	รวมเป็นอาคารหลังเดียวกับพระอุโบสถ 1 วัด	สัมพันธวงศ์
ศาลาการเปรียญตั้งอยู่ในพื้นที่สาธารณะ รวม 44 วัด	ศาลาการเปรียญตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำลำคลอง 23 วัด	ราชสิทธิาราม สุวรรณาราม ราชธิวาส คูหาสวรรค์ กัลยาณมิตร ปากน้ำ ระฆังโฆสิตาราม ภคินีนาถ(หลังเก่า) อัสสัมชัญ นวลนรดิศ อาวุธวิกิสิทธาราม(หลังเก่า) นางนอง เวฬุราชิน รัชฎาธิฐาน สังข์กระเจา ชัยพฤกษ์มาลา ราชคฤห์ ศรีสุदारาม โพนินมิตร อินทาราม สามพระยา พิษณุตการาม หนึ่ง
	ศาลาการเปรียญตั้งอยู่ใกล้ถนนทางเข้าวัด 21 วัด	จักรวรรดิราชธิวาส นิมนารดิ สังเวชวิทยาราม หลักสี่ ทองธรรมชาติ บูรณศิริมาตยาราม พระรามเอกาญจนภิเษก ชนะสงคราม บพิตรพิมุข ดอนเมือง บวรมงคล อินทรวีหาร ภคินีนาถ ปทุมคงคา นาคกลาง ธีรรัฐจี สระเกศ พระยาทำ อาวุธวิกิสิทธาราม บางนาใน กาญจนสิงหนสน์
ศาลาการเปรียญอยู่ในเขตสังฆาวาส รวม 10 วัด	ศาลาการเปรียญที่ย้ายมาหรือสร้างขึ้นใหม่ 8 วัด	บรมนิวาส จันทาราม อมรินทราราม ดุสิตาราม ชินโรสาราม ทองนพคุณ ราชบูรณะ ราชผาติการาม
	อยู่ในเขตสังฆาวาสจากการวางผังแต่เดิม 2 วัด	สุทัศน์เทพวราราม วชิรธรรมสาธิต
ศาลาการเปรียญตั้งอยู่ในเขตฌาปนสถาน รวม 5 วัด	ตั้งเป็นประธานในเขตฌาปนสถาน 4 วัด	อนงคาราม ไตรมิตรวิทยาราม มหาพฤฒาราม เทวราชกุญชร
	รวมเป็นอาคารเดียวกับส่วนฌาปนสถาน 1 วัด	ยานนาวา
ผังบริเวณที่ไม่มีศาลาการเปรียญ รวม 15 วัด	ไม่มีศาลาการเปรียญจากการวางผัง 7 วัด	มกุฎกษัตริยาราม โสมนัสวิหาร ปทุมวนาราม ตรีศเทพ เบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม ราชบพิธสถิตมหา สีมาราม
	เคยมีศาลาการเปรียญ 8 วัด	อรุณราชวราราม เทพศิรินทราวาส โมลีโลกยาราม หงส์รัตนาราม นรนาถสุนทริการาม ชัยชนะสงคราม คฤหบดี นางชี

หมายเหตุ วัดอินทาราม วัดภคินีนาถ และวัดอาวุธวิกิสิทธาราม มีศาลาการเปรียญที่ทำการศึกษาวัดละ 2 หลัง จึงมีผังบริเวณที่ทำการศึกษารวมทั้งหมด 90 ผัง จากพระอารามหลวงทั้งหมด 87 วัด

3.2 ผังพื้นและรูปทรงอาคาร

จากการศึกษาผังพื้นและรูปทรงของศาลาการเปรียญในพระอารามหลวงทั้งหมด 75 หลัง สามารถแบ่งประเภทของศาลาการเปรียญตามรูปแบบการวางผังพื้นและรูปทรงได้ 6 แบบดังนี้

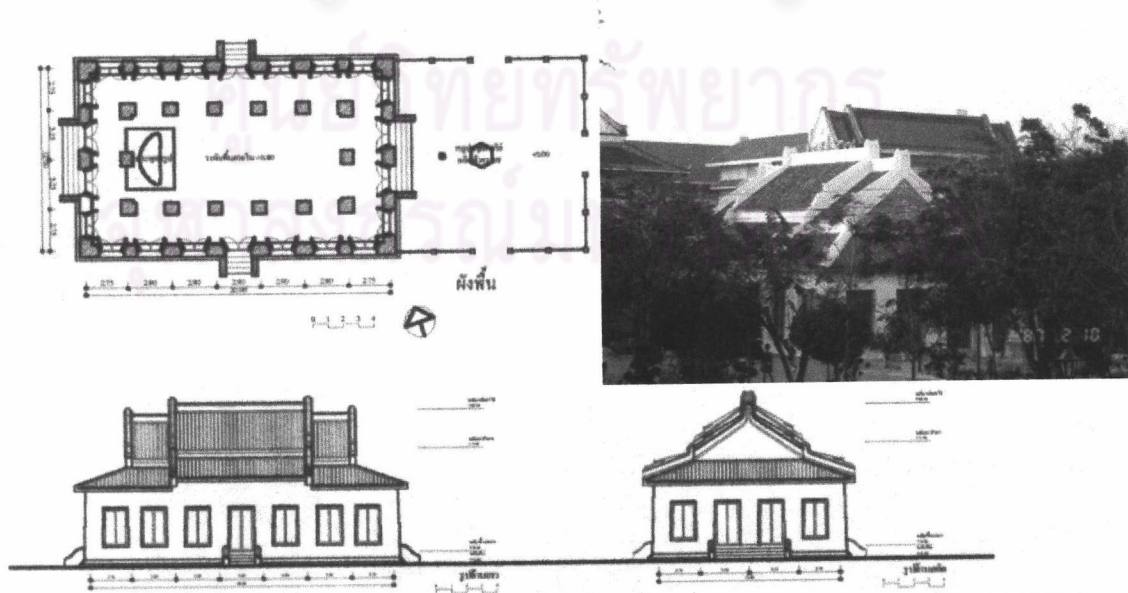
1. ศาลาการเปรียญแบบทรงโรง
2. ศาลาการเปรียญแบบมีมุขหน้า-หลัง
3. ศาลาการเปรียญแบบมีศาลาประกอบ
4. ศาลาการเปรียญแบบมีมุขลดหน้า-หลัง
5. ศาลาการเปรียญแบบมีมุขลดที่ด้านยาว
6. ศาลาการเปรียญแบบเบ็ดเตล็ด

3.2.1 ศาลาการเปรียญแบบทรงโรง

ผังพื้นและรูปทรงของศาลาการเปรียญแบบนี้จะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ที่ด้านสกัดทั้งสองด้านเป็นประตูทางเข้า ออก ผังด้านข้างเป็นหน้าต่างเป็นส่วนใหญ่ ศาลาการเปรียญบางหลังมีทางเข้าที่ด้านยาวด้วย หลังคาส่วนใหญ่จะมี 1 ชั้น 2 ตับ โดยหลังคาต่บล่างจะเป็นปีกนกคลุมโดยรอบ สามารถแบ่งรูปทรงของ ศาลาการเปรียญทรงโรงตามความสูงได้ 4 แบบคือ ศาลาการเปรียญแบบทรงโรงชั้นเดียว ศาลาการเปรียญแบบทรงโรงยกพื้น ศาลาการเปรียญแบบทรงโรงใต้ถุนสูง ศาลาการเปรียญทรงโรง สูง 2 ชั้น

3.2.1.1 ศาลาการเปรียญแบบทรงโรงชั้นเดียว

ส่วนใหญ่จะเป็นศาลาการเปรียญที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นอาคารเครื่องก่อ ตัวอาคารจะตั้งอยู่บนฐานสิงห์หรือฐานบัวรูป แบบของผังพื้นจะมีลักษณะผอมและยาว

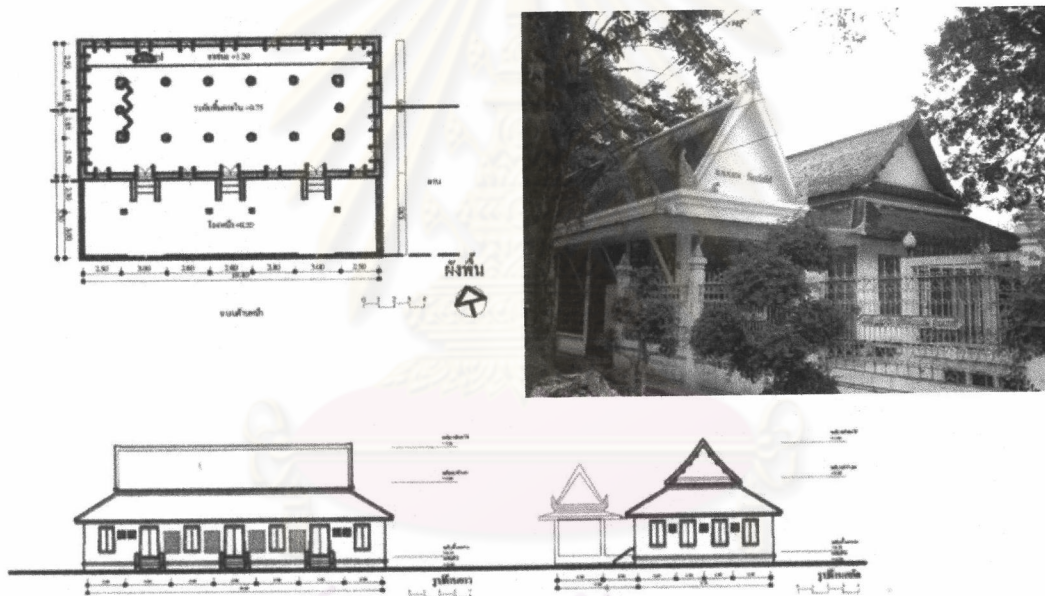

ภาพที่ 3-1 ศาลาการเปรียญวัดราชโอรสาราม เป็นอาคารทรงโรงไม้ยกพื้น ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้างประมาณ 12.80 เมตร ยาว 20.80 เมตร แบ่งเป็น 7 ห้อง มีเสาร่วมใน 2 แถว ที่ด้านยาวมีหน้าต่างด้านละ 6 ช่อง ประตูอยู่ตรงกลางด้านละ 1 ช่อง พร้อมบันไดทางขึ้น ที่ด้านสกัดมีหน้าต่างด้านละ 2 ช่อง ประตูอยู่ตรงกลางด้านละ 2 ช่อง พร้อมบันไดทางขึ้น ตัวอาคารยกพื้นสูงประมาณ 0.80 เมตร ความสูงโดยรวมประมาณ 11.00 เมตร ช่วงผนังสูงประมาณ 5.50 เมตร หลังคา 2 ชั้น 2 ตับ ตับล่างเป็นแบบจั่วปิด

- ศาลาการเปรียญที่มีขนาดกลาง ได้แก่ วัดราชโอรสาราม วัดราชสิทธิาราม และวัดอินทารามหลังเก่า มีขนาด 7-9 ห้อง หลังคา 2 ชั้น 2 ตับ เป็นจั่วปิดทั้งหมด พื้นภายในสูงจากภายนอกประมาณ 80 ซม. มีทางเข้าที่ด้านสกัดด้านละ 2 ทาง วัดราชโอรสารามมีทางเข้าด้านข้างด้วย ข้างละ 1 ทาง

- ศาลาการเปรียญขนาดเล็ก ได้แก่ วัดเศวตฉัตร วัดดาวดึงษาราม และวัดเครือวัลย์ มีขนาดยาว 7 ห้อง หลังคาแบบ 1 ชั้น 2 ตับ ตับล่างเป็นปีกนกรอบ ยกพื้นสูงประมาณ 60 ซม. วัดเศวตฉัตรมีทางเข้าที่ด้านสกัดทั้ง 2 ด้าน วัดดาวดึงษาราม มีทางเข้าที่ด้านยาวด้านเดียว 3 ทาง วัดเครือวัลย์มีทางเข้าได้ทั้ง 4 ด้าน

- ศาลาการเปรียญที่สร้างในรัชกาลปัจจุบัน ได้แก่ วัดดุสิตาราม และวัดราชฆาติการาม เป็นอาคารติดดิน ไม่มีฐาน ยกพื้นสูงประมาณ 20 ซม. สัดส่วนของผังพื้นอ้วนบ่อมากกว่าและมีทางเข้าได้ทั้งด้านหน้าและด้านข้าง

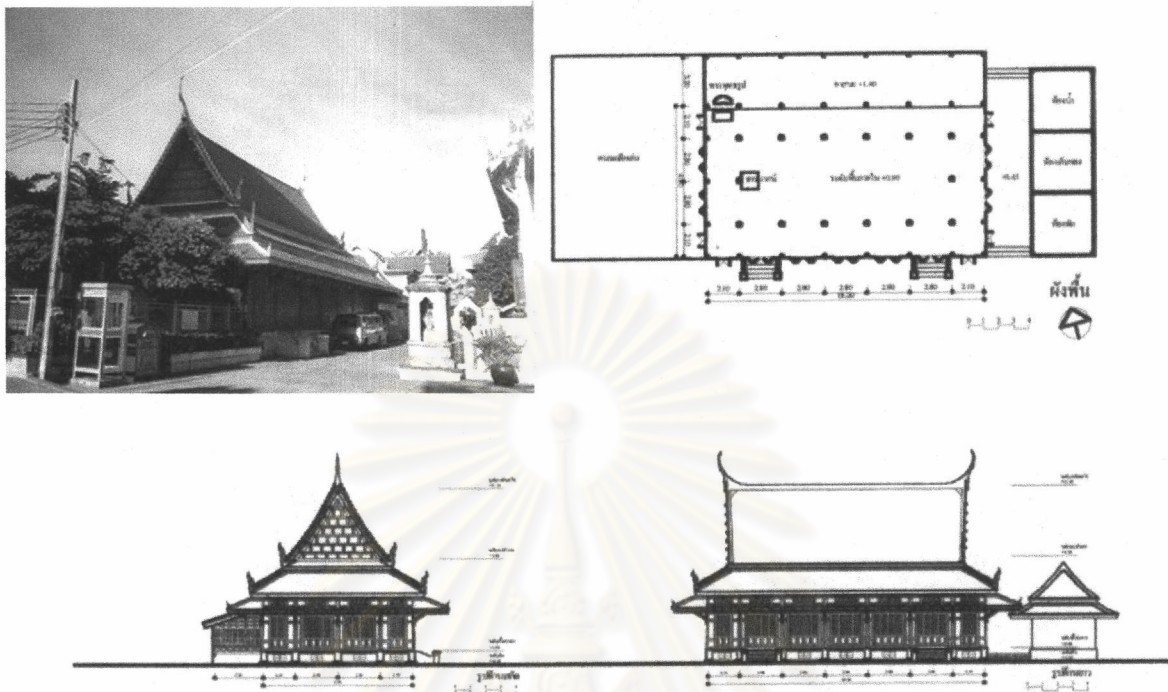

ภาพที่ 3-2 ศาลาการเปรียญวัดดาวดึงษาราม เป็นอาคารทรงโรงไม้ยกพื้น ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้างประมาณ 9.10 เมตร ยาว 19.70 เมตร แบ่งเป็น 7 ห้อง มีเสาร่วมใน 2 แถว มีหน้าต่างที่ด้านสกัดด้านละ 4 ช่อง ที่ด้านยาวด้านหนึ่ง 7 ช่อง ด้านยาวอีกด้านหนึ่งมีหน้าต่าง 4 ช่อง ประตู 3 ช่อง สลักกัน มีบันไดทางขึ้นทุกช่องประตู ที่ด้านนี้มีการต่อเติมพื้นที่เอนกประสงค์ตลอดความยาวอาคาร ศาลาการเปรียญยกพื้นสูงประมาณ 0.75 เมตร ความสูงโดยรวมประมาณ 8.20 เมตร ช่วงผนังสูงประมาณ 3.10 เมตร หลังคา 1 ชั้น 2 ตับ ตับล่างเป็นแบบจั่วปิด หลังคาประธานมีหลังคาปีกนกที่ไซราหน้าจั่ว ส่วนต่อเติมที่ด้านยาวต่อแบบหลังคาแฝด

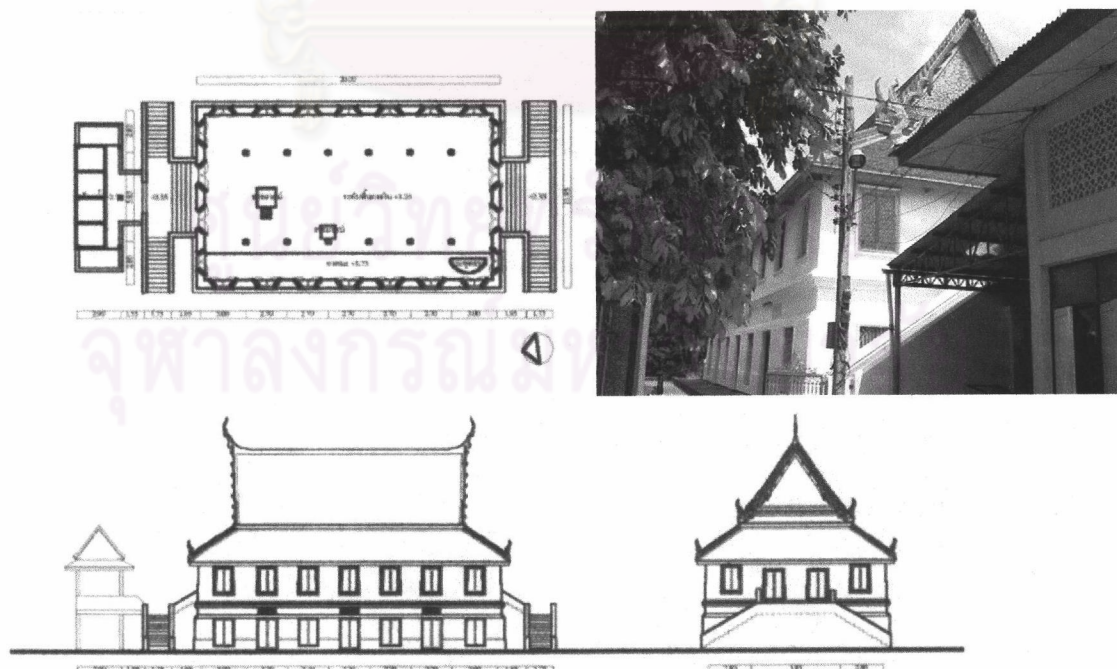
3.2.1.2 ศาลาการเปรียญแบบทรงโรงยกพื้น

ศาลาการเปรียญจะยกพื้นสูงประมาณ 1.20-1.50 เมตร ส่วนใหญ่จะเป็นศาลาไม้ ได้แก่ วัดศรีสุदारาม วัดปริณายก วัดบุปผาราม พื้นผนังและโครงสร้างหลังคาเป็นไม้ ยกเว้น วัดมทรณพาราม พื้นโครง สร้างและหลังเป็นไม้ แต่ผนังเป็นเครื่องก่อ หลังคามี 1 ชั้น 2 ตับ ทั้งหมดยกเว้น วัดศรีสุदारาม เป็นศาลาขนาดใหญ่ มีหลังคา 3 ตับและดับที่ 4 ต่อเพิ่มเป็นส่วนชายคาปีกนก วัดปริณายกก็มีชายคาปีกนกเป็นกันสาดเพิ่มอีก 1 ตับเช่นกัน ทางเข้าศาลามีทั้งแบบเข้าด้านหน้าและด้านข้าง

ศาลาการเปรียญวัดชัยพฤกษ์มาลาเป็นศาลายกพื้นเป็นช่องระบายอากาศเช่นกัน โครงสร้างเป็น ค.ส.ล. ทั้งหลัง หน้าต่างเป็นบานเกล็ดไม้ หลัง 2 ชั้น 2 ตับ มีบันไดทางเข้าด้านหน้าและด้านหลัง

ภาพที่ 3-3 ศาลาการเปรียญวัดปรินายก เป็นอาคารทรงโรงแบบยกพื้น ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้างเดิมประมาณ 10.10 เมตร รวมส่วนต่อเติมแล้วประมาณ 13.30 เมตร ยาวประมาณ 18.40 เมตร แบ่งเป็น 7 ห้อง มีเสาร่วมใน 2 แถว ที่ด้านสกัดมีหน้าต่างด้านละ 2 ช่อง มีประตูอยู่ตรงกลาง 2 ช่อง ที่ด้านยาวส่วนต่อเติมเป็นหน้าต่าง 7 ช่อง อีกด้านหนึ่งเป็นทางเข้าหลัก มีหน้าต่าง 5 ช่อง ขนาดเท่าประตู 3 ช่อง และมีประตู 2 ช่อง พร้อมบันไดทางขึ้น ตัวอาคารยกพื้นสูงประมาณ 0.90 เมตร ความสูงโดยรวมประมาณ 13.80 เมตร ความสูงช่วงผนังประมาณ 4.35 เมตร หลังคา 1 ชั้น 2 ตับ หลังคาประธานมีหลังคาปีกนกที่ไซรหน้าจั่ว ตับล่างเป็นแบบจั่วปัด และมีหลังคากันสาดอีก 1 ตับ ส่วนต่อเติมที่ด้านยาวเพิ่มหลังคาอีก 1 ตับ

ภาพที่ 3-4 ศาลาการเปรียญวัดหนึ่ง แต่เดิมเป็นอาคารทรงโรงแบบยกพื้น ปัจจุบันมีการปรับปรุงซ่อมแซมเป็นอาคารใต้ถุนสูง ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้างประมาณ 12.00 เมตร ยาวประมาณ 20.00 เมตร แบ่งเป็น 7 ห้อง มีเสาร่วมใน 2 แถว ที่ด้านยาวมีหน้าต่างด้านละ 7

ช่อง ที่ด้านสกัดมีหน้าต่างด้านละ 2 ช่อง มีประตูอยู่ตรงกลางด้านละ 2 ช่อง พร้อมบันไดทางขึ้น มีการต่อเติมห้องน้ำที่ชันพักบันได ด้านหลังเป็น ศาลาขาว ศาลาการเปรียญเดิมยกพื้นสูงประมาณ 0.90 เมตร ความสูงโดยรวมประมาณ 13.00 เมตร ช่วงผนังสูงประมาณ 3.30 เมตร หลังคา 1 ชั้น 2 ตับ ตับล่างเป็นแบบจั่วปิด หลังคาประธานมีหลังคาปีกนกที่ไชราน้ำจั่ว

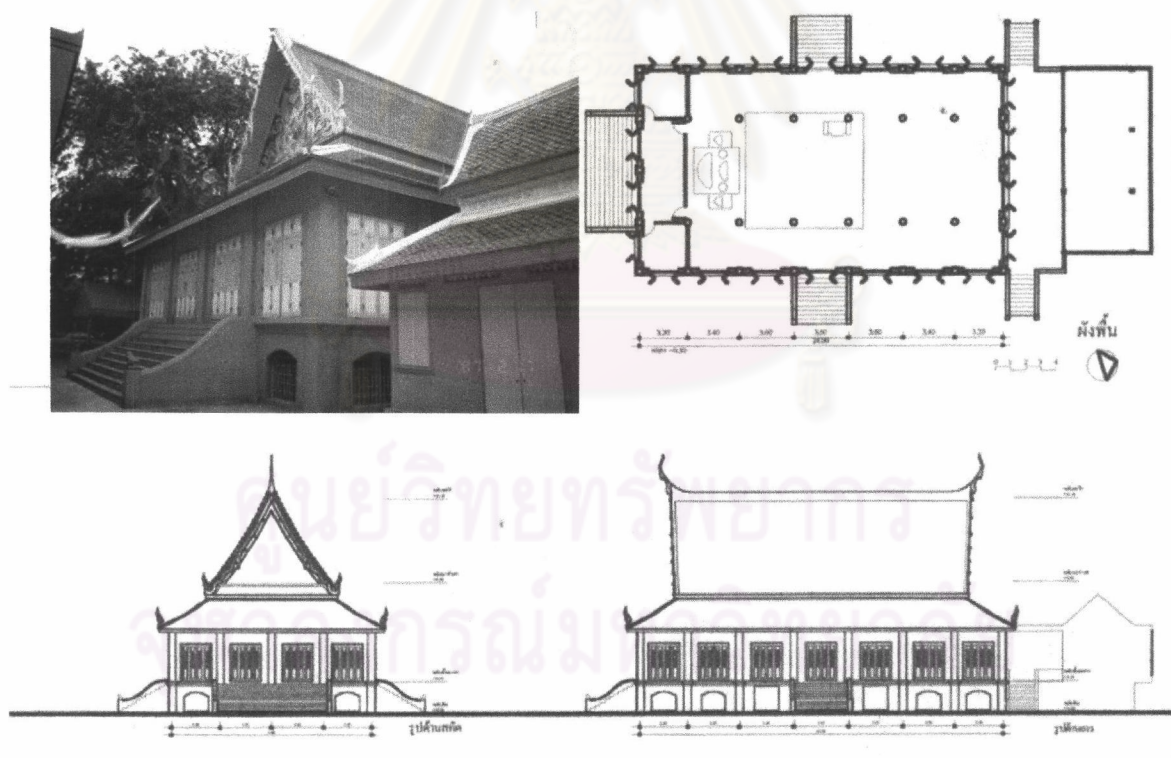
3.2.1.3 ศาลาการเปรียญแบบทรงโรงใต้ถุนสูง

ส่วนใหญ่จะเป็นศาลาไม้ได้แก่ วัดอินทาราม วัดอนงคาราม วัดนางนอง วัดทองธรรมชาติ วัดนวลนรดิศ และวัดรัชฎาธิฐาน และที่เป็นโครงสร้าง คสล. ได้แก่ วัดบรมนิวาส วัดสังข์กระจาย และวัดโพธิ์นิมิตร ขนาดของศาลา การเปรียญส่วนใหญ่ประมาณ 7 ห้อง ยกเว้นวัดอินทารามมี 6 ห้อง และวัดรัชฎาธิฐานขนาด 9 ห้อง หลังคาส่วนใหญ่ เป็นแบบ 1 ชั้น 2 ตับ ยกเว้น วัดสังข์กระจาย และวัดรัชฎาธิฐาน มี 2 ชั้น 2 ตับ และ 3 ตับ ตามลำดับ

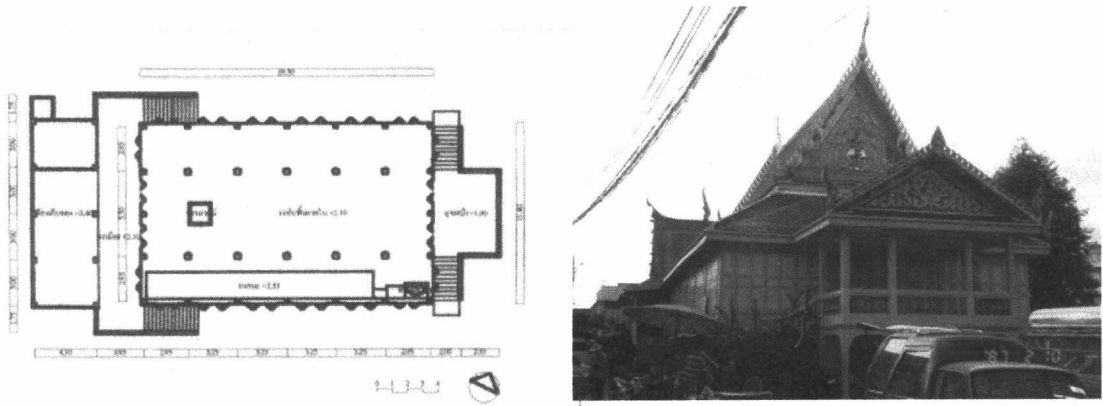
บันไดทางขึ้นจะมีทั้งด้านหน้าและด้านหลังที่ด้านสกัดทั้ง 2 ข้าง แต่บางหลังอาจมีบันไดด้านยาวด้วยได้แก่ วัดบรมนิวาส และวัดโพธิ์นิมิตร

ลักษณะร่วมของศาลาการเปรียญแบบนี้คือประตูและหน้าต่างส่วนใหญ่จะเป็นบานเพี้ยมแทบทั้งหมด เว้นแต่วัดรัชฎาธิฐาน เนื่องจากแต่เดิมเป็นตำหนักจึงเป็นหน้าต่างปิดเข้าใน มีอกเลาและหย่อง

ส่วนของใต้ถุนนอกจากจะเป็นใต้ถุนโล่งแล้วเช่นที่วัดสังข์กระจาย ส่วนใหญ่จะใช้เป็นพื้นที่เป็นที่ตั้งของ ภาชนะเครื่องครัว โต๊ะเก้าอี้ เพื่อใช้ในการจัดงานต่างๆ

ภาพที่ 3-5 ศาลาการเปรียญวัดบรมนิวาส เป็นอาคารทรงโรงใต้ถุนสูง ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้างเดิมประมาณ 13.60 เมตร ขนาด ยาวประมาณ 24.40 เมตร แบ่งเป็น 7 ห้อง มีเสาร่วมใน 2 แถว ที่ด้านยาวมีหน้าต่างยาวถึงพื้นด้านละ 6 ช่อง ประตูด้านละ 1 ช่อง ที่ด้านสกัดมี หน้าต่างด้านละ 2 ช่อง ประตูด้านละ 2 ช่อง มีบันไดทางขึ้นที่ประตูทั้ง 3 ด้าน ประตูด้านหนึ่งติดกับชันพักที่เชื่อมศาลาขาว ซึ่งเป็นส่วน ต่อเติม มีบันไดทางขึ้น 2 ทาง ที่ชันพักนี้ระดับพื้นภายในสูง 2.10 เมตร ความสูงอาคารโดยรวมประมาณ 17.00 เมตร ช่วงผนังอาคารสูงประมาณ 5.30 เมตร หลังคา 1 ชั้น 2 ตับ หลังคาประธานมีหลังคาปีกนกที่ไชราน้ำจั่ว หลังคาตบล่างเป็นแบบจั่วปิด

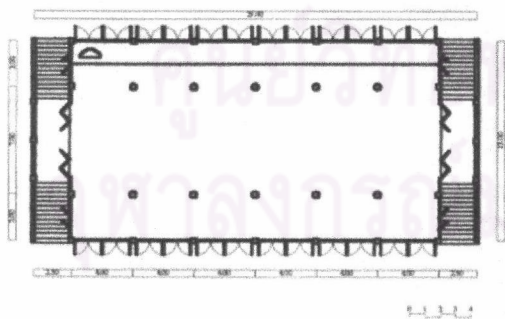

ภาพที่ 3-6 ศาลาการเปรียญวัดอินทาราม (หลังใหม่) เป็นอาคารทรงโรงใต้ถุนสูง ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้างประมาณ 11.80 เมตร ยาวประมาณ 19.20 เมตร แบ่งเป็น 6 ห้อง มีเสาร่วมใน 2 แถว ที่ด้านยาวมีหน้าต่างยาวถึงพื้นด้านละ 6 ช่อง ที่ด้านสกัด มีหน้าต่างด้านละ 2 ช่อง มีประตูตรงกลาง 2 ช่อง มีการต่อเติมศาลาขวางด้านหลังเป็นส่วนบริการ และมีการต่อมุขทางเข้าด้านหน้า มีบันไดทางขึ้นที่มุขด้านหน้า 2 ทาง ทางขึ้นที่ชานเชื่อมศาลาขวาง 2 ทาง ระดับพื้นภายในสูง 2.10 เมตร หลังคา 1 ชั้น 2 ตับ ตับล่างเป็นแบบจั่วปิด

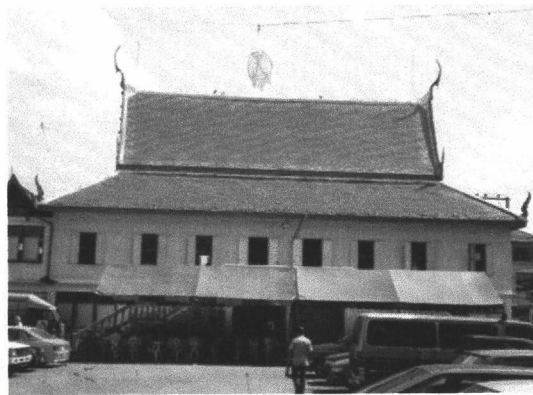
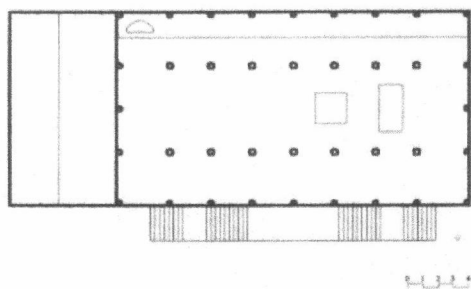
3.2.1.4 ศาลาการเปรียญทรงโรง สูง 2 ชั้น

รูปทรงโดยทั่วไปเป็นศาลา 2 ชั้น โครงสร้าง คสล. มีบันไดขึ้นชั้น 2 และประตู ทางเข้าที่ด้านสกัดทั้งสองด้าน ส่วนชั้นล่างอาจมีทางเข้าด้านข้างด้วย ศาลาการเปรียญแบบนี้ได้แก่ วัดสังเวชวิศยาราม วัดบูรณะศิริมาตยาราม วัดบรมวงศ วัดพระยาท่า วัดประยูรวงศาราม วัดกาญจนสิงหาสน์ และวัดคูหาสวรรค์ และวัดบางนาใน มีการสร้างเป็นศาลาแฝด และมีบันไดทางขึ้นอยู่ตรงกลาง

นอกจากนี้ยังมีศาลาการเปรียญซึ่งเดิมเคยเป็นศาลาชั้นเดียวได้รับการปรับปรุงให้เป็น 2 ชั้น ได้แก่วัดหนึ่ง เดิมเป็นศาลาโครงสร้างพื้นและภายในเป็นไม้ ผนังเป็นเครื่องก่อ ปัจจุบันเป็นศาลา 2 ชั้น มีทางขึ้นที่ด้านสกัดทั้ง 2 ด้าน วัดสุวรรณาราม เดิมเป็นศาลาไม้ทั้งหลังมีประตูทางเข้าอยู่ที่ด้านสกัดทั้ง 2 ด้าน ปัจจุบันปรับปรุงเป็น 2 ชั้น ทางขึ้นชั้นบนย้ายมาอยู่ที่ด้านยาวของอาคาร มีการต่อเติมห้องน้ำและห้องครัวเพิ่มที่ด้านสกัดด้านริมคลอง วัดอมรินทรารามเดิมเป็นศาลาไม่มีทางเข้า ที่ด้านสกัดทั้งสองด้าน ปัจจุบันเป็นศาลา 2 ชั้น ชั้นล่างเป็นโครงสร้าง คสล. ชั้นบนต่อเป็นระเบียงล้อมรอบ มีบันไดขึ้นด้านหน้าด้านเดียว

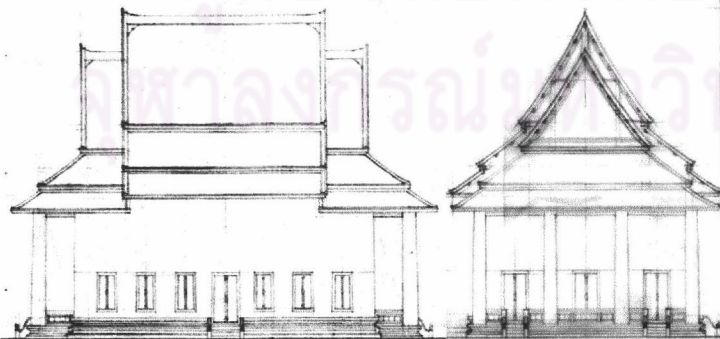
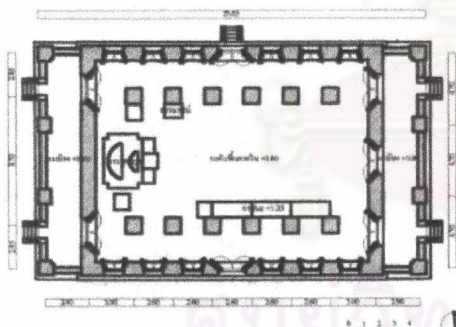
ภาพที่ 3-7 ศาลาการเปรียญวัดบรมวงศ เป็นอาคารทรงโรงสูง 2 ชั้น ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้างประมาณ 11.80 เมตร ยาวประมาณ 21.60 เมตร แบ่งเป็น 6 ห้อง มีเสาร่วมใน 2 แถว ชั้นล่างมีหน้าต่างที่ด้านยาว 6 ช่อง ด้านหนึ่ง อีกด้านหนึ่งมีหน้าต่าง 4 ช่อง อีก 2 ช่อง เป็นประตูทางเข้า ชั้นบนมีหน้าต่างที่ด้านยาวด้านละ 6 ช่อง ที่ด้านสกัดมีหน้าต่างด้านละ 2 ช่อง ประตูบานเพี้ยมขนาดใหญ่ด้านละ 1 ช่อง มีบันไดทางขึ้นที่ด้านสกัดด้านละ 2 ทาง หลังคาแบบ 1 ชั้น 2 ตับ ตับล่างเป็นแบบจั่วปิด หลังคาประธานมีหลังคาปีกนกที่ไชราน้ำจั่ว

ภาพที่ 3-8 ศาลาการเปรียญวัดสุวรรณาราม เป็นอาคารทรงโรงสูง 2 ชั้น สันนิษฐานว่ามีการปรับปรุงในภายหลังเป็น 2 ชั้น ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้างประมาณ 12.50 เมตร ยาวประมาณ 23.10 เมตร แบ่งเป็น 8 ห้อง มีเสาร่วมใน 2 แถว ที่ด้านยาวด้านหนึ่งมีหน้าต่าง 8 ช่อง อีกด้านหนึ่งมีหน้าต่าง 6 ช่อง ประตู 2 ช่อง ที่ด้านสกัดมีหน้าต่างด้านละ 2 ช่อง ประตูด้านละ 2 ช่อง แต่ปิดเนื่องจากเลิกใช้งานไปด้านหนึ่ง อีกด้านหนึ่งติดกับส่วนบริการซึ่งต่อเติมเป็นศาลาขวาง หลังคา 1 ชั้น 2 ตับ หลังคาประธานมีหลังคาปีกนกที่ไชราน้ำจั่ว หลังคาตบล่างเป็นแบบจั่วปิด

3.2.2 ศาลาการเปรียญแบบมีมุขหน้า-หลัง

ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีพื้นที่ด้านสกัดทั้ง 2 ด้าน เป็นมุขทางเข้า มีประตูทางเข้าด้านละ 2 ทาง ด้านหน้า 3 ทาง ยกเว้นวัดราชนาคามีทางเดียว รูปทรงอาคารคล้ายวิหาร มีฐานสิงห์ล้อมรอบ รูปทรงหลังคาเป็นแบบ 2 ชั้น 3 ตับ ทั้งหมดยกเว้นวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม มี 3 ชั้น 4 ตับ ศาลาการเปรียญเป็นอาคารเครื่องก้อทั้งหมด ยกเว้นวัดระฆังโฆสิตาราม สร้างในสมัยรัชกาลที่ 4 และตั้งอยู่ด้านหน้าเขตพุทธาวาส

ภาพที่ 3-9 ศาลาการเปรียญวัดสุทัศนเทพวราราม เป็นอาคารแบบมีมุขหน้า-หลัง ขนาดกว้างประมาณ 15.10 เมตร ยาวรวมมุขประมาณ 25.60 เมตร เฉพาะโถงประธานยาว 19.90 เมตร เป็นโถงประธาน 7 ห้อง และมีมุขหน้า-หลังด้านละ 1 ห้อง มีเสาร่วมใน 2 แถว มีหน้าต่างที่ด้านยาวด้านละ

6 ช่อง ประตูด้านละ 1 ช่อง มีประตูทางเข้าที่ด้านสกัดด้านหน้า 3 ช่อง ด้านหลัง 2 ช่อง มีบันไดทางขึ้นที่มุขหน้า-หลังด้านละ 2 ทาง พื้นภายในสูงประมาณ 0.80 เมตร ความสูงโดยรวมประมาณ 21.50 เมตร ช่วงผนังสูง 7.90 เมตร หลังคา 2 ชั้น 3 ตับ หลังคาประธานมีหลังคาปีกนกขนาดเล็ที่หน้าบัน หลังคา 2 ตับล่างเป็นแบบจั่วปิด

ภาพที่ 3-10 ศาลาการเปรียญวัดราชนัคดาราม เป็นอาคารแบบมีมุขหน้า-หลัง และระเบียงรอบ ขนาดโดยรวมกว้างประมาณ 12.40 เมตร ยาวประมาณ 23.00 เมตร ขนาดโถงประธานกว้างประมาณ 7.30 เมตร ยาวประมาณ 11.05 เมตร เป็นศาลาการเปรียญที่มีขนาดเล็กมาก ไม่มีเสาร่วมในการทำบุญหรือฟังเทศน์ในอดีตอาจใช้ระเบียงหรือศาลารายประกอบด้วย ศาลาการเปรียญมีหน้าต่างที่ด้านยาวด้านละ 3 ช่อง มีประตูที่ด้านสกัดด้านละ 2 ช่อง ระดับพื้นศาลาการเปรียญสูง 2.30 เมตร ความสูงอาคารโดยรวม 20.50 เมตร ความสูงตัวอาคาร 8.90 เมตร หลังคา 2 ชั้น 3 ตับ มีหลังคาปีกนกที่ไซรหน้าจั่ว ที่หลังคาตบที่ 2 และหลังคาตบที่ 3 เป็นแบบจั่วปิด

วัดสุทัศนเทพวรารามและวัดเทพธิดาราม เป็นศาลาขนาด 7 ห้อง เป็นมุขหน้า-หลัง อย่างละ 1 ห้อง เป็นห้องโถง 5 ห้องลักษณะของห้องจึงเกือบเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตัวศาลามีมีกำแพงแก้วและศาลารายล้อมรอบ

วัดระฆังโฆสิตาราม เป็นศาลาขนาดใหญ่ยาว 13 ห้องเป็นมุขหน้าหลัง ด้านละ 2 ห้อง เหลือเป็นห้องโถงยาว 9 ห้อง บันไดทางขึ้นมุขจะอยู่ที่ด้านข้างของอาคาร

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม มีขนาดใหญ่เนื่องจากแต่เดิมเป็นพระอุโบสถ และมีการสร้างเสาระเบียงโดยรอบ มีขนาดยาว 1 ห้อง เป็นมุขหน้า-หลัง อย่างละ 2 ห้อง เป็นห้องโถงตรงกลาง 9 ห้อง

วัดราชนัคดาราม เป็นศาลาการเปรียญขนาดเล็กมากมีมุขหน้า-หลัง และระเบียงล้อมรอบ มีขนาดรวมยาว 7 ห้อง เป็นมุขและระเบียงด้านละ 2 ห้อง เหลือเป็นห้องโถง 3 ห้อง มีบันไดขึ้นระเบียงที่ด้านข้างของศาลาฐานห้องโถงตั้งอยู่บนฐานระเบียงอีกชั้นหนึ่ง

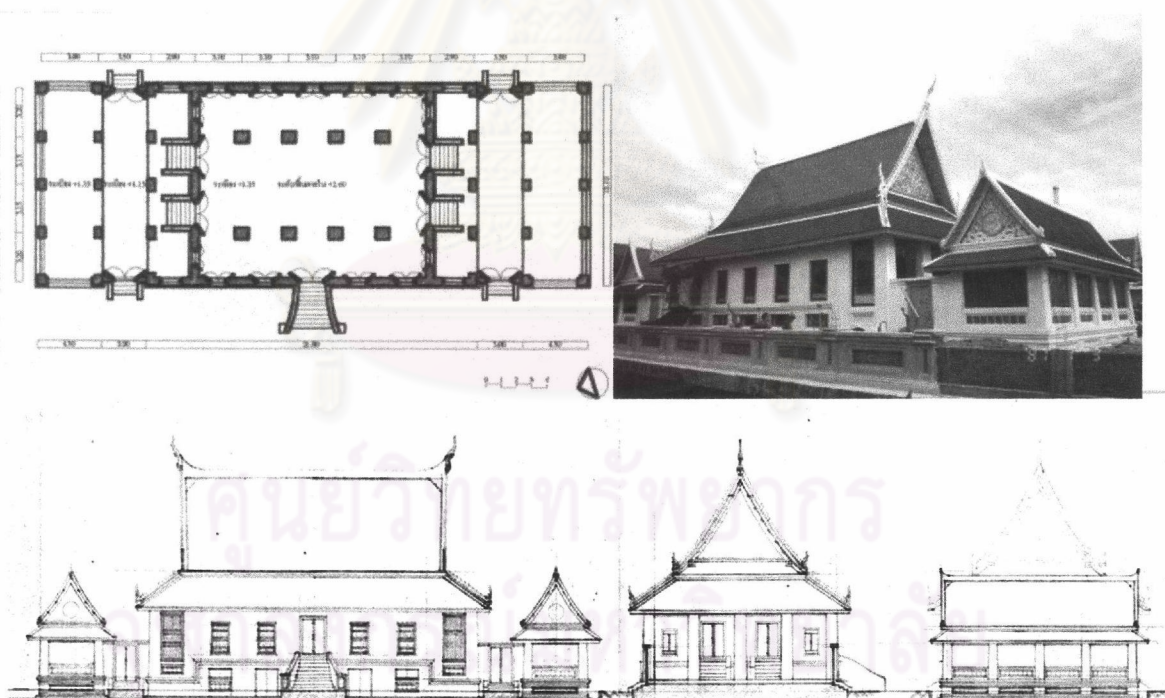
3.2.3 ศาลาการเปรียญแบบมีศาลาประกอบ

ศาลาการเปรียญจะประกอบด้วยศาลาทรงโรงซึ่งเป็นห้องโถงหลักที่ใช้ในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ห้องโถงนี้จะมีรูปทรงเหมือนศาลาการเปรียญแบบทรงไทยทั่วไป มีหลังคา 1 ชั้น 2 ตับ หากเป็นศาลาการเปรียญไม้แบบมีผนังเป็นช่องลูกกรง ก็จะมีหลังกันสาดล้อมรอบอีกชั้นหนึ่ง ได้แก่ วัดสามพระยา วัดอัมพรสวรรค์ วัดภคินีนาถ และวัดอาวุธวิกสิตาราม ส่วนศาลาการเปรียญที่เป็นเครื่องก่อได้แก่ วัดพิชยญาติการาม และวัดบวรนิเวศ

ผนังของศาลาห้องโถง เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดยาวประมาณ 5-7 ห้อง มีประตูทางเข้าที่ด้านสกัดด้านละ 2 ทาง บางแห่งมีทางเข้าที่ด้านยาวด้วยได้แก่ วัดพิชยญาติการาม วัดอัมพรสวรรค์ และวัดบวรนิเวศ

3.2.3.1 ศาลาการเปรียญแบบมีศาลาขวาง

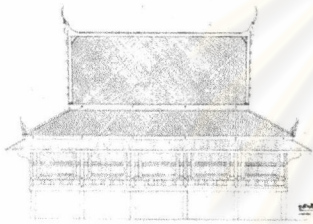
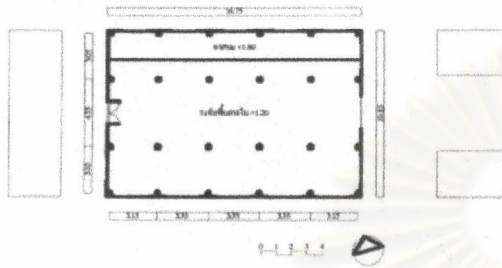
ลักษณะของศาลาขวางจะเป็นศาลาโล่งขนาดยาว 4-5 ห้อง อยู่ที่ปลายด้านสกัดทั้งสองด้าน พื้นศาลาขวางจะยกพื้นสูงจากฐานซึ่งเป็นตัวเชื่อมระหว่าง ศาลาขวางและศาลาขวางและศาลาห้องโถง ถ้าเป็นศาลาไม้ได้แก่ วัดสามพราน และวัดอัมพรสวรรค์ จะยกพื้นสูงได้ถูกลง และมีบันไดทางขึ้นที่ส่วนชานนี้ ถ้าเป็นศาลาเครื่องก่อ ได้แก่ วัดพิชยญาติการาม และวัดบวรนิเวศ จะมีประตูทางเข้า หรือเข้าถึง ได้ที่ชานเช่นกัน ส่วนหลังคาของศาลาขวางและหลังคาของศาลาห้องโถงอาจจะติดกันหรือแยกห่างจากกันก็ได้

ภาพที่ 3-11 ศาลาการเปรียญวัดพิชยญาติการาม เป็นศาลาการเปรียญแบบมีศาลาขวางที่ด้านสกัดทั้ง 2 ด้าน และที่พิเศษคือ ส่วนอาคารประธานมีมุขหน้าหลังด้วย ศาลาการเปรียญกว้างประมาณ 13.10 เมตร ความยาวรวมศาลาขวางประมาณ 36.40 เมตร ความยาวเฉพาะอาคารประธาน 21.80 เมตร อาคารประธานแบ่งเป็น 5 ห้อง และมุขหน้าหลังอีกด้านละ 1 ห้อง โถงประธานมีเสาไว้ใน 2 แถว มีหน้าต่างที่ด้านยาวด้านหนึ่ง 5 ช่อง อีกด้านหนึ่ง 4 ช่อง ประตู 1 ช่อง พร้อมบันไดทางเข้า ที่ด้านสกัดมีหน้าต่างด้านละ 2 ช่อง ประตูตรงกลางด้านละ 2 ช่อง ศาลาการเปรียญยกพื้นสูงประมาณ 2.60 เมตร ความสูงตัวอาคาร ---- เมตร ความสูงโดยรวม ---- เมตร หลังคาอาคารประธานแบบ 1 ชั้น 2 ตับ หลังคาประธานมีหลังคาปีกนกที่ไชราน้ำจั่ว หลังคาต่ำลงเป็นแบบจั่วบิด ศาลาขวางมีระดับต่ำกว่าอาคารประธานจึงไม่บังหน้าบ้านของหลังคาประธาน มีทางเข้าที่ชานพักที่เชื่อมระหว่างศาลาขวางและอาคารประธานทั้ง 2 ด้านของศาลาการเปรียญ

3.2.3.2 ศาลาการเปรียญแบบมีศาลาคู่ด้านหน้า

ศาลาคู่ด้านหน้าเป็นศาลาโล่งยาว 2-3 ห้อง วางขนานทางเดินมายังศาลาห้องโถง ลักษณะเช่นนี้จะพบเฉพาะที่เป็นศาลาไม้ ได้แก่ วัดภคินีนาถหลังเก่า และวัดอาวุธสิทธิ์ารามหลังเก่า ศาลาคู่หน้านี้มักจะตั้งอยู่ระหว่างศาลาห้องโถงและแม่น้ำลำคลอง

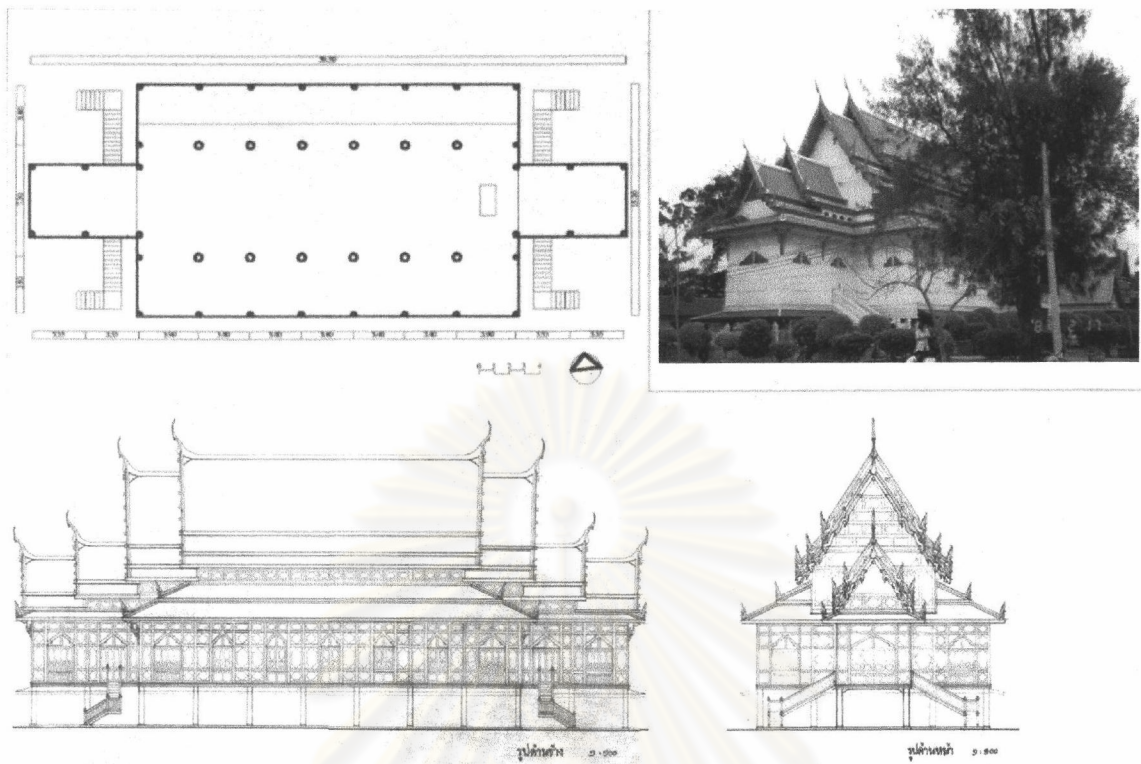
ภาพที่ 3-12 ศาลาการเปรียญวัดภคินีนาถ จากผังสำรวจของกรมศิลปากรทำให้ทราบว่าเดิมศาลาการเปรียญมีศาลาขวางด้านหลังอีก 1 หลัง และมีศาลาด้านหน้า 2 หลัง แต่ปัจจุบันถูกรื้อไปหมดแล้ว เหลือเพียงอาคารประธานหนึ่งหลัง มีขนาดกว้างประมาณ 10.85 เมตร ยาวประมาณ 16.75 เมตร แบ่งเป็น 5 ห้อง มีเสารวมใน 2 แถว ที่ด้านยาวด้านหนึ่งมีหน้าต่าง 5 ช่อง อีกด้านหนึ่งมี 4 ช่อง ช่องที่ตั้งพระพุทธรูปไม่มีหน้าต่าง ที่ด้านสกัดมีหน้าต่างด้านละ 2 ช่อง และมีประตูด้านละ 1 ช่อง แต่ปัจจุบันปิดตายไป 1 ช่อง เนื่องจากทำทางเข้าออกเพียงทางเดียว หลังคา 1 ชั้น 2 ตับ หลังคาประธานมีหลังคาปีกนกที่ไชราน้ำจ้ว หลังคาตบล่างเป็นแบบจั่วปิด และมีหลังคากันสาดอีกชั้นหนึ่ง

3.2.4 ศาลาการเปรียญแบบมีมุขลดหน้า-หลัง

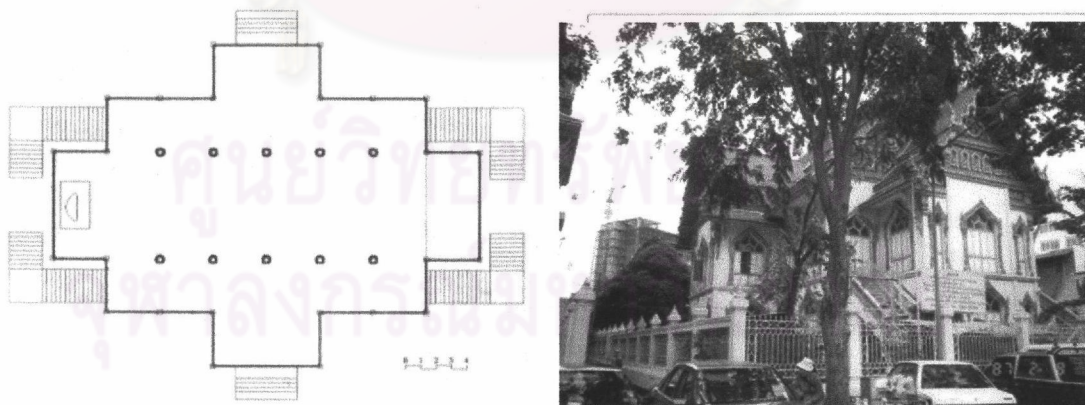
ศาลาการเปรียญแบบนี้จะเป็นศาลา 2 ชั้น หรือเป็นศาลาที่มีใต้ถุนสูง ผังพื้นส่วนห้องโถงจะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ที่ปลายด้านสกัดทั้ง 2 ด้าน จะเป็นกระเปาะยื่นออกมาเพื่อเป็นมุขลด ส่วนห้องโถงมีขนาดยาว 5-7 ห้อง และส่วนกระเปาะมีขนาดยาว 2 ห้อง รูปแบบของหลังคา มีทั้งจั่วเปิดจั่วปิด หลากหลายขึ้นอยู่กับารออกแบบของผู้ออกแบบ บ้านใดทางขึ้น จะขึ้นที่ด้านข้างของกระเปาะนี้ทั้ง 2 ด้าน เหมือนเป็นชานของศาลาการเปรียญ แบบมีศาลาขวาง

ศาลาการเปรียญแบบนี้ที่เก่าแก่ที่สุดได้แก่ วัดราชาธิวาส ทำด้วยไม้สักทั้งหลัง เป็นศาลาใต้ถุนโล่ง ลักษณะของกระเปาะมักจะเป็นห้องมีหน้าต่างที่สร้างด้วย วัสดุ. ในปัจจุบัน ได้แก่ วัดอินทรวีหาร วัดกัลยาณมิตร วัดเวฬุราชิน และวัดปทุมคงคา นอกจากนี้ยังมีแบบที่กระเปาะเป็นห้องโล่งลักษณะเป็นชานพักบันไดแต่มีขนาดใหญ่กว่า และมีหลังคาคลุม ได้แก่ วัดบพิตรพิมุข และวัดราชคฤห์

วัดจักรวรรดิราชาวาส ผังพื้นเป็นแบบมีมุขลดทั้ง 4 ด้าน อาคารสูง 2 ชั้น หลังคา 1 ชั้น 3 ด้าน ทิวที่มุขลดและหลังคาผืนใหญ่

ภาพที่ 3-13 ศาลาการเปรียญวัดราชวรวิหาร เป็นศาลาการเปรียญแบบมีมุขลดหน้า-หลัง สูง 2 ชั้น ใต้ถุนโล่ง มีขนาดกว้างประมาณ 15.40 เมตร ความยาวรวมมุขลดประมาณ 39.40 เมตร ความยาวเฉพาะโถงประธาน 25.20 เมตร เป็นโถงประธาน 7 ห้อง และเป็นมุขลดอีกด้านละ 2 ห้อง ส่วนโถงประธานมีเสาไว้ใน 2 แถว ที่ด้านยาวมีหน้าต่างด้านละ 7 ช่อง ด้านสกัดมีหน้าต่างด้านละ 2 ช่อง มีช่องประตูตรงกับมุขหน้า-หลัง ด้านละ 2 ช่อง ที่มีมุขมีประตูที่ด้านยาวด้านละช่อง มีหน้าต่างด้านละช่อง มีด้านสกัดมีหน้าต่าง 1 ช่อง มีบันไดทางขึ้นที่มุขลดด้านละ 2 ทาง ระดับพื้นโถงประธานประมาณ 2.80 เมตร ความสูงรวมประมาณ 20.00 เมตร ความสูงเฉพาะตัวอาคารประมาณ 7.20 เมตร หลังคาประธาน 2 ชั้น 4 ตับ มีส่วนคอสอปใต้ตับที่ 3 หลังคามุขลดมี 2 ชั้น 2 ตับ มีหลังคาทึบสาดโค้งรอบอาคารใต้หลังคาตับสุดท้าย ทั้งส่วนโถงประธานและมุขลด หลังคามุขลดและหลังคาประธานเป็นจั่วเปิดทั้งหมด

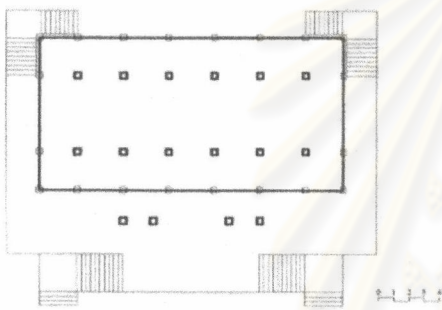

ภาพที่ 3-14 ศาลาการเปรียญวัดจักรวรรดิราชาวาส เป็นศาลาการเปรียญแบบมีมุขลดหน้า-หลัง สูง 2 ชั้น แต่หลังนี้มีมุขลดที่ด้านข้างด้วย จึงมีลักษณะผังพื้นคล้ายอาคารแบบจตุรมุข ขนาดความกว้างรวมประมาณ 21.40 เมตร แบ่งเป็น 6 ห้อง ยาวประมาณ 28.40 เมตร แบ่งเป็น 8 ห้อง มีเสาไว้ใน 2 แถว ชั้นล่างมีประตูทางเข้าที่มุขลดที่ด้านยาว พร้อมบันไดทางขึ้น ด้านละ 1 ทาง ชั้นบนมีบันไดทางขึ้นที่ด้านสกัดของโถงประธานด้านละ 2 ทาง หลังคาประธานมี 3 ตับ หลังคามุขลดมี 3 ตับ เช่นกัน

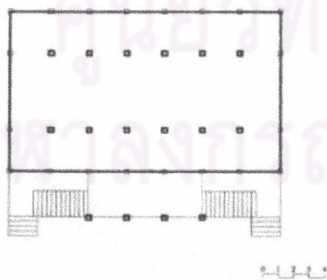
3.2.5 ศาลาการเปรียญแบบมีมุขลดที่ด้านยาว

ผังพื้นของศาลาการเปรียญแบบนี้จะมีทางเข้าหลักอยู่ที่ด้านยาวของอาคาร โดยจะทำการกระเปาะยื่นออกมาที่ตรงกลางของด้านยาวอาคาร เพื่อเน้นให้เห็นเป็นทางเข้าหลักศาลาการเปรียญมี 2 ชั้นทั้งหมด ทางเข้าที่ชั้นล่างอาจมีได้หลายทาง ส่วนทางเข้าชั้นบนจะมีบันไดขึ้นที่ด้านข้างของกระเปาะทั้งสองข้าง แล้วมีประตูเข้าอยู่ตรงกลางส่วนที่เป็นมุขลดด้านข้างจึงมีลักษณะเป็นชานพักบันไดภายในตัววัดที่มีศาลาการเปรียญแบบนี้ได้แก่ วัดทองนพคุณ วัดเทวราชกุญชร วัดชีโนรสาราม วัดไตรมิตรวิทยาราม วัดอาวุธวิกสิตาราม และวัดดอนเมือง นอกจากนี้ยังมีวัดที่มีลักษณะต่างออกไป ได้แก่ วัดกนิษฐา และวัดมหาพฤฒาราม มุขลดมีลักษณะเป็นท้องทึบ และมีบันไดอยู่ภายในอาคารและวัดนาคกลาง มีลักษณะเป็นตรีมุข มีทางเข้าชั้นล่างอยู่ที่มุขหน้า และบันไดขึ้นชั้นบนอยู่ที่ด้านข้าง

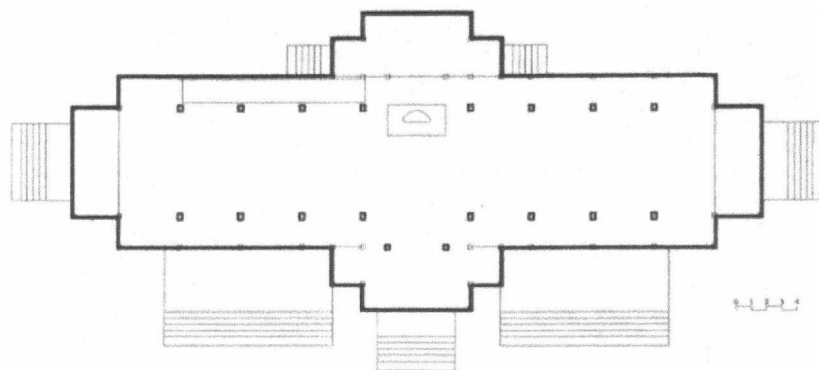
วัดพระศรีมหาธาตุเป็นอาคารจตุรมุขหลังคา 1 ชั้น 3 ด้าน มีมุขลดทั้ง 4 ด้าน ผังพื้นเป็นแบบจตุรมุขอาคารสูง 2 ชั้น ชั้นล่างใช้ทำบุญบำเพ็ญกุศลทั่วไปและใช้วัดประชุมสงฆ์ ชั้นบนใช้เป็นห้องเรียนพระปริยัติธรรม

ภาพที่ 3-15 ศาลาการเปรียญวัดไตรมิตรวิทยาราม เป็นศาลาการเปรียญแบบมีมุขลดที่ด้านยาว เป็นมุขทางเข้าตัวอาคารสูง 2 ชั้น ขนาดโดยรวมยาว 24.40 เมตร กว้างประมาณ 15.40 เมตร ขนาดโถงประธานกว้างประมาณ 10.00 เมตร ยาวประมาณ 20.00 เมตร โถงประธานแบ่งเป็น 7 ห้อง ที่ด้านยาวด้านหนึ่งมีหน้าต่าง 7 ช่อง อีกด้านหนึ่งมีหน้าต่าง 6 ช่อง ประตูบานเพิ่มเป็นประตูทางเข้า 1 ทาง ที่ด้านสกัดมีหน้าต่างด้านละ 4 ช่อง ที่มุขหน้าเป็นชานพักบันไดทางขึ้น 2 ทาง หลังคาแบบ 1 ชั้น 2 ตับ ตับล่างเป็นแบบจั่วปิดทั้ง 3 ด้าน แต่หลังคาประธานมุขด้านหน้ามีขนาดเล็กกว่า

ภาพที่ 3-16 ศาลาการเปรียญวัดทองนพคุณ เป็นศาลาการเปรียญแบบมีมุขลดที่ด้านยาว แต่เดิมเป็นศาลาการเปรียญที่มีประตูทางเข้าที่ด้านสกัดทั้งสองข้าง แต่ปัจจุบันปรับปรุงโดยเปลี่ยนทางเข้ามาไว้ที่ด้านยาว และทำเป็นศาลา 2 ชั้น แล้วสร้างมุขลดเพื่อเป็นมุขทางเข้า และชานพักบันไดขนาดยาวประมาณ 21.000 เมตร กว้างประมาณ 10.50 เมตร มุขลดยาวประมาณ 3.00 เมตร ด้านยาวแบ่งเป็น 7 ห้อง เป็นมุขลด 3 ห้อง ที่มุขลดมีบันไดทางขึ้น 2 ทาง ชั้นบนมีประตูทางเข้าที่มุขลด 3 ช่อง ชั้นล่างมีประตูทางเข้าด้านหน้า 2 ทาง ด้านหลังมีประตูออกไปยังส่วนบริการ 1 ทาง หลังคามี 1 ชั้น 2 ตับ ตับล่างเป็นแบบจั่วปิด หลังคามุขลดมีขนาดเล็กกว่าหลังคาโถงประธาน และเป็นแบบจั่วเปิดทั้งสองด้าน

ภาพที่ 3-17 ศาลาการเปรียญวัดพระศรีมหาธาตุ เป็นศาลาการเปรียญแบบมีมุขที่ด้านยาว เป็นทางเข้าหลัก ลักษณะพิเศษ คือ มีมุขที่ด้านหลังด้วย ผังพื้นจึงคล้ายอาคารแบบจตุรมุข และต่างจากศาลาการเปรียญโดยทั่วไปคือ มีบันไดอยู่ภายในอาคาร โดยอยู่ที่มุขลดของด้านสกัดทั้งสองด้าน อาคารมีความยาวรวมประมาณ 45.000เมตร กว้างประมาณ 18.80 เมตร หลังคาเป็นแบบ 2 ซ้อน 3 ตับ ทั้ง 4 ด้าน

3.2.6 ศาลาการเปรียญแบบเบ็ดเตล็ด

ได้แก่ศาลาการเปรียญที่มีรูปทรงนอกเหนือจากที่กล่าวมา และสามารถแบ่งเป็นกลุ่มย่อยได้ 3 แบบคือ ศาลาการเปรียญแบบ 3 ชั้น ศาลาการเปรียญที่มีขนาดใหญ่ และศาลาการเปรียญที่รวมกับอาคารประเภทอื่น

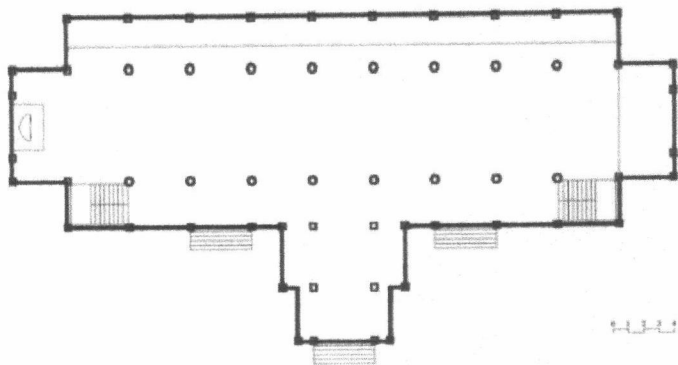
3.2.6.1 ศาลาการเปรียญแบบ 3 ชั้น

วัดชิโรธรรมสาธิตผิวพื้นเป็นแบบมุขลดที่คั่นยาวของอาคารเป็นทางเข้าหลัก และมีมุขลดที่ด้านสกัดทั้งสองข้าง หลังคา 3 ซ้อน 2 ด้าน ใช้เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลทั่วไปทั้ง 3 ชั้น

วัดราชบูรณะ มีมุขลดที่ด้านยาวของอาคารเป็นส่วนของบันไดอยู่ด้านหลังของอาคาร รูปทรงหลังคา 1 ซ้อน 2 ด้าน มีมุขประเจิดที่ด้านสกัดทั้ง 2 ด้าน มีระเบียงทางเดินรอบที่ ชั้น 2 และ 3 ชั้น 1 ใช้เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลทั่วไป ชั้น 2 ใช้เป็นที่เรียนนักรธรรมบาลี ชั้น 3 ใช้เป็นที่พักของอาคันตุกะ

วัดจันทราคม ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคา 1 ซ้อน 2 ด้าน มีหลังคากันสาดทั้ง 3 ชั้น ชั้นว่างเป็นที่ทำบุญสำคัญ ชั้น 2 เป็นห้องเรียนคอมพิวเตอร์ ชั้น 3 เป็นที่พักของสงฆ์

วัดชนะสงคราม ผังพื้นอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าทางเข้าหลักอยู่ที่ด้านยาว หลังคา 1 ซ้อน 2 ด้าน ชั้นล่างใช้เป็นที่สวดพระอภิธรรมและตั้งศพ ชั้น 2 เป็นที่พักของแม่ชี ชั้น 3 เป็นห้องเก็บของ

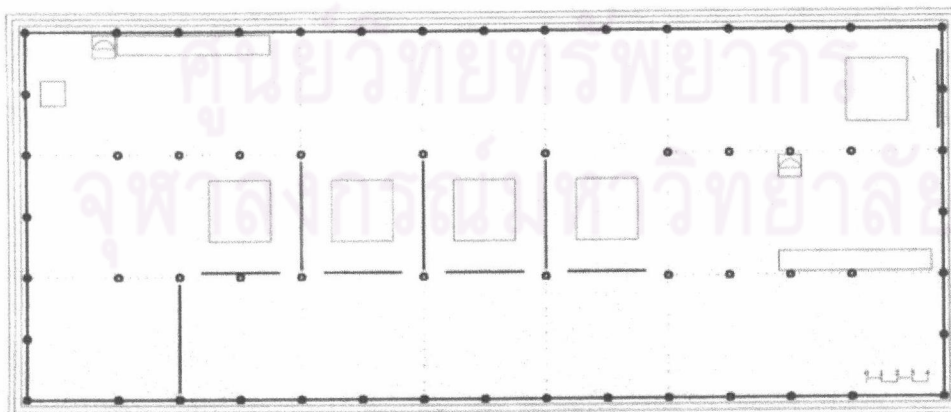

ภาพที่ 3-18 ศาลาการเปรียญวัดวชิรธรรมสาริต เป็นศาลาการเปรียญสูง 3 ชั้น ผังพื้นเป็นแบบมีมุขลดที่ด้านสกัดทั้ง 2 ด้าน และด้านยาว 1 ด้าน เป็นมุขทางเข้า ขนาดความยาวรวมประมาณ 43.00 เมตร แบ่งเป็น 11 ห้อง ความกว้างประมาณ 12.50 เมตร ความยาวมุข 7.00 เมตร แบ่งเป็น 2 ห้อง บันไดที่เชื่อมแต่ละชั้นอยู่ที่มุมของโถงประธานทั้ง 2 ด้าน ด้านหน้ามีบันไดทางขึ้นอาคารที่มุขลด 1 ทาง ที่ด้านยาวของโถงประธาน 2 ทาง หลังคาประธานเป็นแบบ 3 ชั้น 2 ตับ หลังคามุขลดด้านข้าง 1 ชั้น 2 ตับ หลังคามุขลดด้านหน้า 2 ชั้น 2 ตับ ทรวดทรงและรูปแบบสถาปัตยกรรมของหลังคาเป็นแบบทางเหนือ

3.2.6.2 ศาลาการเปรียญที่มีขนาดใหญ่

วัดนิมมานนรัง เป็นศาลาขนาดใหญ่ ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้าง-ห้อง ยาว-ห้อง ชั้นเดียว หลังคาจึงแบ่งเป็น 4 หลังใหญ่เป็นหลังคาทรงไทย 2 ชั้น 2 ด้าน ทั้ง 4 หลัง ภายในใช้เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลทั่วไป และใช้เป็นที่เรียนนักรธรรมบาลี

วัดปากน้ำ เป็นศาลาการเปรียญขนาดใหญ่ สูง 2 ชั้น ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีชานที่ด้านยาวของอาคารเป็นทางเข้าหลัก หลังคา 2 ชั้น 3 ด้าน ชั้นที่ 1 เป็นมุขประเจ็ด ชั้นล่างใช้ทำบุญบำเพ็ญกุศลทั่วไป ชั้นบนใช้ทำบุญสำคัญ

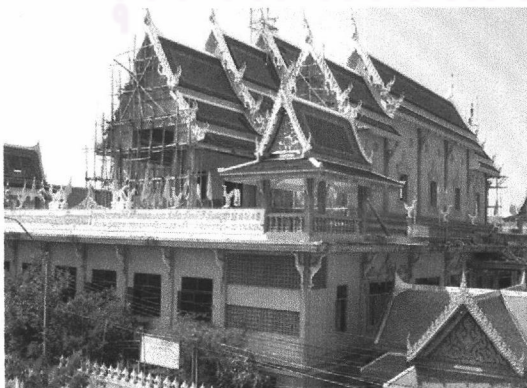
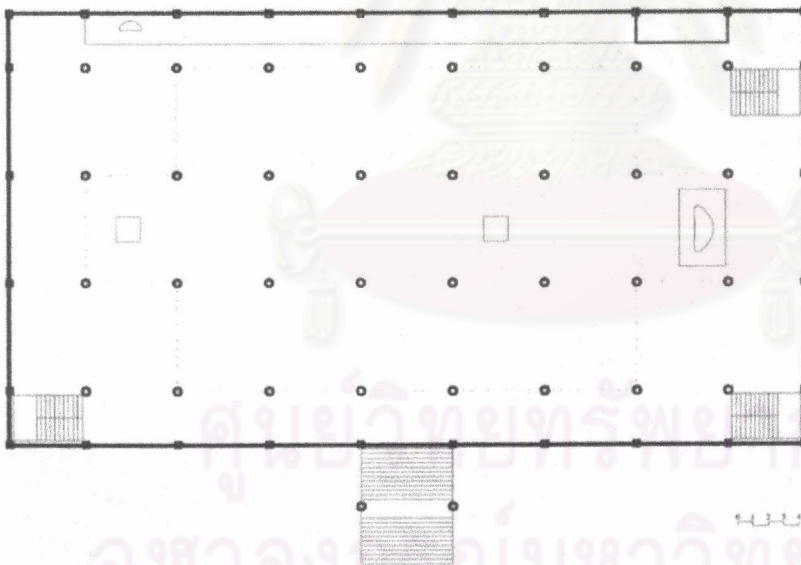
ภาพที่ 3-19 ศาลาการเปรียญวัดนิมมารดี เป็นศาลาการเปรียญขนาดใหญ่ สูง 1 ชั้น ผนังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้างประมาณ 60.00 เมตร ยาวประมาณ 24.00 เมตร ภายในมีผนังแบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วน วางเสาเป็นตารางระยะ 4-6 เมตร ผนังโดยรอบเป็นบานเลื่อนอลูมิเนียมกระจกใส ด้านยาว 14 ช่อง ด้านกว้าง 6 ช่อง มีบันไดทางขึ้นรอบศาลาการเปรียญ เนื่องจากฐานไม่สูง หลังคาแบ่งเป็น 4 ฝั่ง วางตามยาวที่ด้านสกัดทั้งสองด้าน ด้านละหนึ่ง และวางตามยาวอาคารคู่กันแบบหลังคาแฝด ตรงกลางอาคาร เน้นทางเข้าที่ด้านยาวของอาคารด้านหนึ่ง โดยมีมุขตรงกลางหลังคาที่วางตามด้านยาวของอาคาร

3.2.6.3 ศาลาการเปรียญที่รวมกับอาคารประเภทอื่น

วัดสัมพันธวงศาราม เป็นอาคาร 3 ชั้น ชั้นล่างเป็นห้องเก็บของ ชั้น 2 เป็นศาลาการเปรียญ ชั้น 3 เป็นพระอุโบสถ ผนังอาคารเป็นแบบจตุรมุข

วัดหลักสี่ เป็นอาคาร 3 ชั้น ชั้นล่างเป็นที่จอดรถ ชั้น 2 เป็นศาลาการเปรียญ ชั้น 3 เป็นพระอุโบสถ ผนังอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า

วัดยานนาวา เป็นอาคาร 3 ชั้น ชั้นล่าง และ ชั้น 2 เป็นศาลาสวดบำเพ็ญกุศล มีมุขที่ชั้น 2 ชั้น 3 เป็นที่บำเพ็ญกุศลทั่วไปและ ศาลาจตุรมุข ผนังอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า

ภาพที่ 3-20 ศาลาการเปรียญวัดหลักสี่ เป็นศาลาการเปรียญแบบรวมการใช้สอยหลายประเภทไว้ในอาคารเดียวกัน อาคารจึงมีขนาดใหญ่มาก สูง 3 ชั้น ชั้นล่างเป็นใต้ถุนโล่ง เป็นที่จอดรถ ชั้นที่สองเป็นศาลาการเปรียญ มีบันไดทางขึ้นชั้น 2 ที่ด้านยาวจากลานโล่งชั้นล่าง ชั้น 3 เป็นที่ฝึกสมาธิกรรมฐาน การประดับตกแต่งคล้ายพระอุโบสถ มีลานโดยรอบ และมีศาลารายที่มุมทั้งสี่ ขนาดของศาลาการเปรียญกว้างประมาณ 28.00 เมตร ยาวประมาณ 51.60 เมตร หลังคาของส่วนศาลาการเปรียญเป็นลานรอบอาคาร สำหรับฝึกสมาธิกรรมฐาน

ตารางที่ 3-3 ตารางแสดงจำนวนศาลาการเปรียญแบ่งตามผังพื้นและรูปทรงอาคาร

ประเภทของผังพื้นและรูปทรงอาคาร	ศาลาการเปรียญ			
1.1 ศาลาการเปรียญแบบทรงโรงชั้นเดียว 9 วัด	ราชโอรสาราม ดุสิตาราม สระเกศ	ราชสิทธิาราม อินทาราม1	ราชผาติการาม เศวตฉัตร	เครือวัลย์ ดาวดึงษาราม
1.2 ศาลาการเปรียญแบบทรงโรงยกพื้น 6 วัด	ชัยพฤกษ์มณฑล บุปผาราม	มทรธมพาราม หนึ่ง	ปรีณายก	ศรีสุตาราม
1.3 ศาลาการเปรียญแบบทรงโรงใต้ถุนสูง 9 วัด	บรมนิวาส อินทาราม2 โพธิ์นิมิตร	อนงคาราม ทองธรรมชาติ	รัชฎาธิฐาน นางนอง	สังข์กระจ่าย นวลนรดิศ
1.4 ศาลาการเปรียญทรงโรง สูง 2 ชั้น 10 วัด	ประยูรวงศาवास พระยาท่า หิรัญจูจี	สุวรรณาราม กาญจนสิงหาสน์ บูรณศิริมาตยาราม	สังเวศวิทยาราม อมรินทวาราม	บวรมงคล คูหาสวรรค์
2. ศาลาการเปรียญแบบมีมุขหน้า-หลัง 5 วัด	สุทัศนเทพวราราม พระเชตุพนวิมลมังคลาราม	ระฆังโฆสิตาราม	ราชนัลดาราม	เทพิตดาราม
3.1 ศาลาการเปรียญแบบมีศาลาขวาง 5 วัด	บวรนิเวศวิหาร มหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์	พิชยญาติการาม	อัปสรสวรรค์	สามพระยา
3.2 ศาลาการเปรียญแบบมีศาลาคู่ด้านหน้า 2 วัด	ภคินีนาถ(หลังเก่า)	อาวธวิกสิทธาราม(หลังเก่า)		
4. ศาลาการเปรียญแบบมีมุขลดหน้า-หลัง 8 วัด	ราชธิวาส ราชคฤห์ จักรวรรดิราชธิวาส (มีมุขลดที่ด้านยาวด้วย)	ปทุมคงคา เวฬุราชิน	กัลยาณมิตร อินทรวินัย	บพิตรพิมุข
5. ศาลาการเปรียญแบบมีมุขลดที่ด้านยาว 10 วัด	ภคินีนาถ(หลังใหม่) นาคกลาง อาวธวิกสิทธาราม(หลังใหม่) พระศรีมหาธาตุ	ไตรมิตรวิทยาราม ชินโรสาราม	เทวราชกุญชร ทองนพคุณ	มหาฤฒาราม พระราม9กาญจนานิกเชก
6.1 ศาลาการเปรียญแบบ 3 ชั้น 4 วัด	ราชบูรณะ	จันทาราม	วชิรธรรมสาธิต	ชนะสงคราม
6.2 ศาลาการเปรียญที่มีขนาดใหญ่ 4 วัด	ปากน้ำ	นิมมานรดี	ดอนเมือง	บางนาใน
6.3 ศาลาการเปรียญที่รวมกับอาคารประเภทอื่น 3 วัด	หลักสี่	ยานนาวา	สัมพันธวงศ์	

รวมศาลาการเปรียญที่ทำการศึกษาทั้งหมด 75 หลัง

3.3 การจัดพื้นที่ใช้สอยของศาลาการเปรียญ

ในการศึกษาเรื่องการจัดพื้นที่ใช้สอยของศาลาการเปรียญได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 เรื่องได้แก่

1. การใช้สอยศาลาการเปรียญ
2. พื้นที่ใช้สอยของศาลาการเปรียญ
3. รูปแบบการจัดพื้นที่ใช้สอย

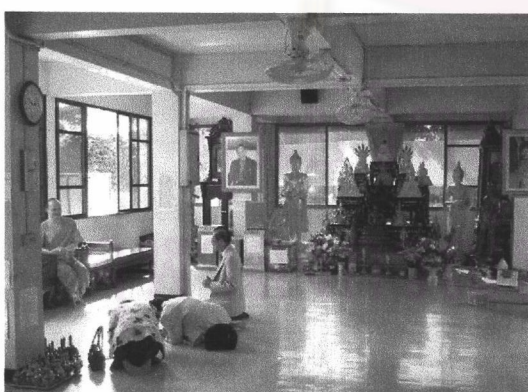
3.3.1 การใช้สอยศาลาการเปรียญ

กิจกรรมการใช้สอยศาลาการเปรียญที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน สามารถแบ่งได้ 5 อย่างได้แก่ การทำบุญบำเพ็ญกุศลทั่วไป การเทศน์และการฟังเทศน์ การเรียนการสอนพระธรรม การทำบุญบำเพ็ญกุศลศพ และกิจกรรมอื่น ๆ

3.3.1.1 การทำบุญบำเพ็ญกุศลทั่วไป

ได้แก่ การทำบุญในวันสำคัญทางศาสนาต่าง ๆ เช่น วันมาฆบูชา วิสาขบูชา เข้าพรรษา ฯลฯ เรียกว่า “วันพระใหญ่” และวันพระทั่วไป ขึ้น 8 ค่ำ ขึ้น 15 ค่ำ แรม 8 ค่ำ แรม 15 ค่ำ เรียกว่า “วันพระเล็ก” นอกจากนี้ยังรวมถึงวันสำคัญต่าง ๆ ที่ทางวัดแต่ละวัดกำหนดขึ้น เช่น วันสงกรานต์ วันเกิดเจ้าอาวาส งานฉลองสมณศักดิ์ของพระหรืองานทำบุญประจำปีของวัด กิจกรรมดังกล่าวบางครั้งอาจจัดขึ้นในพระอุโบสถแทนก็ได้ ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของสถานที่

กิจกรรมทำบุญบำเพ็ญกุศลทั่วไป นับได้ว่าเป็นกิจกรรมหลักของศาลาการเปรียญตั้งแต่อดีตมา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันศาลาการเปรียญที่สร้างขึ้นใหม่มักจะออกแบบโดยเน้นการทำบุญบำเพ็ญกุศลทั่วไปเป็นหลัก เพราะประชาชนทั่วไปนิยมการทำบุญสวดมนต์เล็งพระมากกว่าการฟังเทศน์ฟังธรรม ศาลาการเปรียญในบางแห่งจึงไม่มีธรรมาสน์เทศน์ตั้งอยู่

ภาพที่ 3-21 การทำบุญบำเพ็ญกุศลทั่วไป ที่โถงประธานชั้นล่างของศาลาการเปรียญวัดพระธรรม 9 กาญจนภิเษก

ภาพที่ 3-22 การจัดเตรียมที่สำหรับทำบุญเล็งพระ ที่โถงประธานชั้นบนของศาลาการเปรียญวัดบางนาใน

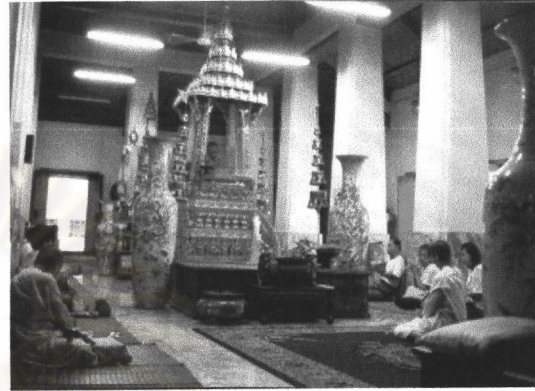
3.3.1.2 การเทศน์และการฟังเทศน์

โดยปกติแล้วการเทศน์มักจะเกิดขึ้นหลังจากทำบุญสวดมนต์เล็งพระเสร็จแล้ว นับแต่อดีตมาจะมีการเทศน์ทุกๆ วันพระ แต่ในปัจจุบันประชาชนนิยมฟังเทศน์น้อยลง ส่วนใหญ่จะมีแต่อุบาสิกที่มีอายุมาก และมีบ้านพักอาศัย

อยู่ในบริเวณใกล้วัดเท่านั้น บางวัดมีคนฟังเทศน์น้อย จึงจัดให้มีการเทศน์เฉพาะในช่วงเช้าพรรษาเท่านั้น เรื่องที่เทศน์ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องชาดก เพราะเป็นที่นิยมของประชาชนโดยทั่วไป ในช่วงเช้าพรรษาในแต่ละวัดจะให้ความสำคัญกับการเทศน์และการทำบุญเป็นพิเศษ คืออาจมีการเทศน์มหาชาติ ในบางวัดอาจมีการเทศน์ 2 ธรรมาส์ หรือมีการเทศน์ทั้งรอบเช้า และรอบเย็น

ภาพที่ 3-23 การเทศน์หลังจากทำวัตรสวดมนต์ ในวันพระตอนเช้า ที่ศาลาการเปรียญวัดราชสิทธารามจัดให้พระภิกษุและสามเณรทุกรูปปลัดกันขึ้นเทศน์วันละ 2 รูป โดยผู้กลุ่มฟังมีทั้งพระภิกษุสามเณร และ อุบาสกอุบาสิกา ที่มาร่วมทำวัด

ภาพที่ 3-24 การเทศน์หลังจากทำวัตรสวดมนต์ ในวันพระตอนเย็น ที่ศาลาการเปรียญวัดราชสิทธาราม โดยพระภิกษุมหาเทศน์ให้อุบาสกอุบาสิกาที่มาอยู่รักษาศาลาโบสถ์ที่วัดในวันพระช่วงเช้าพรรษาฟัง

3.3.1.3 การเรียนการสอนพระธรรม

ปัจจุบันมีการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีการศึกษาอย่างเป็นระบบ ในวัดส่วนใหญ่มีโรงเรียนสอนพระปริยัติธรรมโดยเฉพาะ การทำกิจกรรมนี้ในศาลาการเปรียญจึงลดน้อยลงไป จะมีเฉพาะในวัดที่ไม่มีโรงเรียนสอนพระปริยัติธรรม โดยการเรียนการสอนพระธรรมจะทำกันในศาลาการเปรียญบ้าง กุฏิบ้าง ส่วนการเรียนในเปรียญชั้นสูง ๆ มักจะเดินทางไปเรียนยังวัดที่มีการเปิดสอนในบริเวณใกล้เคียง

การศึกษาพระธรรมในศาลาการเปรียญแบ่งเป็น 2 ลักษณะ แบบแรกมีการกันห้องเป็นสัดส่วนแยกเป็นระดับชั้นของการศึกษา มีลักษณะเช่นเดียวกับโรงเรียนสอนพระปริยัติธรรม ปัจจุบันมีแห่งเดียวที่วัดพระศรีมหาธาตุ อีกแบบหนึ่งไม่มีการกันห้อง แต่มีการเรียนการสอนภายในห้องโถงประธานโดยแยกระดับชั้นการศึกษาตามมุมห้องแต่ละด้านโดยทั้งระยะห่างกันพอสมควร เช่นที่วัดบางนาใน และวัดนิมมานรดี

ภาพที่ 3-25 ห้องเรียนพระปริยัติธรรม ชั้นบนศาลาการเปรียญวัดพระศรีมหาธาตุ แบ่งเป็น 4 ห้อง สำหรับพระสงฆ์เรียนพระปริยัติธรรม และเป็นที่พักสำหรับเยาวชนเรียนพุทธศาสนวันอาทิตย์

ภาพที่ 3-26 การเรียนพระปริยัติธรรมภายในโถงประธาน ที่ชั้นบนศาลาการเปรียญวัดทองนพคุณ เป็นแบบปรับเปลี่ยนได้แม้จะใช้เป็นที่ทำบุญก็เก็บโต๊ะเก้าอี้

ในการเรียนการสอนมีอุปกรณ์ที่จำเป็นได้แก่ โต๊ะ เก้าอี้ และกระดานดำ จำนวนพระภิกษุ สามเณรที่เรียนมีประมาณ 2-20 คน ในแต่ละระดับชั้น และมีพระอาจารย์ 1 รูป การเรียนการสอนจึงไม่เกิดเสียงดังมาก และศาลาการเปรียญที่ใช้ประกอบกิจกรรมนี้ก็มีความกว้างพอเพียง

3.3.1.4 การทำบุญบำเพ็ญกุศลศพ

ในบางวัดมีการใช้ศาลาการเปรียญเป็นสถานที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลศพ บางวัดกำหนดว่า จะต้องเป็นศพของพระผู้ใหญ่ภายในวัด หรือศพของผู้มีอุปการคุณต่อวัดเป็นอันมากเท่านั้น จึงจะให้ตั้งบำเพ็ญกุศลบนศาลาการเปรียญได้ ในบางวัดก็ตั้งศพของประชาชนทั่วไปได้ ในกรณีที่ศาลาบำเพ็ญกุศลที่มีอยู่เดิมเต็มแล้ว แต่ในบางวัดก็ตั้งศาลาการเปรียญไว้ในเขตตามบสถาน เป็นศาลาบำเพ็ญกุศลศาลาหนึ่งด้วย ความนิยมเช่นนี้นับแต่อดีตมาไม่เคยมี แต่มีความนิยมมากขึ้นในปัจจุบัน

อย่างไรก็ดีบางวัดก็ห้ามเด็ดขาด ไม่ให้มีการตั้งบำเพ็ญกุศลศพบนศาลาการเปรียญ เนื่องจากต้องการแยกงานมงคลและอวมงคลออกจากกัน ในศาลาการเปรียญที่มีการใช้งานสองอย่างร่วมกันมักจะมีม่านกันบังธรรมมาสน์เอาไว้ในกรณีที่มีการตั้งศพบนศาลาการเปรียญ

ภาพที่ 3-27 การทำบุญบำเพ็ญกุศลศพ ที่โถงประธานชั้นล่างของศาลาการเปรียญวัดเวฬุราชิน มีม่านเป็นฉากบังธรรมมาสน์เทศน์ซึ่งอยู่ด้านหลัง

3.3.1.5 กิจกรรมอื่น ๆ

เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้น เฉพาะสำหรับแต่ละวัด หรือช่วงเวลา เช่น การทำวัตรสวดมนต์ ที่วัดสุทัศน์เทพวราราม ในช่วงเช้าพระภิกษุจะมีการทำวัตรรอบเข้ามิดก่อน 4 นาฬิกา จะทำในศาลาการเปรียญแทนการทำในพระอุโบสถ วัดบรมนิวาสและวัดบุปผารามทำวัตรสวดมนต์ในพระอุโบสถทุกวัน หรือในบางวัดที่มีการช่อมพระอุโบสถ ใช้พระอุโบสถไม่ได้ก็จะใช้ศาลาการเปรียญแทน

ในบางวัดที่เจ้าอาวาสมีตำแหน่งเป็นเจ้าคณะจังหวัด หรือเจ้าคณะเขต ก็จะใช้ศาลาการเปรียญเป็นที่จัดประชุมเจ้าอาวาสของวัดในเขตที่ปกครองอยู่ ซึ่งพอมีการเปลี่ยนเจ้าอาวาส กิจกรรมนี้ก็จะต้องงดไป เช่นที่วัดพระศรีมหาธาตุ และวัดสังเวชวิศยาราม

นอกจากนี้ในบางวัด มีการใช้ศาลาการเปรียญในกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวกับทางพระพุทธศาสนา เช่น ใช้เป็นที่ประชุมของคนในชุมชนในบริเวณวัด เป็นที่ตรวจสุขภาพของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข เป็นที่เลือกตั้ง เป็นที่คัดเลือกทหารเกณฑ์ของเจ้าหน้าที่บ้านเมือง ใช้เป็นที่จัดเลี้ยงในกรณีที่ม้งานบวช หรืองานแต่งงานก็มี ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม และพิจารณาอนุญาตของเจ้าอาวาสผู้ปกครองวัด

ภาพที่ 3-28 การทำวัตรสวดมนต์ ที่โถงประธานชั้นบนของศาลาการเปรียญวัดบรมนิวาส ที่วัดนี้พระสงฆ์จะทำวัตรสวดมนต์เช้าที่พระอุโบสถ และทำวัตรสวดมนต์เย็นที่ศาลาการเปรียญ

3.3.2 พื้นที่ใช้สอยของศาลาการเปรียญ

จากการศึกษาพบว่าศาลาการเปรียญมีพื้นที่ใช้สอยหลัก 3 ส่วนคือ ส่วนห้องโถงประธาน ส่วนการเข้าถึง และส่วนบริการ

3.3.2.1 ส่วนห้องโถงประธาน

เป็นส่วนที่สำคัญที่สุดเนื่องจากใช้ประกอบกิจกรรมหลักของศาลาการเปรียญดังกล่าวข้างต้น การมีหน้าที่ใช้สอยที่เอนกประสงค์นี้บางครั้งอาจทำให้การใช้งานซ้อนทับกัน ภายในห้องโถงประธานจึงเป็นห้องโถงและมีที่เก็บของที่สามารถนำออกมาใช้เพื่อจัดห้องให้เหมาะสมกับการใช้งานแต่ละรูปแบบ ส่วนประกอบที่สำคัญภายในโถงประธานของศาลาการเปรียญได้แก่ธรรมาสน์เทศน์ พระพุทธรูปพร้อมโต๊ะหมู่บูชา อาสน์สงฆ์ และพื้นที่ว่างตรงกลางสำหรับฆราวาส การจัดพื้นที่ใช้สอยส่วนนี้มี 3 รูปแบบ ได้แก่

แบบมีธรรมาสน์เป็นประธาน ธรรมาสน์ จะตั้งอยู่ตรงกลางเสาร่วมในทางด้านหลัง ตรงข้ามกับประตูทางเข้าด้านหน้า ธรรมาสน์ที่ตั้งเป็นประธานนี้จะเป็นธรรมาสน์แบบบุษบกทั้งหมด ในศาลาการเปรียญหลังหนึ่งอาจมีธรรมาสน์บุษบกถึง 2 หลัง หรือมีธรรมาสน์บุษบกหลังหนึ่งและธรรมาสน์แบบสังเค็ดหลังหนึ่ง หรือธรรมาสน์แบบบุษบกหลังหนึ่งกับธรรมาสน์บัลลังก์ตัวหนึ่ง ในการจัดวางอาจวางธรรมาสน์บุษบก 2 หลัง ไขว้กัน หรือวางตรงกันข้าม และหันหน้าเข้าหากัน ที่เป็นแบบสังเค็ดอาจวางอยู่ด้านข้าง ส่วนที่เป็นธรรมาสน์บัลลังก์ จะวางค่อนมาทางกลางห้อง ใกล้กับเสาร่วมในหันหน้าไปทางกลางห้อง

ปกติแล้วธรรมาสน์บุษบกจะมียอดแหลมสูงจนเกือบถึงฝ้าเพดาน บริเวณที่ตั้งธรรมาสน์จึงมักทำฝ้าเพดานให้เป็นช่วงสูงขึ้นไปเพื่อให้สามารถยกยอดธรรมาสน์ถอดออกได้ ในกรณีที่ต้องเคลื่อนย้ายธรรมาสน์

อาสนะ ตั้งอยู่ชิดผนังตามด้านยาวของตัวศาลาการเปรียญอาจจะชิดด้านซ้ายหรือขวาของส่วนประธานก็ได้ ในกรณีที่ทางเข้าโถงอยู่ทางด้านสกัด ส่วนในกรณีที่ทางเข้าโถงอยู่ทางด้านยาวอาสนะจะอยู่ตรงกันข้ามกับทางเข้า อาสนะอาจยาวตลอดความยาวผนังหรือไม่ก็ได้

อาสนะ มี 2 แบบ แบบแรกเป็นแท่นทำด้วยไม้ อาจจะเป็นแบบมีขาหรือเป็นกล่องก็ได้สามารถเคลื่อนย้ายได้ แบบที่ 2 ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ เนื่องจากโครงสร้างยึดติดกับศาลาการเปรียญ หากเป็นอาคารเครื่องก่อจะก่ออิฐเป็นแท่นขึ้นมาจนได้ระดับความสูงและขนาดที่ต้องการ หากเป็นอาคารไม้จะต่อโครงสร้างขึ้นมาจากโครงสร้างรับพื้นเป็นแท่นขึ้นมา ในกรณีนี้อาสนะจะยาวตลอดความยาวผนัง

พระพุทธรูปและโต๊ะหมู่บูชาจะตั้งอยู่ที่ปลายอาสนะด้านใดด้านหนึ่ง อาจตั้งบนอาสนะ หรือมีฐานรองรับตั้งบนพื้นศาลาก็ได้ พระพุทธรูปอาจมีได้หลายองค์และจะเป็นปางประทับนั่งหรือปางประทับยืนก็ได้เช่นกัน ในบางที่พระพุทธรูปมีน้ำหนักมากอาจมีการทำโครงสร้างรองรับพระพุทธรูปใต้พื้นศาลาด้วย

การวางพระพุทธรูปที่ปลายอาสนะอาจวางใกล้กับทางเข้าด้านหน้าหรือวางใกล้กับธรรมมาสน์ก็ได้ องค์พระพุทธรูปส่วนใหญ่จะหันหลังให้กับผนังด้านยาวของห้องโถง แต่ในบางที่หันหลังให้กับผนังด้านสกัดแล้วหันพระพักตร์ไปตามความยาวของอาสนะก็มี ส่วนโต๊ะหมู่บูชาอาจวางบนอาสนะด้วยหรือเป็นชุดแยกต่างหากก็ได้

ภาพที่ 3-29 การจัดโครงสร้างแบบมีธรรมมาสน์เป็นประธาน ที่ชั้นบนของศาลาการเปรียญวัดนวลนรดิศ

แบบมีพระพุทธรูปเป็นประธาน พระพุทธรูปจะตั้งเป็นประธานอยู่ตรงกลางระหว่างส่วนเสาร่วมในค่อนไปทางด้านหลัง ส่วนใหญ่พระพุทธรูปที่เป็นประธานจะมีขนาดใหญ่ตั้งอยู่บนฐานชุกชีและรัตนบัลลังก์ ยกเว้นที่วัดเทพธิดารามพระพุทธรูปมีขนาดเล็กและประดิษฐานอยู่ในช่องผนัง ในบางที่เช่นที่วัดบรมนิวาส พื้นศาลาเป็นไม้ พระพุทธรูปประธานซึ่งมีขนาดใหญ่จึงต้องมีโครงสร้างรองรับด้านใต้แยกออกจากพื้น โต๊ะหมู่บูชาจะตั้งอยู่ด้านหน้าพระพุทธรูป

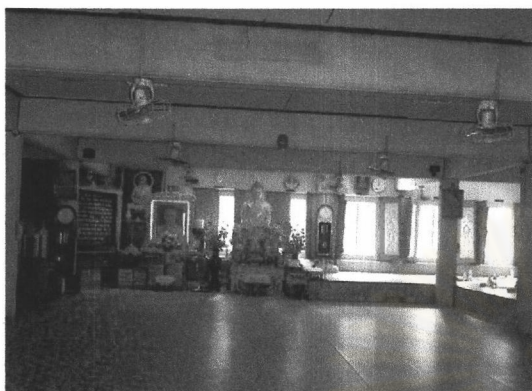
ธรรมมาสน์ ส่วนใหญ่เป็นธรรมมาสน์แบบบัลลังก์ตั้งอยู่ด้านหน้าพระพุทธรูปติดกับเสาร่วมใน แล้วหันหน้าไปที่กลางห้องโถง ได้แก่ วัดสุทัศนเทพวราราม และวัดบรมนิวาส ที่มีธรรมมาสน์แบบบุษบกมีเพียงวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเพียงวัดเดียว และศาลาการเปรียญที่มีการจัดวางแบบนี้ส่วนใหญ่จะถูกเปลี่ยนหน้าที่ใช้สอยเป็นพระวิหาร ดังนั้น ศาลาการเปรียญที่มีธรรมมาสน์ตั้งอยู่จึงมีไม่มาก

อาสนะ มี 3 แบบ แบบแรกตั้งอยู่ชิดผนังตามแนวยาวของอาคารเช่นเดียวกับห้องโถงที่มีธรรมมาสน์เป็นประธาน แบบนี้มักจะพบในศาลาการเปรียญที่สร้างในช่วงหลัง อีกแบบหนึ่งเป็นเก้าอี้ตั้งเรียงต่อกันเป็นแนวยาวอยู่ชิดเสาร่วมในในส่วนในประธาน เช่น ที่วัดสุทัศนเทพวราราม ส่วนแบบที่สามเป็นแท่นยกพื้นขึ้นตรงกลางด้านหน้าพระพุทธรูปประธาน โดยให้พื้นที่เสาร่วมนอกและด้านหลังอาสนะเป็นพื้นที่นั่งประกอบกิจกรรมของฆราวาส

ภาพที่ 3-30 การจัดโครงสร้างแบบมีพระพุทธรูปเป็นประธาน ที่ชั้นบนของศาลาการเปรียญวัดบรมนิวาส

แบบไม่มีธรรมาสน์ และพระพุทธรูปเป็นประธาน เป็นลักษณะของศาลาการเปรียญที่ใช้ในการทำบุญบำเพ็ญกุศลทั่วไปเป็นหลัก หรือเป็นห้องโถงชั้นล่างในกรณีที่มีห้องโถงมากกว่าหนึ่งห้อง โถงห้องชั้นบนเป็นห้องหลัก มีธรรมาสน์ใช้ทำบุญสำคัญ แต่ห้องชั้นล่างใช้ทำบุญทั่วไป มีเพียงอาสนะกับโต๊ะหมู่บูชา

ภาพที่ 3-31 การจัดโถงประธานแบบไม่มีธรรมาสน์ และพระพุทธรูปเป็นประธาน ที่ชั้นล่างของศาลาการเปรียญวัดปากน้ำ

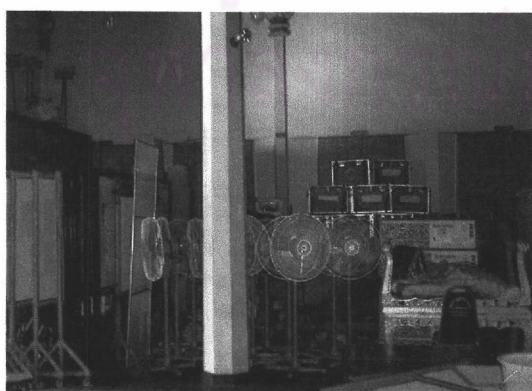
พื้นที่บริเวณด้านหลังของธรรมาสน์หรือพระพุทธรูปประธาน ในกรณีที่ทางเข้าห้องโถงอยู่ที่ด้านสกัดและด้านตรงข้ามกับส่วนประธาน ในกรณีที่ทางเข้าห้องโถงอยู่ที่ด้านยาวของศาลาการเปรียญ เป็นพื้นที่ที่ใช้เป็นส่วนบริการภายในห้องโถงประธาน

ส่วนบริการในห้องโถงประธาน ได้แก่ ส่วนเก็บของ ที่ใช้ในการประกอบกิจกรรมภายในห้องโถง เช่น พรหมภักษาที่ใช้ในการประเคนภัตตาหาร กระจดก้นน้ำ และของใช้อื่น ๆ เช่น กลอง ตูพระไตรปิฎก ระฆัง บาตร ฯลฯ ในทางวัดอาจมีม่านกันหรือกันเป็นห้องเก็บของก็มี

ส่วนเตรียมอาหาร ในกรณีที่เป็นห้องโถงประธานซึ่งอยู่ชั้นล่างมักจะมีโต๊ะสำหรับเตรียมอาหารหรือจัดสำหรับกับข้าว

ส่วนห้องพักผู้ดูแลศาลาการเปรียญ ในศาลาการเปรียญหลายแห่งมีการกันห้องพักผู้ดูแลศาลาการเปรียญ มักจะกันห้องมีปลายด้านสกัดด้านใดด้านหนึ่งของศาลาการเปรียญ

ในศาลาการเปรียญที่มีพื้นที่กว้างมากอาจมีส่วนห้องน้ำและส่วนบริการดังกล่าวข้างต้นอยู่ภายในห้องโถงประธานในพื้นที่เดียวกัน เช่น ที่วัดบางนาใน นอกจากนี้พื้นที่ทำบุญทั่วไปและส่วนบริการแล้วยังมีพื้นที่บางส่วนใช้เรียน และสอนพระธรรม

ภาพที่ 3-32 การใช้ด้านหลังของธรรมาสน์เป็นพื้นที่เก็บของ ที่ชั้นบนของศาลาการเปรียญวัดปากน้ำ

ภาพที่ 3-33 การใช้ด้านหลังของธรรมาสน์เป็นพื้นที่เก็บของ ที่ชั้นบนของศาลาการเปรียญวัดปากน้ำ

3.3.2.2 ส่วนการเข้าถึง

การเข้าถึงศาลาการเปรียญจะมีได้หลายทางทั้งทางถนน และทางน้ำ ก่อนจะขึ้นศาลาการเปรียญ จะมีลานโล่งก่อน ต่อจากลานโล่งจึงเป็นส่วนพักผ่อน เพื่อเตรียมตัวก่อนเข้าไปภายในห้องโถงประธาน ส่วนการเข้าถึงนี้อาจอยู่ที่ด้านสกัดหรือด้านยาวของศาลาการเปรียญก็ได้

ส่วนพักผ่อน เป็นพื้นที่ระหว่างลานโล่ง และประตูทางเข้าห้องโถงประธานศาลาการเปรียญที่สร้างขึ้นมาในช่วงหลังมักจะไม่มีส่วนนี้ จะมีก็เป็นเพียงชานพักบันไดเท่านั้น ส่วนพักผ่อนอาจอยู่ติดกับห้องโถงประธานหรือแยกเป็นศาลาอีกหลังหนึ่งก็ได้ โดยแบ่งเป็น 3 แบบ ได้แก่

เป็นมุขลดหรือมุขระเบียงอยู่ติดกับห้องโถงประธาน ในกรณีที่เป็นมุขลดจะมีลักษณะเป็นชานพักบันไดไปในตัวด้วย มีทั้งมุขลดแบบโปร่งและแบบมีฝาผนังรวม จากมุขลดนี้จะมีประตูกันอีกชั้นหนึ่งก่อนจะเข้าไปภายในห้องโถง ส่วนที่เป็นมุขระเบียงจะเป็นโถงโล่งยาว 1-2 ห้อง ก่อนจะเข้าไปภายในห้องโถงประธาน จะมีบันไดขึ้นส่วนพักผ่อนที่ส่วนนี้

เป็นศาลาโล่งมีชานเชื่อมติดกับส่วนห้องโถงประธาน หรือเรียกอีกอย่างว่าแบบมีศาลาขวาง ระหว่างศาลาขวางและห้องโถงประธานจะมีลานเชื่อมมีบันไดขึ้นที่ลานนี้ แล้วจะเข้าไปยังห้องโถงประธานหรือไปพักผ่อนที่ศาลาขวางก็ได้ พบได้ที่วัดภคินีนาถหลังเก่า วัดอาวุธสิทธิ์ธาราม และวัดเครือวัลย์

เป็นศาลารายรอบศาลาการเปรียญ ศาลารายเป็นศาลาโล่งตั้งอยู่ล้อมรอบศาลาการเปรียญจึงมีลานโล่งเกิดขึ้นตรงกลางระหว่างศาลาราย และศาลาการเปรียญ ตัวศาลารายจึงสามารถใช้เป็นที่พักผ่อนหรือเตรียมอาหารก็ได้ ขึ้นอยู่กับตำแหน่งที่ตั้งของศาลาหลังนั้น มักจะพบในศาลาการเปรียญที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 เช่น วัดเทพธิดาราม วัดสุทัศน์เทพวราราม วัดอินทารามหลังเก่า วัดราชนันทาราม

ภาพที่ 3-34 การใช้มุขด้านหน้าและด้านหลังเป็นพื้นที่ส่วนพักผ่อนและส่วนบริการ ของศาลาการเปรียญวัดระฆังโฆสิตาราม

ภาพที่ 3-35 การใช้ชานเชื่อมศาลาขวางเป็นส่วนทางเข้า และใช้ศาลาขวางเป็นส่วนพักผ่อนและส่วนบริการ ของศาลาการเปรียญวัดพิชยญาติการาม

ภาพที่ 3-36 ศาลารายริมกำแพงด้านหน้า วัดมเหยงคณ์พาราเม สันนิษฐานว่าแต่เดิมคงใช้เป็นส่วนพักผ่อนประกอบกับศาลาการเปรียญ

ลานโล่ง โดยปกติแล้วศาลาการเปรียญมักจะมีลานโล่งประกอบอยู่ด้วยเสมอ นอกจากใช้เป็นพื้นที่ว่างเพื่อให้เห็นอาคารเด่นชัด และยังสามารถใช้เป็นส่วนต่อเพื่อขยายกิจกรรม เนื่องจากบางครั้งมีงานประจำปีที่มีผู้เข้าร่วมมากจนไม่สามารถทำภายในห้องโถงประธานได้ จึงจำเป็นต้องมีพื้นที่เพื่อขยายการใช้สอยเป็นการชั่วคราวได้

ลานโล่งที่ประกอบกับศาลาการเปรียญแบ่งเป็น 3 รูปแบบดังนี้

ลานโล่งล้อมรอบศาลาการเปรียญ ลานมักจะมีขนาดไม่กว้างมาก ศาลาการเปรียญที่มีส่วนโล่งลักษณะนี้ มักจะมีทางเข้าหลายทางด้วยเช่นกัน เช่น วัดสุทัศนเทพวราราม วัดเทพธิดาราม วัดราชนันทาราม วัดราชโอรสาราม

ลานโล่งที่อยู่ติดด้านยาวของศาลาการเปรียญ มักจะเป็นลานหน้าวัดไปในตัวด้วย ในกรณีที่ศาลาการเปรียญอยู่ติดทางสัญจรหลัก ลานนี้เชื่อมระหว่างทางสัญจรหลัก เขตพุทธาวาส และศาลาการเปรียญ แต่ในกรณีที่ศาลาการเปรียญอยู่ภายในบริเวณวัด ลานโล่งนี้เป็นพื้นที่ว่างด้านหน้าศาลาการเปรียญเท่านั้น ลานโล่งลักษณะนี้พบได้ทั่วไปและอาจใช้เป็นลานจอดรถด้วย โดยเฉพาะวัดที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชนหนาแน่น

ลานโล่งที่อยู่ด้านหน้าซึ่งเป็นด้านสกัดของศาลาการเปรียญ ลานโล่งนี้มักจะพบในวัดที่สร้างขึ้นในสมัยหลังเท่านั้น และมีอยู่ไม่มากเช่น วัดจักรวรรดิราชาวาส และวัดดุสิตาราม

ภาพที่ 3-37 ลานโล่งรอบศาลาการเปรียญ ที่วัดเทพธิดาราม

ภาพที่ 3-38 ลานโล่งที่ด้านยาวของศาลาการเปรียญ ที่วัดสุวรรณาราม
ใช้เป็นส่วนขยายการใช้สอย

ภาพที่ 3-39 ลานโล่งที่ด้านสกัดด้านหน้าของศาลาการเปรียญ ที่วัด
นวลนรดิศ

3.3.2.3 ส่วนบริการ

เป็นส่วนสนับสนุนกิจกรรมต่างที่เกิดขึ้นในศาลาการเปรียญแต่เดิมส่วนบริการของศาลาการเปรียญใช้เป็นที่เก็บอุปกรณ์ และภาชนะในการเตรียมอาหาร แต่ปัจจุบันการใช้สอยและพฤติกรรมกรรมการทำบุญเปลี่ยนแปลงไป ส่วนบริการจึงเพิ่มส่วนใช้สอยอื่นๆ ขึ้น ได้แก่ ห้องน้ำ ห้องครัว ที่เก็บโต๊ะ เก้าอี้ และมีที่พักผู้ดูแลศาลาการเปรียญ

ส่วนบริการจะตั้งอยู่ด้านหน้า ด้านหลัง ติดกัน หรือแยกออกจากส่วนโรงประชนาก็ได้ แต่ส่วนบริการดังกล่าว จะไม่เข้าไปปะปนภายในโรงประชน และส่วนบริการมักจะเป็นการต่อเติมหรือส่วนเพิ่มในภายหลังเป็นส่วนใหญ่

ศาลาขวางและศาลาราย ศาลารายรอบศาลาการเปรียญ และศาลาขวางด้านหลังโรงประชนแต่เดิมก็เป็นศาลาโล่งใช้เป็นส่วนเตรียมอาหาร และบริการ หรือเก็บของ เล็กน้อย หากเป็นสิ่งของสำคัญหรือของขนาดใหญ่ อาจเก็บภายในโรงประชนได้ เช่น พรม กลอง หรือ ถังน้ำดื่ม

ในปัจจุบันศาลาการเปรียญเดิมที่เป็นทรงโรง มักจะมีการต่อเติมเป็นศาลาขวาง หากเป็นส่วนพักคอยจะอยู่ด้านหน้า หรือหากเป็นส่วนบริการจะอยู่ด้านหลัง การต่อเติมเป็นศาลาขวางนี้เท่าที่พบเป็นห้องน้ำอย่างเดียว หรือเป็นที่พักผู้ดูแลศาลาการเปรียญเป็นส่วนเตรียมอาหารและเป็นที่เก็บของ โดยศาลาขวางที่ต่อเติมใหม่มักจะมีลักษณะทึบหรือกึ่งทึบ และจะไม่เป็นศาลาโล่ง

ส่วนศาลารายปัจจุบันไม่นิยมสร้างแต่จะกันศาลาโล่งเดิมให้เป็นพื้นที่ใช้สอยได้ โดยใส่ประตูและหน้าต่าง อาจใช้เป็นที่เก็บของ หรือที่พักผู้ดูแลและศาลาการเปรียญ อาจมีการสร้างห้องน้ำแทรกระหว่างศาลาราย เช่น วัดสุทัศน์เทพวราราม วัดราชนันทาราม

อาคารบริการ เป็นอาคารสร้างเพิ่มขึ้นมาเพื่อเป็นส่วนบริการศาลาการเปรียญ จะวางห่างจากศาลาการเปรียญพอสมควร และพื้นที่ระหว่างกลางนี้ใช้เป็นที่เตรียมอาหาร หรือทำอาหาร สำหรับรองรับกิจกรรมที่มีคนจำนวนมากด้วย ส่วนที่อาคารบริการนี้มักจะเป็นส่วนห้องครัว ห้องเก็บของ ห้องน้ำ และที่พักผู้ดูแลศาลาการเปรียญ ในศาลาการเปรียญวัดระฆัง วัดราชสิทธิาราม วัดมเหยงคณ์ เป็นที่พักของชี หรือเป็นห้องน้ำอย่างเดียวเช่น วัดบรมนิวาส วัดอินทารามหลังเก่า โดยห้องน้ำมีลักษณะเรียงกันเป็นแถวยาว ส่วนทำอาหารจะเป็นอาคารค่อนข้างโปร่ง มีที่ล้างภาชนะ และมีเตาหุงต้ม อาจมีห้องเก็บของตั้งอยู่ติดกันด้วย

ภาพที่ 3-40 ศาลาขวางใช้เป็นที่พักของผู้ดูแลศาลาการเปรียญ ห้องน้ำและที่เก็บของ ที่ศาลาการเปรียญวัดบริบาล

ภาพที่ 3-41 อาคารบริการ ใช้ทำอาหาร และเตรียมอาหาร ที่ศาลาการเปรียญวัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก

พื้นที่ต่อเนื่องกับศาลาการเปรียญ เป็นการต่อเติมหลังคาออกมาจากศาลาการเปรียญ เพื่อครอบคลุมพื้นที่ด้านข้าง หรือ ด้านหลังของศาลาการเปรียญ เพื่อใช้เป็นส่วนบริการโดยแบ่งเป็น 2 แบบคือ แบบแรกมีขนาดเล็กต่อเติมเป็น ห้องครัว และห้องเก็บของ หรือเป็นห้องน้ำ และส่วนเตรียมอาหาร เช่น วัดกัลยาณมิตร และวัดมหาพฤฒาราม

อีกแบบหนึ่งมีขนาดใหญ่ จะประกอบด้วยส่วนทำอาหาร ที่ล้างภาชนะ ห้องน้ำ และที่เก็บของ ซึ่งมีพื้นที่กว้างมาก บางครั้งมีส่วนรับประทานอาหารด้วย พบได้ที่วัดบพิตรพิมุข อินทราวินาร และปทุมคงคา ส่วนใหญ่แล้ววัดเหล่านี้จะมีการจัดเลี้ยงขนาดใหญ่ และใช้รองรับการทำบุญในส่วนอื่นของวัดด้วย เช่น ส่วนฌาปนสถาน

พื้นที่ชั้นล่างของศาลาการเปรียญ ในกรณีที่ชั้นล่างเป็นใต้ถุนหรือมีเพดานไม่สูงมาก มักจะใช้พื้นที่ส่วนนี้เป็นที่เก็บของทั้งหมด ในบางวัดใช้เป็นที่ทำอาหารด้วย เช่น ที่วัดอินทาราม(หลังใหม่) วัดรัชฎาธิฐาน และวัดบรมนิวาส อาจมีการกันห้องภายใน เพื่อแยกแต่ละส่วนอีกชั้นหนึ่ง ส่วนในกรณีที่ชั้นล่างมีความสูงเพียงพอ ก็จะทำเป็นส่วนโรงประธานด้วย ใช้ทำบุญเลี้ยงพระทั่วไป ส่วนบริการก็จะอยู่ที่ปลายด้านสกัดทั้งสองด้านของโรงประธาน หรือด้านเดียว ถ้ามีทางเข้าอยู่ที่ปลายด้านสกัด ด้านตรงข้ามก็จะเป็นส่วนบริการ ส่วนบริการแบบนี้ก็จะมีเพียงพื้นที่เตรียมอาหาร ห้องน้ำ และพื้นที่เก็บของขนาดเล็ก

พื้นที่ส่วนใต้บันได ไม่ว่าจะเป็ด้านสกัดหรือด้านยาวมักจะทำเป็นห้องน้ำ เนื่องจากสามารถเข้าถึงได้จากภายนอก ภายในชั้นบนและชั้นล่าง ในกรณีที่ชั้นบนเป็นศาลาฆาง พื้นที่ใต้ศาลาฆางทำเป็นที่พักของพระสงฆ์ผู้ดูแลศาลาการเปรียญด้วยก็มี เช่น วัดประยูรวงศาวาส

ภาพที่ 3-42 ส่วนต่อเติมที่ชั้นล่างใช้เป็นส่วนเก็บของและทำอาหารสำหรับงานทำบุญทั่วไป และงานศพ ที่ศาลาการเปรียญวัดกาญจนสิงหาสน์

ภาพที่ 3-43 พื้นที่ชั้นล่างสำหรับงานทำบุญบำเพ็ญกุศลทั่วไป และการจัดเลี้ยง ของศาลาการเปรียญวัดนางนอง

3.3.3 รูปแบบการจัดพื้นที่ใช้สอย

รูปแบบการจัดพื้นที่ใช้สอยของศาลาการเปรียญที่ทำการศึกษาสามารถแบ่งย่อยได้เป็น 4 แบบ คือ ศาลาการเปรียญที่มีพื้นที่ใช้สอยชั้นเดียว ศาลาการเปรียญที่มีพื้นที่ใช้สอยชั้นครึ่ง ศาลาการเปรียญที่มีโรงประธาน 2 ชั้น และศาลาการเปรียญที่มีขนาดใหญ่พิเศษ

3.3.3.1 ศาลาการเปรียญที่มีพื้นที่ใช้สอยชั้นเดียว

ส่วนใหญ่จะเป็นศาลาการเปรียญเครื่องก่อ มีฐานติดกับพื้นดิน มีส่วนโรงประธานเป็นส่วนอาคารประธาน เพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ ของศาลาการเปรียญ และจะมีส่วนประกอบด้านการต้อนรับ และส่วนบริการประกอบอยู่ด้วยในรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

มุขหน้าและมุขหลัง โดยทั่วไปแล้วใช้เป็นส่วนพักคอยก่อนที่จะเข้าไปในโรงประธาน ได้แก่ วัดสุทัศน์เทพวราราม และวัดเทพธิดาราม และหากมีพื้นที่มาก อาจใช้เป็นที่เตรียมอาหารด้วยก็ได้ ได้แก่ วัดระฆังโฆสิตาราม และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ศาลาราย ส่วนใหญ่เป็นศาลาโรงตั้งอยู่ติดกับกำแพงแก้ว ซึ่งล้อมรอบศาลาการเปรียญ หรือเขตพุทธาวาสไว้ สามารถใช้เป็นที่พักคอย และที่เตรียมอาหาร ปัจจุบันในบางวัดทำการกันเป็นห้อง เพื่อใช้ศาลาเป็นห้องเก็บของ หรือห้องที่พักพระสงฆ์ผู้ดูแลศาลาการเปรียญ และอาจมีการสร้างห้องนั้นเพิ่มเติมด้วย ได้แก่ วัดสุทัศน์เทพวราราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดเทพธิดาราม วัดราชนันทาราม และวัดอินทารามหลังเก่า

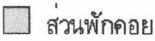
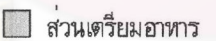
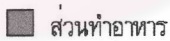
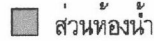

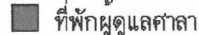
อาคารบริการ ในบางวัดศาลาการเปรียญมีเพียงส่วนโรงประธานอย่างเดียว ไม่มีศาลารายหรืออาคารอื่นๆ มารองรับการใช้สอยในส่วนบริการ ในปัจจุบันจึงจำเป็นต้องสร้างอาคารบริการ เพื่อรองรับการใช้สอยที่เพิ่มขึ้น ได้แก่ ห้องพักผู้ดูแลศาลาการเปรียญ ห้องเก็บภาชนะ และพื้นที่ปรุงหรือเตรียมอาหาร ส่วนห้องนี้อาจสร้างรวมหรือแยกเป็นอาคารอีกหลังหนึ่งก็ได้

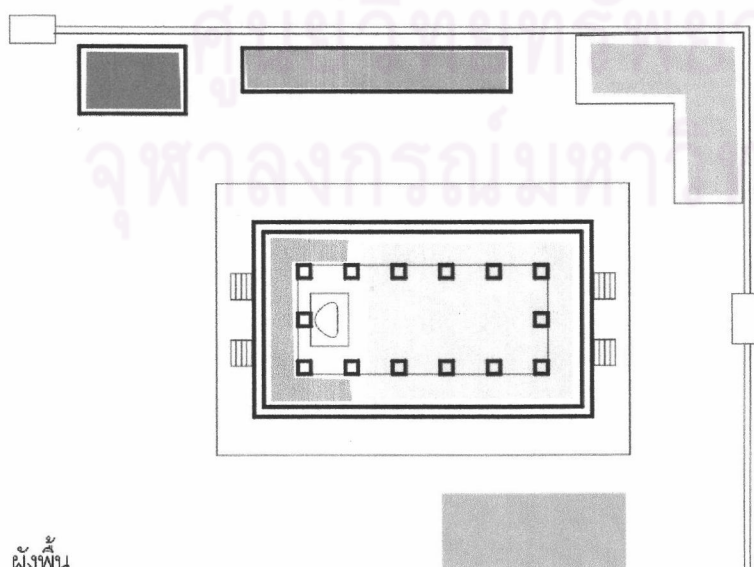
พื้นที่ส่วนลานที่เชื่อมระหว่างอาคารบริการอาจใช้เป็นส่วนเตรียมอาหาร ส่วนพักคอย หรือส่วนขยายในกรณีที่ห้องโรงประธานภายในศาลาการเปรียญมีพื้นที่ไม่เพียงพอ ศาลาการเปรียญในวัดที่มีอาคารบริการเป็นส่วนประกอบ ได้แก่ วัดมหรณพาราม วัดดาวดึงษาราม วัดชัยพฤกษ์มาลา และวัดสระเกศ

นอกจากนี้ อาคารบริการดังกล่าวอาจจะรวมอยู่กับส่วนที่พักของแม่ชีก็ได้ ได้แก่ วัดระฆังโฆสิตาราม และวัดราชสิทธาราม

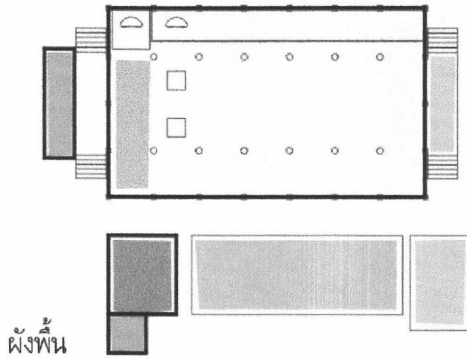
ส่วนบริการที่อยู่ภายในอาคารประธาน ในศาลาการเปรียญชั้นเดียวที่สร้างขึ้นในปัจจุบัน ได้แก่ วัดดุสิตาราม และวัดราชผาติการาม มักจะมีการกันห้องด้านหลังของโรงประธาน เพื่อใช้เป็นที่พักของผู้ดูแลศาลาการเปรียญ และมีที่เก็บของต่าง ๆ ส่วนห้องน้ำและที่เตรียมอาหารนั้น มักจะสร้างอยู่ภายนอกแยกออกจากกัน

สัญลักษณ์แสดงการจัดพื้นที่ใช้สอย มาตรฐาน 1 : 500

ส่วนพักคอย	ส่วนเตรียมอาหาร	ส่วนทำอาหาร	ส่วนห้องน้ำ
ส่วนทำบุญ	ส่วนค้ำขาพระธรรม	ส่วนเก็บของ	ที่พักผู้ดูแลศาลา

แผนผังที่ 3-27 ศาลาการเปรียญวัดอินทาราม (หลังเก่า) ศาลาการเปรียญไม่มีส่วนต่อเติมออกจากอาคารเนื่องจากจะทำให้สูญเสียความงามจึงสร้างอาคารบริการตั้งอยู่โดยรอบ

แผนผังที่ 3-28 ศาลาการเปรียญวัดชัยพฤกษ์มาลา มีการต่อเติมห้องน้ำที่ด้านหลัง และต่อเติมส่วนบริการที่ด้านข้าง และมีศาลาท่าน้ำตรงกับบันไดด้านหน้า

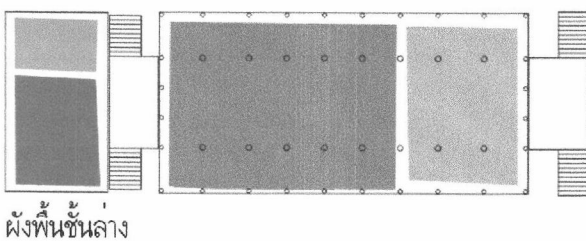
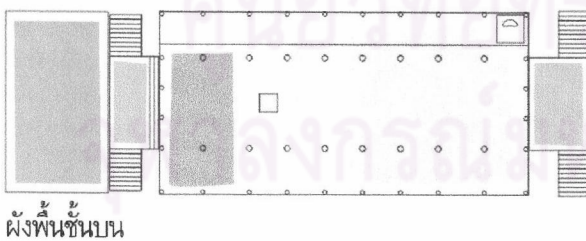
3.3.3.2 ศาลาการเปรียญที่มีพื้นที่ใช้สอยชั้นครึ่ง

ส่วนใหญ่จะเป็นศาลาการเปรียญไม้ หรือแบบโครงสร้างผสม เป็นศาลายกพื้น ทำให้มีพื้นที่ใช้สอยบริเวณใต้ถุนของส่วนโถงประธาน โดยสามารถแบ่งรูปแบบตามการใช้สอยดังนี้

ใต้ถุนโล่งไม่มีการใช้สอย เนื่องจากใต้ถุนเตี้ยจนไม่สามารถเข้าไปใช้สอยได้ มักจะพบในศาลาการเปรียญที่เป็นไม้ และมักจะมีศาลาขวางเป็นส่วนประกอบ เพื่อเป็นพื้นที่ใช้สอยในส่วนพักคอยและส่วนบริการ ที่มีศาลาอยู่แต่เดิมได้แก่ วัดสามพระยา วัดพิชยญาติการาม วัดอัมพรสวรรค์ มีศาลาขวางอยู่ที่ด้านสกัดทั้งสองด้าน ที่วัดภคินีนาถหลังเก่า และวัดอาวุธวิกสิตารามหลังเก่า มีศาลาขวางเป็นส่วนบริการที่ด้านหลัง และมีศาลาคู่เป็นส่วนพักคอยที่ด้านหน้า (ปัจจุบันรื้อหมดแล้ว)

นอกจากนี้ในบางวัดมีการสร้างศาลาขวางขึ้นมาเป็นการต่อเติมภายหลังได้แก่ วัดปรีณายก ต่อเติมเป็นที่พักพระผู้ดูแลศาลาการเปรียญ ห้องน้ำ และห้องเก็บของ และที่วัดสังข์กระจาย ต่อเติมเป็นห้องสมุดสำหรับประชาชน

ใต้ถุนสูงใช้เป็นส่วนบริการ ส่วนใหญ่ศาลาการเปรียญไม้ที่ชำรุดทรุดโทรม ไม่ได้รับการซ่อมแซม จะทำการเปลี่ยนเสาช่วงเดียวล่างเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ทำให้มีพื้นที่ใต้ถุนสูงชัน ได้แก่ วัดทองธรรมชาติ วัดรัชฎาธิฐาน วัดอนงคาราม วัดหนัง และวัดอมรินทราราม ส่วนวัดที่มีใต้ถุนสูงอยู่แล้วแต่เดิมได้แก่ วัดอินทารามหลังใหม่ วัดบรมนิวาส วัดโพธิ์นิมิตร และวัดไตรมิตรวิทยาราม

แผนผังที่ 3-29 ศาลาการเปรียญวัดรัชฎาธิฐาน ที่ชั้นบนมีการต่อเติมส่วนเตรียมอาหาร ชั้นล่างใช้เป็นที่พักผู้ดูแลศาลาการเปรียญ ชั้นล่างของโถงประธานเป็นส่วนทำ

พื้นที่ได้ถูกดังกล่าวมีการใช้เป็นที่เก็บของใช้ ภาชนะ และโต๊ะ เก้าอี้ ต่าง ๆ เพื่อใช้ในการจัดเลี้ยง ในบางแห่งใช้เป็นที่ปรุงอาหารด้วย ส่วนศาลาการเปรียญที่ไม่ค่อยได้ใช้งานจะใช้พื้นที่ส่วนนี้เป็นที่เก็บของอย่างเดียว

นอกจากนี้ยังมีการต่อเติมศาลาขางที่ด้านหลังเพิ่มอีกด้วย เพื่อเป็นห้องน้ำ ส่วนเตรียมอาหาร หรือที่พักผู้ดูแลศาลาการเปรียญ ได้แก่ วัดหน่ง วัดรัชฎาธิฐาน วัดบรมนิวาส และวัดอนงคาราม

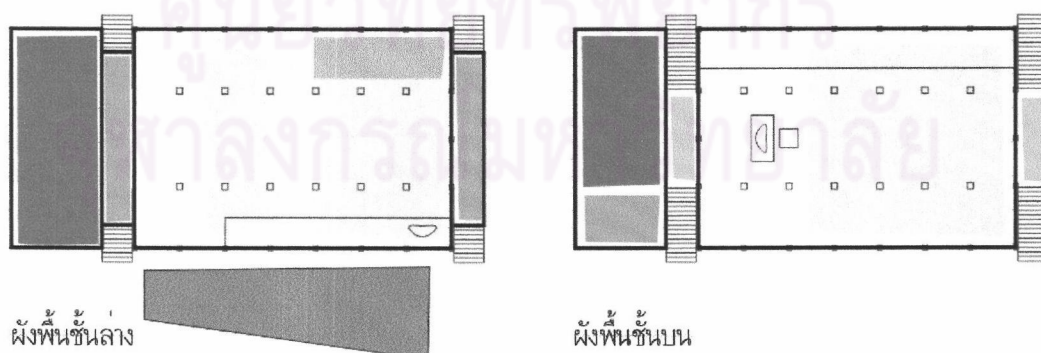
3.3.3.3 ศาลาการเปรียญที่มีโรงประธาน 2 ชั้น

เป็นศาลาการเปรียญคอนกรีตเสริมเหล็ก สร้างในรัชกาลปัจจุบันทั้งหมด มีห้องโรงประธาน 2 ชั้น ชั้นบนได้รับการให้ความสำคัญมากกว่าชั้นล่าง ใช้จัดกิจกรรมทางศาสนาที่มีความสำคัญ ส่วนชั้นล่างใช้จัดกิจกรรมทำบุญ สวดมนต์ เลี้ยงพระทั่วไป หรือบางครั้งอาจจะใช้จัดเลี้ยงเฉพาะฆราวาส การจัดพื้นที่ใช้สอยแบ่งเป็น 2 ประเภท ดังนี้

แบบมีส่วนต่อเติมขนาดเล็ก ศาลาการเปรียญแบบนี้มักจะมีส่วนบริการ ได้แก่ ห้องน้ำ ห้องเก็บของ ห้องเตรียมอาหาร และบางครั้งห้องพักผู้ดูแลศาลาการเปรียญ อยู่ในอาคารศาลาการเปรียญ โดยจะใช้พื้นที่บริเวณที่ปลายด้านสกัดทั้งสองด้านของศาลาการเปรียญ มีความแตกต่างกันเล็กน้อยขึ้นอยู่กับผังพื้นและรูปทรงของอาคาร มี 3 แบบ ศาลาการเปรียญแบบทรงโรง วัดบูรณสิริมาตยาราม วัดบรมมงคล วัดสังเขกวิภิตาราม วัดพระยาทำ วัดกาญจนสิงหาสน์ และวัดคูหาสวรรค์ ส่วนบริการจะมีขนาดเล็ก อยู่ที่ด้านสกัดทั้งสองด้าน หรือด้านหลังด้านเดียว ถ้ามีสองด้านมักจะอยู่เฉพาะชั้นล่าง ชั้นบนไม่มี

ศาลาการเปรียญแบบมีมุขลดหน้าหลัง ได้แก่ วัดเวฬุราชิน วัดราชคฤห์ วัดกัลยาณมิตร วัดจักรวรรดิราชาวาส และวัดราชาธิวาส ที่ชั้นล่างของส่วนมุขลดมักจะใช้เป็นส่วนบริการ และชั้นบนของมุขลดเป็นส่วนต้อนรับ ในบางวัดอาจมีการต่อเติมอาคารบริการ เพื่อเป็นห้องเก็บของ ห้องครัว หรือห้องน้ำ เว้นแต่วัดราชาธิวาส ชั้นล่างโล่งทั้งหมด แต่มีอาคารบริการตั้งขนานกับด้านยาวของอาคารแทน

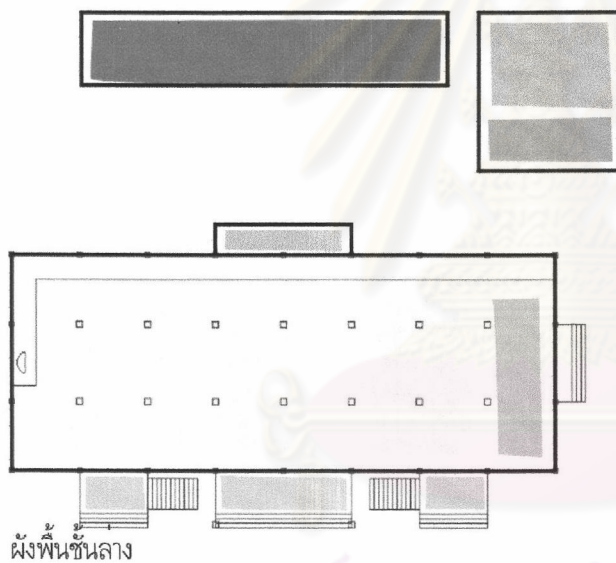
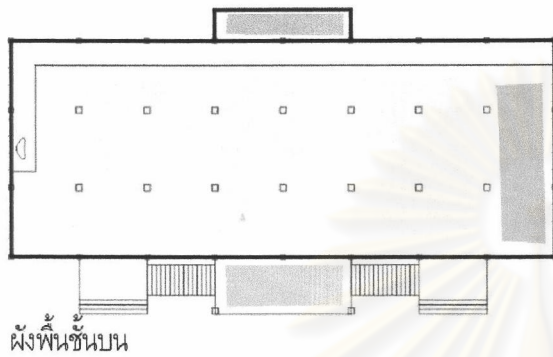
ศาลาการเปรียญแบบมีมุขลดด้านยาว ได้แก่ วัดมหาพฤฒาราม วัดพระรามเก้ากาญจนาภิเษก วัดภคินีนาถหลังใหม่ วัดเทวราชกุญชร วัดชินรสาธิต และวัดอาภากรวิภิตารามหลังใหม่ ส่วนบริการของศาลาการเปรียญแบบนี้ อยู่ที่ยุ่ปลายด้านสกัดทั้งสองด้านเช่นกัน บางครั้งอาจทำเป็นมุขลดที่ด้านสกัดด้วย เพื่อให้มีพื้นที่เป็นสัดส่วน ส่วนมุขลดมีด้านยาวหากทำเป็นมุขบันได ได้บันไดอาจทำเป็นห้องน้ำ หรือไม่ก็ทำเป็นมุขทางเข้า

แผนผังที่ 3-30 ศาลาการเปรียญวัดประยุรวงศาวาส มีการต่อเติมส่วนศาลาขางที่ด้านหลังเป็นที่พักผู้ดูแลศาลาการเปรียญ ชั้นล่างของโรงประธานเป็นส่วนทำอาหาร และเตรียมอาหาร

แบบมีส่วนต่อเติมขนาดใหญ่ รูปแบบการจัดพื้นที่ใช้สอยเหมือนกันกับแบบมีส่วนต่อเติมขนาดเล็ก ต่างกันที่ด้านหลังและด้านข้างของศาลาการเปรียญมีการต่อเติมส่วนบริการขนาดใหญ่ พื้นที่ส่วนที่ต่อเติมนี้อาจจะใช้เป็นพื้นที่สำหรับปรุงอาหาร และเตรียมอาหาร และอาจมีห้องน้ำอยู่ด้วย

ศาลาการเปรียญที่มีส่วนบริการขนาดใหญ่แบบนี้ เนื่องจากการทำบุญเลี้ยงพระบ่อย หรือในบางแห่งมีการทำบุญบำเพ็ญกุศลศพด้วย พบได้ที่วัดปทุมคงคา วัดประยูรวงศาวาส วัดอินทรวีหาร และวัดบพิตรภิมุข

แผนผังที่ 3-31 ศาลาการเปรียญวัดอาวุธวิกสิตาราม (หลังใหม่) ใช้ด้านตรงข้ามกับพระพุทธรูปของโรงประธานเป็นส่วนเตรียมอาหาร ส่วนห้องน้ำ ห้องเก็บของ และที่พักผู้ดูแลศาลาการเปรียญ เป็นอาคารตั้งอยู่ด้านหลัง

3.3.3.4 ศาลาการเปรียญที่มีขนาดใหญ่พิเศษ

แบ่งย่อยได้ 2 แบบ ได้แก่ ศาลาการเปรียญที่มี 3 ชั้น และศาลาการเปรียญที่มีพื้นที่กว้างมาก มีประโยชน์ใช้สอยเพิ่มจากที่กล่าวมา ในกรณีที่มีส่วนของห้องโถง 2 ชั้น ชั้นล่างมักอาจจะใช้ทำบุญบำเพ็ญกุศลทั่วไปหรือในบางวัดอาจใช้ตั้งศพด้วยก็ได้ โดยจะไม่มีธรรมาสน์ในส่วนนี้ ส่วนชั้นบนจะใช้ทำบุญที่สำคัญ และฟังเทศน์เท่านั้น แต่ถ้าชั้นล่างเป็นได้ทุนที่มีความสูงไม่มากนักใช้เป็นส่วนบริการทั้งหมดใช้เก็บของหรือเป็นที่พักผู้ดูแลศาลาการเปรียญ

ในกรณีที่ศาลาการเปรียญมี 3 ชั้น ชั้น 1 จะใช้เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลทั่วไป ชั้น 2 และ ชั้น 3 มักจะใช้ประกอบกิจกรรมอย่างอื่น เช่น เป็นที่ทำบุญสำคัญ เป็นที่ศึกษาพระธรรมของพระสงฆ์สามเณร เป็นที่เก็บของ เป็นห้องคอมพิวเตอร์ เป็นที่พักของชี แต่ที่พิเศษได้แก่ วัดยานนาวาเป็นเมรุและศาลาการสวดพระอภิธรรมศพทั้ง 3 ชั้น และวัดสัมพันธวงศ์ ชั้นล่างเป็นที่เก็บของ ชั้นสองเป็นศาลาการเปรียญ ชั้นสามเป็นพระอุโบสถ

ศาลาการเปรียญที่มี 3 ชั้น โดยปกติแล้วมักจะมีประโยชน์ใช้สอยอื่นรวมอยู่ด้วย และแบ่งพื้นที่ใช้สอยตามแต่ละชั้น เท่าที่ศึกษามีศาลาการเปรียญถึง 3 ชั้น ทั้งหมด 6 แห่ง ได้แก่

วัดชนะสงคราม ชั้นที่ 1 เป็นที่ทำบุญทั่วไปและบำเพ็ญกุศลศพ ชั้น 2 เป็นที่พักของชี และชั้น 3 เป็นห้องเก็บของ

วัดจันทาราม ชั้น 1 เป็นที่ทำบุญสำคัญ มีพื้นที่ไม่มาก ชั้น 2 เป็นที่เรียนคอมพิวเตอร์ ชั้น 3 เป็นที่ของพระภิกษุสามเณร

วัดราชบูรณะ ชั้น 1 เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลทั่วไป ชั้น 2 เป็นที่เรียนพระธรรม ชั้น 3 เป็นที่พักสำหรับอาคันตุกะ

วัดชิธรรมาสาติต ชั้น 1 เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลทั่วไป ชั้น 2 และชั้น 3 ยังไม่มีกำหนดการใช้สอย

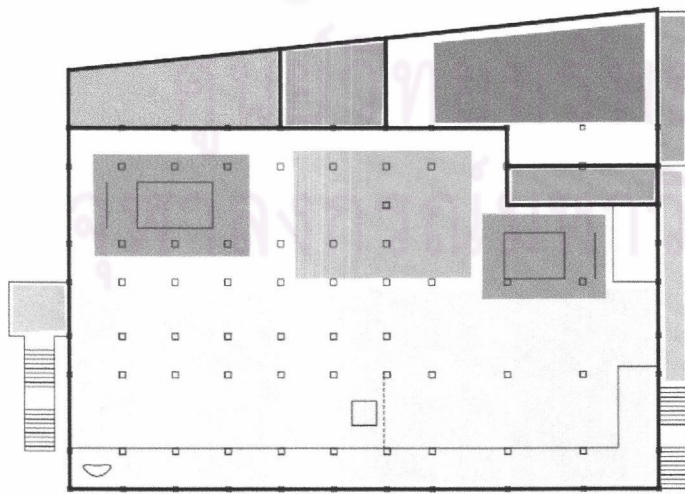
วัดยานนาวา ชั้น 1 และชั้น 2 เป็นศาลาบำเพ็ญกุศลศพ มีหลายศาลาอยู่ในหลังเดียวกัน ชั้น 3 เป็นศาลาทำบุญบำเพ็ญกุศลทั่วไป ศาลาลงนี้มีเมรุเผาศพอยู่ในอาคารด้วย

วัดสัมพันธวงศาราม ชั้น 1 เป็นห้องเก็บของ ชั้น 2 เป็นศาลาการเปรียญ ชั้น 3 เป็นพระอุโบสถ ผังพื้นอาคารชั้น 3 ชั้นเป็นรูปจตุรมุขสูง

ศาลาการเปรียญที่มีพื้นที่กว้างมาก ได้แก่

วัดนิมมานรดี เป็นศาลาการเปรียญชั้นเดียว แต่มีขนาดกว้าง 24 เมตร ยาว 60 เมตร ภายในเป็นพื้นที่โล่งสามารถกันห้องได้หลายห้องหลายแบบ ปัจจุบันสามารถกันเป็นห้องเรียนพระธรรมได้ 4-6 ห้อง มีพื้นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลทั่วไป 4-6 ห้อง และห้องเก็บของ 1 ห้อง ด้านหลังมีอาคารเก็บของ และอาคารห้องน้ำแยกออกจากกัน

วัดบางนาใน เป็นศาลาการเปรียญ 2 ชั้น ชั้นล่างเป็นศาลาบำเพ็ญกุศลศพ มีทั้งหมด 4 ศาลา ชั้นบนมีห้องทำบุญเลี้ยงพระขนาดใหญ่ 2 ห้อง มีพื้นที่เรียนพระธรรม 2 ส่วน มีครัว ห้องน้ำ และห้องเก็บของขนาดใหญ่อยู่ภายในศาลาการเปรียญหลังเดียว

ผังพื้นที่ชั้นบน

แผนผังที่ 3-32 ศาลาการเปรียญวัดหลักสี่ ชั้นบนมีพื้นที่กว้างมากสามารถจัดให้มีส่วนทำบุญบำเพ็ญกุศลทั่วไปขนาดใหญ่ มีพื้นที่เรียนปริยัติธรรมได้ 2 ชั้นเรียนมีส่วนเตรียมอาหาร ทำอาหาร ห้องน้ำ ห้องเก็บของอยู่ในชั้นเดียวกัน ส่วนชั้นล่างเป็นพื้นที่สวดพระอภิธรรมศพ และมีส่วนทำอาหารขนาดใหญ่

3.4 ระบบโครงสร้าง

ได้แบ่งระบบโครงสร้างตามวัสดุและการก่อสร้างออกเป็น 4 แบบดังนี้

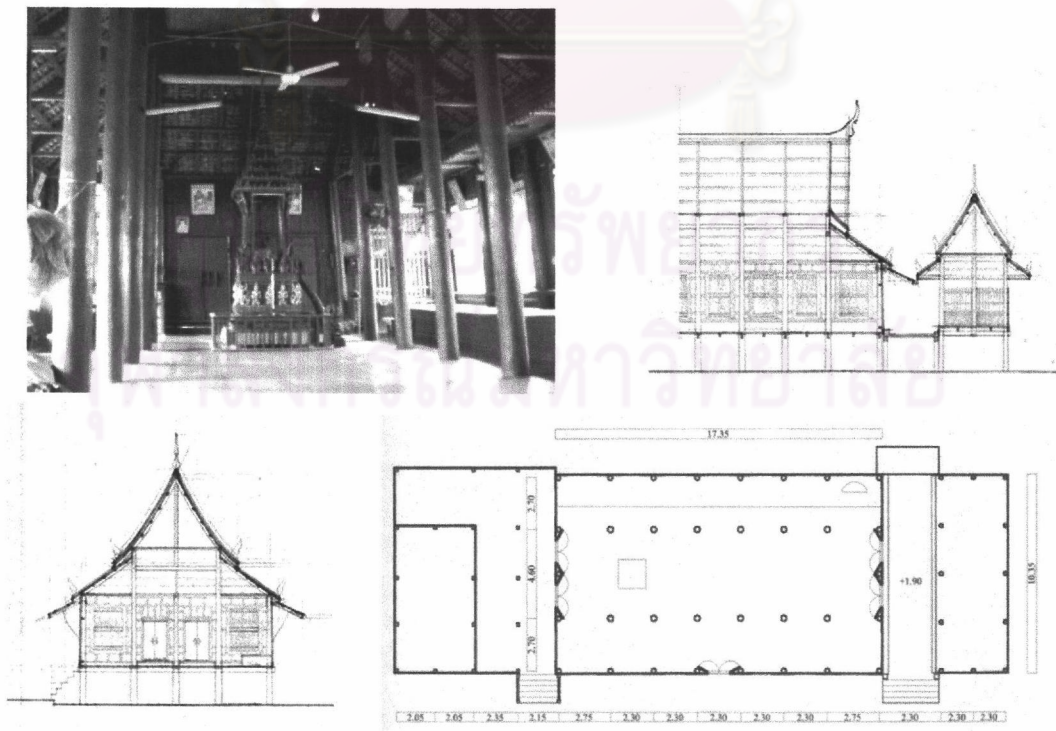
1. โครงสร้างไม้
2. โครงสร้างก่ออิฐถือปูน
3. โครงสร้างแบบผสม
4. โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก

3.4.1 โครงสร้างไม้

ได้แก่ศาลาการเปรียญที่มีพื้นผนังและโครงสร้างหลังคาทำด้วยไม้ ส่วนโครงสร้างตั้งแต่ใต้พื้นลงไปอาจเป็นไม้มาแต่เดิม หรือได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมาใช้คอนกรีตเสริมเหล็กซึ่งเป็นวัสดุในปัจจุบัน

ระบบโครงสร้าง โดยเฉลี่ยแล้ว ช่วงช่อประมาณ 6 เมตร ช่วงช่อน้อยที่สุด 4.35 เมตรที่วัดภคินีนาถหลังเก่า ช่วงช่อยาวที่สุดที่วัดราชาธิวาส ระยะ 7.80 เมตร ระยะของช่วงช่อขึ้นอยู่กับขนาดของศาลาการเปรียญ ความยาวของศาลาการเปรียญโดยทั่วไปขนาด 7 ห้อง ศาลาขนาดเล็กจะยาว 5 ห้อง ได้แก่ วัดภคินีนาถ ศาลาขนาดใหญ่ ยาว 9 ห้อง ได้แก่ วัดจักรวรรดิราชมงคล และวัดศรีสุดาราม ขนาดความยาวแต่ละห้องเฉลี่ยประมาณ 3.00 เมตร น้อยที่สุด 2.25 เมตร วัดอินทราภิรมย์หลังใหม่ มากที่สุดวัดราชาธิวาส 3.50 เมตร

ช่วงเสาเว้นนอก โดยเฉลี่ยแล้วประมาณ 2.75 เมตร ที่น้อยที่สุด ได้แก่ วัดปริณายก 2.10 เมตร ที่มากที่สุด ได้แก่ วัดสามพระยา 3.40 เมตร

ภาพที่ 3-44 ระบบโครงสร้างศาลาการเปรียญวัดอัมพรสวรรค์ เสาช่วงสุดท้ายใช้โครงสร้างช่อค้ำรับใบตั้งจึงไม่มีเสากลางภายในโรงประธาน

เสา ทำด้วยไม้เนื้อแข็งโดยทั่วไปมีหน้าตัดรูปวงกลมปลายสอบ มีเพียงวัดศรีสุदारามวัดเดียวที่มีหน้าตัดเป็นรูปแปดเหลี่ยม เสาในประธานจะยาวตั้งแต่พื้นดินขึ้นไปถึงช่อ มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 30-40 ซม. ที่ปลายเสาประมาณ 20-25 ซม. ส่วนเสาร่วมนอกเป็นเสาที่รับผนัง ยาวตั้งแต่พื้นดินจนถึงจันทัน มีเส้นผ่าศูนย์กลางที่โคนเสาประมาณ 25-35 ซม. ที่ปลายเสาประมาณ 15-20 ซม.

โครงสร้างรับพื้น มีทั้งที่เป็นรอดกับรา คานกับตง และที่เป็นคานคอนกรีตเสริมเหล็กกับตงไม้ ทั้งนี้การบูรณะปฏิสังขรณ์มีส่วนทำให้รูปแบบของโครงสร้างรับพื้นของเดิมเปลี่ยนแปลงไป

ที่เป็นระบบรอดกับรา ได้แก่ วัดอัปสรสวรรค์ วัดศรีสุदारาม วัดภคินีนาถ และวัดอาวุธวิกสิตาราม ซึ่งปัจจุบันได้รื้อถอนไปแล้ว

ที่เป็นระบบคานกับตง ได้แก่ วัดปริณายก วัดทองธรรมชาติ วัดอินทารามหลังใหม่ วัดราชาธิวาส วัดสุวรรณาราม วัดอนงค์คาราม วัดรัษฎาธิฐาน

ที่เป็นตงไม้ตั้งบนคานคอนกรีตเสริมเหล็ก ได้แก่ วัดสามพระยา วัดอมรินทราราม วัดนางนอง

ผนังและช่องเปิด มีแบบลูกฟัก แบบตีซ้อนเกล็ด ในบางหลังก็ไม่มีผนัง เป็นประตูบานเพี้ยมเปิดได้เต็มช่วงเสา ที่ผนังเป็นลูกฟักจะตั้งอยู่บนพริ้งและพังกกับเสาไม้ เนื่องจากเสาอาคารจะลึบสอบลงเล็กน้อย ที่เป็นผนังไม้แบบอื่น เสาจะตั้งตรง และมีโครงคร่าวพื้นรับผนังอีกที่หนึ่ง

โครงสร้างหลังคา ระบบโครงสร้างหลังคาประธาน เป็นระบบจันทันรับแปลาน และอกไก่ เป็นส่วนใหญ่ มีวัดราชาธิวาสเพียงแห่งเดียวที่เป็นแบบเครื่องประดับ ส่วนระบบโครงสร้างหลังคาตบล่างจะใช้จันทัน ยึดปลายด้านบนด้วยเต้า และปลายด้านล่างตั้งอยู่บนหัวเสาต้นริมที่อยู่รอบอาคาร บางครั้งอาจมีช่อยึดระหว่างเสาร่วมในและเสาต้นริมนี้อีกที่หนึ่งด้วย

ช่อ เป็นไม้แผ่นแบน ขนาดประมาณ 4" x 8" ยึดกับปลายเสาด้วยหัวเทียน มีแปหัวเสาดังบนปลายช่อที่ยื่นเลยปลายเสาดอกไปอย่างเรียวไทยทั่วไป ห่างจากปลายเสาลงมาประมาณ 0.60 เมตร จะเป็นที่ยึดกับเต้าเพื่อยื่นไปรับเชิงกลอนของหลังคาประธาน และด้านล่างของเต้าจะยึดปลายข้างหนึ่งของจันทันหลังคาปีกนกเอาไว้ และปลายอีกข้างหนึ่งของจันทันจะนั่งอยู่บนหัวเสาร่วมนอก จันทันตัวนี้มีหน้าที่รับแปลาน เพื่อรับกลอน ระแนง และกระเบื้องของหลังคาตบล่างอีกที่หนึ่ง

ช่อคัต มีหน้าตัดกลม ยึดเสาที่ระยะต่ำกว่าปลายเสาลงมาประมาณ 0.80-1.00 เมตร จะมีเฉพาะที่เสาร่วมในคูมทั้ง 2 ข้าง ตรงกลางของช่อคัตนี้จะมีเสากลมขึ้นไปรับช่อ เพื่อรับไว้ดังอีกที่หนึ่ง เสานี้ทำหน้าที่แทนเสาดั้งแต่ไม่ลงไปถึงพื้น นอกจากนี้เสานี้ยังทำหน้าที่รับปลายด้านบนของจันทัน หลังคาตบล่างอีกด้วย ทำให้ไม่ต้องมีเสากลางในส่วนนี้

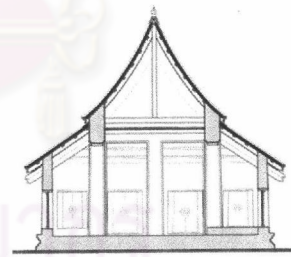
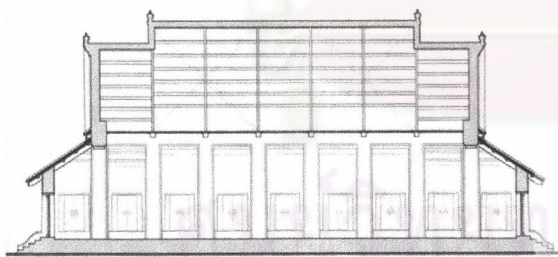
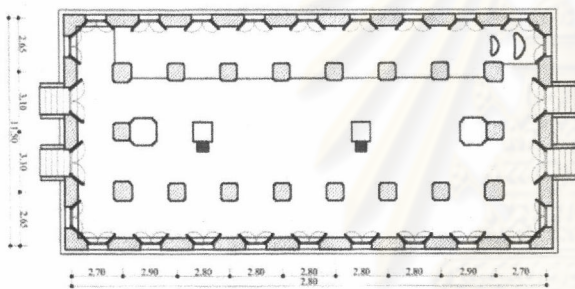
คอสอง เป็นพื้นที่ระหว่างใต้แปหัวเสาลงมาถึงปลายด้านบนของจันทัน ตรงนี้จะมีแปตัวบนของจันทันอยู่ โดยปกติพื้นที่ส่วนนี้จะมีไม้แผ่นปิดอยู่ อาจจะวาดรูประบายสีเป็นเรื่องราวพุทธประวัติในทุก ๆ ช่วงเสา

3.4.2 โครงสร้างก่ออิฐถือปูน

ทั้งหมดจะเป็น ศาลาการเปรียญที่สร้างตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมัยรัชกาลที่ 3 เสาพื้น และผนัง สร้างด้วยการก่ออิฐฉาบปูน โครงสร้างหลังคาและโครงสร้างพาตช่องเป็นไม้ ระบบโครงสร้างของศาลาการเปรียญ เครื่องก่อ แบ่งออกเป็น 2 แบบ

แบบไม่มีมุขหรือระเบียง ชายคาหลังคาตบล่างจะคลุมที่ผนัง อาคารโดยรอบ ระบบเสากายในจะเป็น 2 แถว และมีเสากลางรับตั้งที่เสาแถวริมเพื่อรับน้ำหนักของหน้าบัน

ส่วนใหญ่แล้วศาลาการเปรียญแบบนี้จะมีขนาดเล็กถึงขนาดกลาง ช่วงช่อประมาณ 6 เมตร ถ้าเป็นศาลาการเปรียญขนาดเล็ก ประมาณ 4.50 เมตร ขนาดความยาว 7 ห้องทั้งหมด ยกเว้น วัดราชสิทธาราม ยาวถึง 9 ห้อง ขนาดความยาวห้องเฉลี่ยประมาณ 2.75 เมตร น้อยที่สุดประมาณ 2.55 เมตรที่วัดบวรนิเวศวิหาร มากที่สุด 3.15 เมตรที่วัดอินทราทมิฬหลังเก่า ขนาดช่วงเสาเว้นนอก โดยเฉลี่ยประมาณ 2.50 เมตร น้อยที่สุด 2.00 เมตรที่วัดบวรนิเวศวิหาร มากที่สุด 2.85 เมตรที่วัดเครือวัลย์

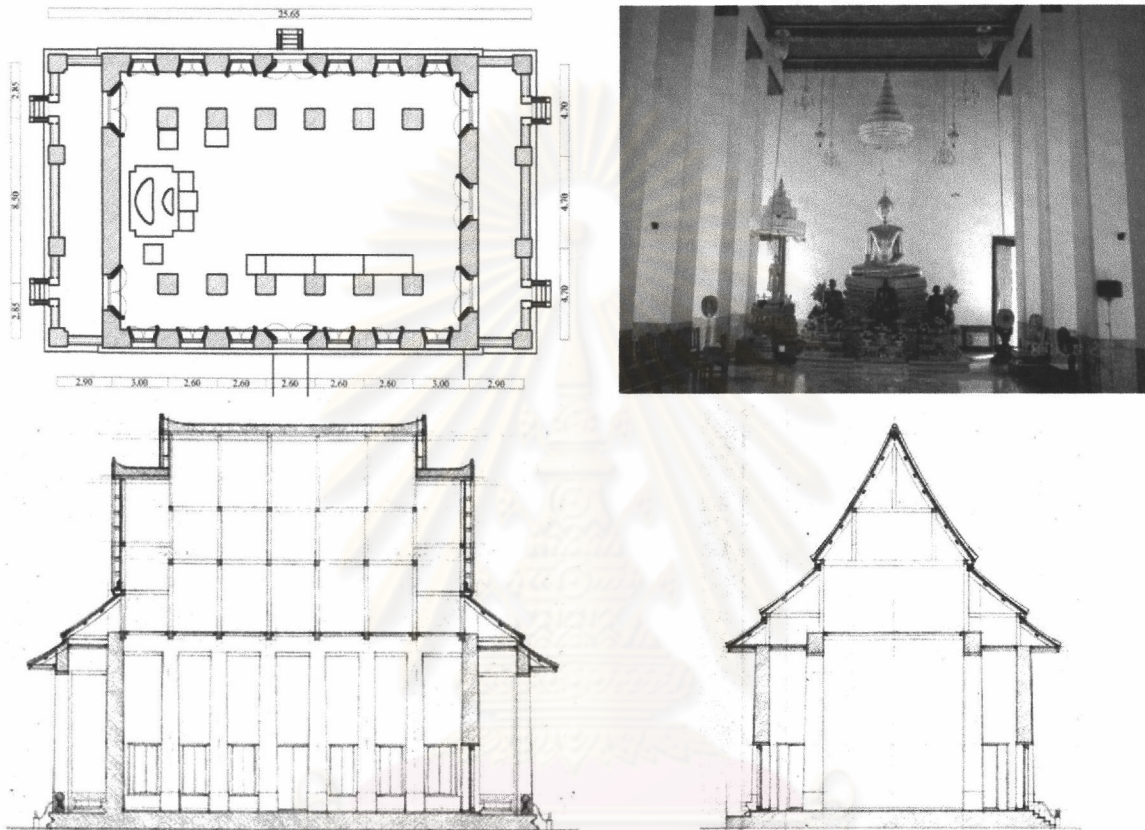
ภาพที่ 3-45 ระบบโครงสร้างศาลาการเปรียญวัดราชสิทธาราม เป็นศาลาการเปรียญแบบทรงโรง จึงต้องมีเสากลางที่เสาชว่งสุดท้ายเป็นโครงสร้างรับน้ำหนักหน้าบัน

แบบมีมุขหรือระเบียง โดยใช้เสามุขหรือระเบียงรับชายคาหลังคาตบล่าง และใช้พื้นด้านสกัดของอาคาร (ในกรณีที่มีมุขหน้าหลังอย่างละ 1 ห้อง) เป็นโครงสร้างรับหน้าบัน ได้แก่ วัดเทพธิดาราม และวัดสุทัศน์เทพวราราม และใช้เสากายในมุขรับหน้าบันในกรณีที่มีมุข 2 ห้อง ได้แก่ วัดระฆังโฆสิตาราม และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ระบบเสากายในศาลาการเปรียญแบบนี้จะมีเสาในประมาณ 2 แถว ไม่มีเสากลางที่ห้องริม ระยะความยาวช่อโดยเฉลี่ยประมาณ 7.50 เมตร เล็กสุดวัดพิชัยญาติการาม 6.30 เมตร ใหญ่สุดวัดสุทัศน์เทพวราราม 8.50 เมตร ขนาดความยาวขนาดกลาง ได้แก่ วัดวัดสุทัศน์ ฯ วัดเทพธิดาราม และวัดพิชัยญาติการาม ยาว 7 ห้อง เป็นโถง

ประธาน 5 ห้อง मुखหน้าหลังอย่างละ 1 ห้อง ขนาดใหญ่ ได้แก่ วัดระฆังโฆสิตาราม และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ยาว 13 ห้อง เป็นโถงประธาน 9 ห้อง เป็นมุขหน้าและหลังอย่างละ 2 ห้อง ขนาดความยาวห้องเฉลี่ยประมาณ 3.00 เมตร เล็กที่สุด 2.60 เมตร ได้แก่ วัดสุทัศน์เทพวราราม ใหญ่ที่สุด วัดพิชยญาติการาม 3.10 เมตร

ขนาดช่วงเสาพร้อมนอกเฉลี่ยประมาณ 3.00 เมตร เล็กสุด 2.85 เมตร วัดสุทัศน์เทพวราราม ใหญ่สุด 3.45 เมตร วัดพระเชตุพนฯ เล็กพิเศษ ได้แก่ วัดราชนัคดาราม

ภาพที่ 3-46 ระบบโครงสร้างศาลาการเปรียญวัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นศาลาการเปรียญแบบมีมุขหน้า-หลัง ใช้ผนังด้านสกัดของโถงประธานเป็นโครงสร้างรับน้ำหนักหน้าบัน และใช้เสาระเบียงรับน้ำหนักหลังคาตบลงสุด

เสา ส่วนใหญ่จะมีหน้าตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หรือสี่เหลี่ยมจัตุรัส ยกเว้นวัดดาวดึงษาราม มีหน้าตัดเป็นรูปวงกลม ปลายเสาสอบทั้งหมด เสาหน้าตัดสี่เหลี่ยมมักจะมีการแต่งมุมในรูปแบบต่าง ๆ ขนาดของเสาโดยเฉลี่ยประมาณ 0.80 เมตร

โครงสร้างพื้น โครงสร้างพื้นเป็นแบบก่ออิฐฉาบปูนขึ้นมาเป็นฐานอาคาร ในส่วนที่เป็นฐานสิงห์ หรือฐานบัวจะยื่นทอดอิฐให้ได้รูปที่ต้องการ แล้วฉาบปูนเป็นให้ได้รูปตามนั้น ระดับความสูงของพื้นโดยทั่วไป ประมาณ 0.80 เมตร ถ้าแบบฐานไม้สูงประมาณ 0.30 เมตร แต่ถ้ายกพื้นสูง มีฐาน 2 ชั้น ประมาณ 1.20 เมตร

ผนังและช่องเปิด เป็นแบบผนังรับน้ำหนัก ก่ออิฐฉาบปูนต่อขึ้นมาจากโครงสร้างพื้น ผนังของอาคารหนาประมาณ 0.60 เมตร บางที่สุด 0.40 เมตรที่วัดดาวดึงษาราม หนาที่สุด 0.90 เมตรที่วัดระฆังโฆสิตาราม

ประตูและหน้าต่าง จะเว้นช่องว่างไว้ ที่ธรณีประตูและพื้นหน้าต่าง จะมีวัสดุบุผิวเป็นไม้ หรือหินอ่อน ด้านข้างมักจะทำเอียงบานออกด้านใน เรียก “เพล” บางแห่งกรุไม้ ส่วนใหญ่เป็นผนังก่ออิฐฉาบปูน ส่วนด้านบนจะเป็นไม้ทับหลัง ใช้น้ำหนักผนังอิฐที่อยู่ด้านบน

โครงสร้างหลังคา ช่อและจันทันหลังคาต่ำล่าง ถัดเป็นอาคารขนาดเล็ก ช่อจะมีขนาดไม่ใหญ่ และช่วงเสา รวมนอกจะใช้จันทันพาดจากช่อไปยังผนังอาคาร ในกรณีที่ เป็นศาลาขนาดใหญ่ ช่วงช่อกว้าง ช่อจะมีขนาดใหญ่ตามไปด้วย และช่วงเสา รวมนอกมักจะมีช่อขนาดเล็กอีกอันหนึ่ง ยึดเสากับผนังอาคาร ช่อตัวนี้ใช้รับเสาดูกตา เพื่อขึ้นไปรับช่อหลังคา ศาลาการเปรียญขนาดใหญ่ มักจะมีช่อหลังคามากกว่า 2 ช่อ ฝ้าเพดานในส่วนนี้จึงเป็นฝ้าขนานกับพื้น ต่างจากทั่วไปที่ทำฝ้าเอียงตามแนวจันทัน

คอสองหรือคานรับหัวเสา เป็นผนังก่ออิฐฉาบปูนตั้งอยู่บนไม้แผ่นแบน หนาประมาณ 0.10-0.15 เมตร เรียก ไม้ทับหลัง ใช้รัดหัวเสา และคอสองนี้จะเป็นผนังรับหลังคาประธาน

โครงสร้างหลังคาประธาน เป็นไม้ทั้งหมด มีทั้งแบบจันทันรับแปลน และแบบจันทันผสมเครื่องประตู มีทั้งแปลนและแปงวง ส่วนหน้าบันมีทั้งแบบเครื่องก่อ และแบบไม้ ทั้งโครงสร้างหลังคาและหน้าบันแต่ละแบบที่กล่าวมาพบทั้งในศาลาการเปรียญทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก

3.4.3 โครงสร้างแบบผสม

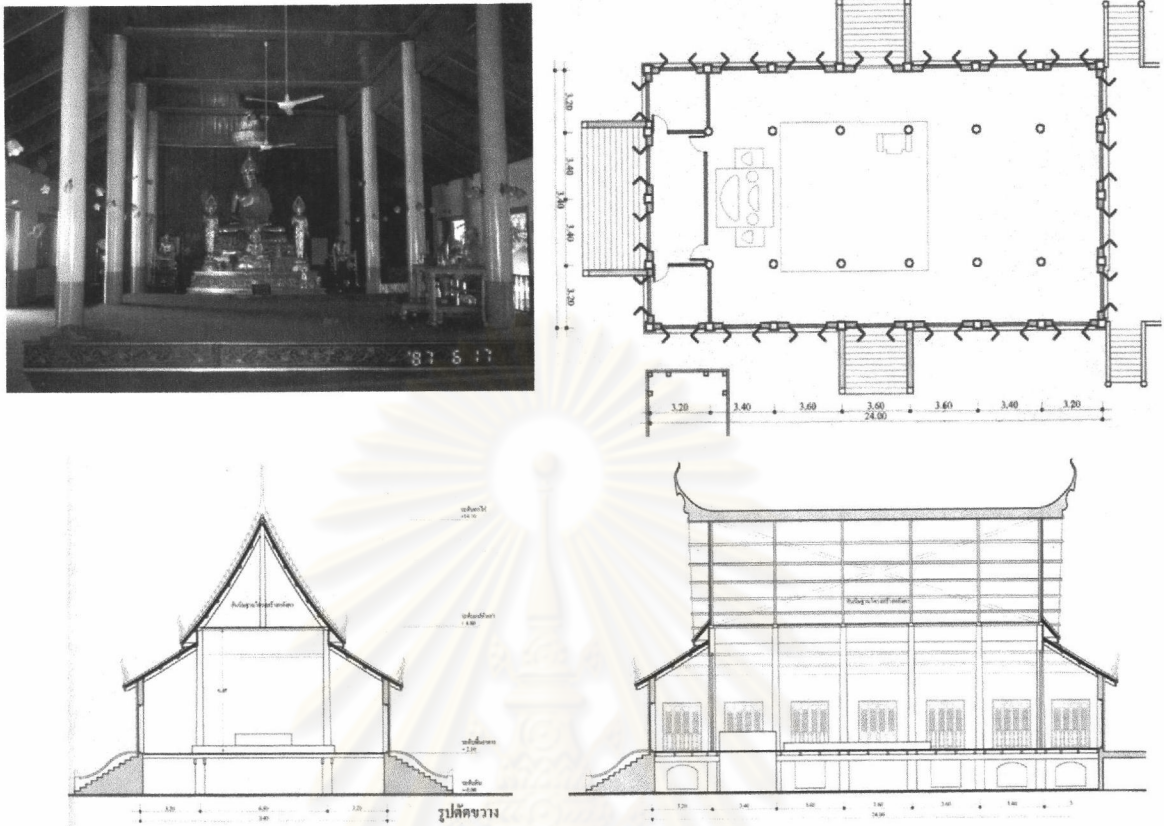
ได้แก่โครงสร้างผสมระหว่างไม้กับก่ออิฐฉาบปูน และไม้กับคอนกรีตเสริมเหล็ก จากการศึกษาที่พบมีทั้งหมด 5 หลัง ได้แก่

วัดหนึ่งและวัดมทรณพาราม เป็นแบบไม้ผสมก่ออิฐฉาบปูน โดยโครงสร้างพื้น เสา ตลอดจนถึงโครงสร้างหลังคาเป็นไม้ทั้งหมด มีเพียงส่วนผนังโดยรอบเท่านั้นที่เป็นเครื่องก่อขึ้นมารับปลายจันทันด้านล่าง จึงไม่มีเสารวมนอก ผนังที่วัดมทรณพารามหนา 0.60 เมตร วัดหนึ่งหนา 0.90 เมตร ภายในโถงประธานวัดหนึ่งมีเสา 2 แถว และมีช่อค้ำเหมือนศาลาการเปรียญโครงสร้างไม้ทั่วไป แต่ที่วัดมทรณพาราม ไม่มีช่อค้ำเป็นเสาดั้งแทน

วัดโพธิ์นิมิตร พื้น เสา และโครงสร้างหลังคาเป็นไม้ทั้งหมด ส่วนเสากลางนอกเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ผนังก่ออิฐฉาบปูนหนาเท่าเสา ลักษณะคล้ายอาคารเครื่องก่อ โครงสร้างหลังคาเหมือนศาลาการเปรียญไม้ แต่ที่ชายคาหลังคาต่ำล่างมีคันทวยรับชายคาด้วยซึ่งโดยทั่วไปแล้วจะไม่มี

วัดสังข์กระจาย พื้น และโครงสร้างหลังคาต่ำล่างเป็นไม้ เสา อกเส ช่อ และคาน เป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก โครงสร้างหลังคาประธานไม่สามารถสันนิษฐานได้ ผนังหนาประมาณ 0.25 เมตร เสายกเก็จ เพื่อลดความหนาของผนัง

วัดบรมนิวาส พื้น เสา และหลังคาต่ำล่างเป็นไม้ทั้งหมด จันทันพาดจากเสาไปที่ผนัง ที่พิเศษ คือมีจันทันพรางที่ปลายด้านบนอยู่ระหว่างเสา ช่อ ฝ้า เพดาน และคอสอง เป็นไม้ทั้งหมด แต่โครงสร้างหลังคาไม่สามารถสันนิษฐานได้ ผนังหนาประมาณ 0.25 เมตร มีเสายกเก็จ เนื่องจากโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กเป็นแบบโครงข้อแข็ง ผนังจึงไม่มีความจำเป็นต้องมีความหนามาก เนื่องจากไม่ต้องรับน้ำหนัก แต่รูปแบบคล้ายโครงสร้างที่ทำด้วยไม้

ภาพที่ 3-47 ระบบโครงสร้างศาลาการเปรียญวัดบรมนิวาส เป็นโครงสร้างแบบผสมระหว่างเสาคอนกรีตเสริมเหล็ก ผนังก่ออิฐฉาบปูน กับโครงหลังคาไม้

3.4.4 โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก

เป็นศาลาการเปรียญที่สร้างตั้งแต่รัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา แพร่หลายมากในสมัยรัชกาลที่ 7 และเป็นวัสดุก่อสร้างหลักในปัจจุบัน เสา คาน และพื้นเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ผนังก่ออิฐฉาบปูน ขนาดของเสาประมาณ 0.25 x 0.25 เมตร ถึง 0.40 x 0.40 เมตร ขึ้นอยู่กับความสูงของอาคาร ผนังหนาประมาณ 0.10 - 0.30 เมตร

ระบบโครงสร้างในส่วนโถงประธานคล้ายกับศาลาการเปรียญที่มีโครงสร้างแบบอื่น คือ มีช่วงเสา หรือเสาร่วมใน กว้าง และมีช่วงเสาร่วมนอกข้างละห้อง และเรียงต่อกันเป็นห้อง ๆ ตามยาวของตัวอาคาร ศาลาการเปรียญ โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กโดยเฉลี่ยแล้วจะมีขนาดใหญ่กว่าโครงสร้างชนิดอื่น และมักจะสร้างเป็นอาคาร 2 ชั้น เพื่อให้มีพื้นที่ใช้สอยมากขึ้น

ระยะช่วงเสาร่วมในศาลาการเปรียญโดยทั่วไป ประมาณ 5 - 8 เมตร และระยะช่วงเสาร่วมนอกประมาณ 3 เมตร ระยะความกว้างของแต่ละห้องประมาณ 3 เมตร ยาวประมาณ 7 ห้อง นอกจากนี้ยังมีศาลาการเปรียญบางหลังมีระบบโครงสร้างพิเศษ ช่วงคานยาวประมาณ 10 เมตร ทำให้พื้นที่ส่วนโถงประธานกว้างขวาง ใช้งานได้สะดวกมากขึ้น ได้แก่ วัดสัมพันธวงศ์ วัดมหาพฤฒาราม วัดราชบูรณะ

ระบบโครงสร้างอีกแบบหนึ่ง ได้แก่ การวางเสาเป็นตาตาราง ระยะช่วงเสาประมาณ 3 - 6 เมตร สามารถสร้างครอบคลุมพื้นที่กว้างได้ ได้แก่ วัดนิมมานรดี วัดบางนาใน

ระยะโครงสร้างโดยเฉลี่ย แม้ช่วงคานกลางจะยาวประมาณ 6-9 เมตร ช่วงคานยาวที่สุด 13 เมตร ที่วัดล้อม พันธรงค์ ขนาดช่วงเสาโดยทั่วไปประมาณ 3-4 เมตร

เสา ขนาดประมาณ 25 x 25 ซม. ถึง 40 x 40 ซม. เสากลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 30 ซม. ถึง 50 ซม. ขนาดของเสาขึ้นอยู่กับความสูงของอาคาร

คานและพื้น เหมือนโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กทั่วไป ขนาดความลึกขึ้นอยู่กับช่วงขนาดของอาคาร ในกรณีที่มีระยะระหว่างเสามากอาจมีคานชอยได้

ผนังและช่องเปิด เป็นผนังก่ออิฐฉาบปูน ช่องเปิดใช้เสาเอ็นคานเอ็น แทนไม้ทับหลังแบบในอดีต

โครงสร้างหลังคา อะเส และช่อ ส่วนใหญ่จะใช้เป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก แต่โครงสร้างตั้งแต่ระดับอะเสขึ้นไป มักจะใช้เหล็ก เนื่องจากมีน้ำหนักเบามากกว่า อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาไม่สามารถสันนิษฐานโครงสร้างหลังคาได้ทั้งหมด

ภาพที่ 3-48 ระบบโครงสร้างศาลาการเปรียญวัดปากน้ำ โครงสร้างหลังคาคอนกรีตเสริมเหล็กทำเลียนแบบไม้แต่วางคานตามแนวตั้ง

ภาพที่ 3-49 ระบบโครงสร้างศาลาการเปรียญวัดอินทวิหาร โครงสร้างหลังคาคอนกรีตเสริมเหล็กทำให้ฝ้าเพดานโล่งไม่มีคานขวาง

ภาพที่ 3-50 ระบบโครงสร้างศาลาการเปรียญวัดพระศรีมหาธาตุ โครงสร้างรับพื้นชั้นบน ใช้คานเหล็กทำให้สามารถสร้างช่วงกว้างของส่วนในประธานได้มากกว่าวัสดุก่อสร้างในอดีต

ภาพที่ 3-51 ระบบโครงสร้างศาลาการเปรียญวัดหลักสี่ โครงสร้างหลังคาคอนกรีตเสริมเหล็กลักษณะโครงสร้างคล้ายเครื่องประดู่ จันทันและระแนงเป็นเหล็ก

3.5 การประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม

เมื่อเปรียบเทียบลำดับความสำคัญของอาคารต่างๆ ภายในวัดแล้ว ศาลาการเปรียญถือได้ว่ามีลำดับความสำคัญน้อยกว่าพระอุโบสถ พระวิหาร และพระเจดีย์ ซึ่งเป็นอาคารในเขตพุทธาวาส ดังนั้นจึงมีการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมน้อยกว่าด้วย อย่างไรก็ตามศาลาการเปรียญนับได้ว่าเป็นศาลาที่มีลำดับความสำคัญสูงสุด เมื่อเทียบกับศาลาชนิดอื่น รวมทั้งอาคารในส่วนสังฆาวาสด้วย ศาลาการเปรียญจึงมีการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมมากกว่า

การประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมของศาลาการเปรียญในแต่ละวัดไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมในส่วนพุทธาวาสและสังฆาวาสว่ามีมากน้อยเพียงใด ดังนั้นจึงขึ้นอยู่กับขนาดและความสำคัญของวัดแต่ละวัดด้วย ได้แบ่งการศึกษาการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมออกเป็น 5 เรื่องดังนี้

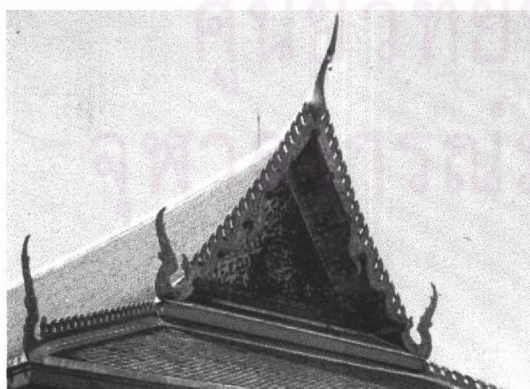
1. เครื่องปิดหลังคา
2. ลวดลายที่หน้าบัน
3. ผนังและช่องเปิด
4. ฐานอาคาร
5. การตกแต่งภายใน

3.5.1 เครื่องปิดหลังคา

จากการสำรวจศาลาการเปรียญในพระอารามหลวงในกรุงเทพฯ ทั้งหมด 75 หลังพบว่าสามารถแบ่งเครื่องปิดหลังคาได้เป็น 4 แบบได้แก่ แบบเครื่องล่ายอง แบบราวระกา แบบไทยประยุกต์ และแบบบัวปูนปั้นอย่างเทศ

3.5.1.1 แบบเครื่องล่ายอง

ศาลาการเปรียญส่วนใหญ่จะมีเครื่องปิดหลังคาเป็นแบบเครื่องล่ายอง ประกอบด้วย ช่อฟ้า ไบระกา และหางหงส์ ประดับกระจกลี ในบางหลังก็ทำลืออย่างเดียว มีทั้งทำด้วยปูนและไม้

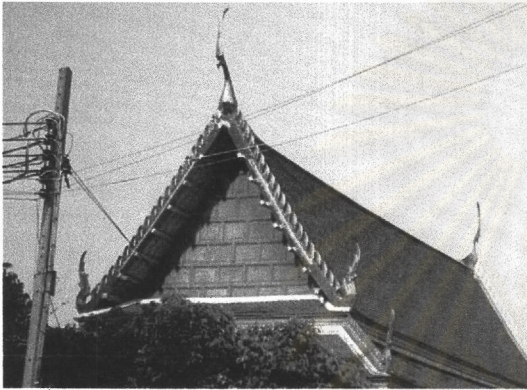
ภาพที่ 3-52 เครื่องปิดหลังคาศาลาการเปรียญวัดทองธรรมชาติ
ตัวล่ายองสะดุ้ง 2 ครั้ง หางหงส์นั่งบนหลังคาปีกนก สะดุ้งครั้งที่ 1 นั่งบนแปหัวเสา สะดุ้งครั้งที่ 2 นั่งบนแปลน

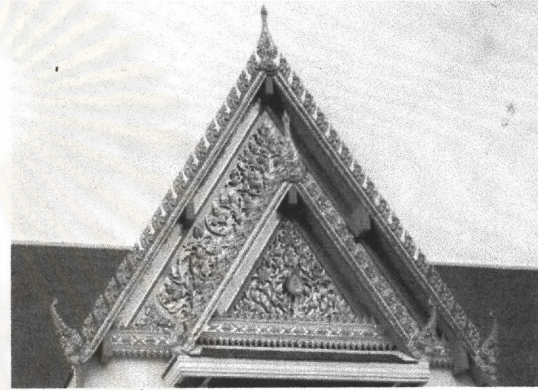
ภาพที่ 3-53 เครื่องปิดหลังคาศาลาการเปรียญวัดราชาธิวาส
เครื่องล่ายองหลังคาประธานสะดุ้ง 1 ครั้ง หางหงส์นั่งบนแปหัวเสา

3.5.1.2 แบบรวรระกา

ที่ทำด้วยไม้ ได้แก่ ที่วัดปริณายก เป็นรวรระกา มีช่อฟ้า ไบระกา ทางหงส์ และที่ทำด้วยปูน ได้แก่ วัดพิชยญาติการามทำด้วยปูนปั้น ไบระกาเป็นแข้งสิงห์เปลว ช่อฟ้าและทางหงส์เป็นรูปนกเจ้าตามแบบรัชกาลที่ 4 นอกจากนี้ที่วัดวชิรธรรมสาธิต ทำหลังคาเป็นทรงทางเหนือ เครื่องปิดเครื่องมุงจึงเป็นแบบทางเหนือ คือตัวรวรไม่มีไบระกา ทางหงส์เป็นหัวนาค ช่อฟ้าปลายสับัด เนื่องจากพระโสภณวชิรธรรม เจ้าอาวาสเป็นคนทางเหนือ อีกแบบหนึ่งเป็นแบบสมัยปัจจุบัน ลักษณะรวรเป็นเส้นตรง ทางหงส์มีซั้งแบบหัวนาค และแบบทรงนาค ช่อฟ้าเป็นแบบรวรจอม ไบระกาเป็นแบบแข้งสิงห์ และทยอยจับหลัก ได้แก่ ศาลาการเปรียญวัดมหาพฤฒาราม วัดบูรณสิริมาตยาราม และวัดดอนเมือง

ภาพที่ 3-54 เครื่องปิดหลังคาศาลาการเปรียญวัดปริณายก เป็นแบบรวรระกา ช่อฟ้าแบบปากครุฑ ทางหงส์นั่งบนหลังคาปีกนก เปลวแลนแปหัวเสา หน้าตัดกลม แป้เสาน้ำตัดสี่เหลี่ยม

ภาพที่ 3-55 เครื่องปิดหลังคาศาลาการเปรียญวัดมหาพฤฒาราม เป็นแบบรวรระกา ช่อฟ้าแบบรวรจอม ไบระกาปูนปั้นแบบทยอยจับหลัก ทางหงส์เป็นเศียรนาค แป้เป็นคานคองกริตเสริมเหล็ก

3.5.1.3 แบบไทยประยุกต์

เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กทั้งหมด ที่มีรายละเอียดงดงามเป็นลายนูนปั้น ทั้งช่อฟ้า ไบระกา และทางหงส์ ได้แก่ วัดอินทรวินัย วัดพระศรีมหาธาตุ และวัดประยูรวงศาวาส ลักษณะเครื่องปิดหลังคาล้วนรวรระกาแบบรวรจอมที่มีลักษณะเรียบง่าย มีลวดลายการประดับตกแต่งน้อย ชายคายื่นสั้น ไม่มีแปที่ไซรา ได้แก่ ที่วัดปทุมคงคา วัดไตรมิตรวิทยาราม วัดดุสิตาราม และวัดอาวุธวิกสิตารามหลังใหม่ นอกจากนี้ที่วัดนิมมานรดี เครื่องปิดหลังคามีลักษณะคล้ายปั้นลมแบบเรือนไทย แต่ตัวเหงเป็นทางหงส์ทรงนาค

ภาพที่ 3-56 เครื่องปิดหลังคาศาลาการเปรียญวัดอินทรวินัย เครื่องล่ายช่อฟ้าแบบรวรจอม ไบระกาปูนปั้นแบบทยอยจับหลัก ตัวเหงเป็นทางหงส์ทรงนาค

ภาพที่ 3-57 เครื่องปิดหลังคาศาลาการเปรียญวัดนิมมานรดี เครื่องปิดหลังคามีลักษณะคล้ายปั้นลมแบบเรือนไทย แต่ตัวเหงเป็นทางหงส์ทรงนาค

3.5.1.4 แบบบัวปูนปั้นอย่างเทศ

ลักษณะหน้าจั่วจะเป็นแบบกระเท่เซ่ ประดับตกแต่งด้วยปูนปั้น ไม้ยืนไขว้า เป็นอาคารที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 และ 4 เป็นอาคารเครื่องก่อ โครงหลังคาเป็นไม้ทั้งหมด

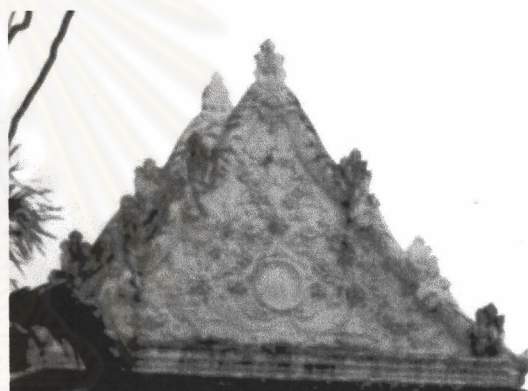
ที่มีการประดับตกแต่งเครื่องปิดหลังคา ได้แก่ วัดสุทัศนเทพวราราม ประดับตกแต่งด้วยลายพุกษชาติ และวัดระฆังโฆสิตาราม

ที่มีการประดับตกแต่งในกระบวนจัน ได้แก่ วัดราชโอรส เป็นแบบจีนแท้ และวัดเทพธิดาราม มีการประดับกระเบื้องเคลือบเป็นลายหงส์

นอกจากนี้ มีการปั้นปูนเป็นบัวโค้ง ประดับซ่อฟ้าและทางหงส์เป็นแบบอย่างเทศ ได้แก่ วัดบวรนิเวศวิหาร และแบบอย่างเทศ ในกระบวนจัน ได้แก่ วัดราชสิทธาราม

ภาพที่ 3-58 เครื่องปิดหลังคาอาคารเปรียญวัดเทพธิดาราม
เครื่องปิดหลังคาแบบจีน ประดับกระเบื้องเคลือบ

ภาพที่ 3-59 เครื่องปิดหลังคาอาคารเปรียญวัดระฆังโฆสิตาราม
เป็นปูนปั้น เป็นลายอย่างเทศคล้ายผ้า

3.5.2 ลวดลายที่หน้าบัน

ลายหน้าบันแบ่งตามลักษณะการจัดส่วนประธานและส่วนใต้ 3 แบบ ได้แก่ แบบบรรจุลายเต็มพื้นที่หน้าบัน แบบมีส่วนประธานเป็นภาพสัญลักษณ์ และ แบบมีส่วนประธานเป็นภาพบุคคล

3.5.2.1 แบบบรรจุลายเต็มพื้นที่หน้าบัน

แม่ลายพุกษชาติ ส่วนใหญ่แล้วเป็นลายดอกพุดตานใบเทศ ผูกกันในลักษณะก้านไขว้ ที่เป็นไม้แกะสลัก ประดับกระจกสี ทั้งที่ดอก ใบ และพื้นหลัง ได้แก่ วัดเทพธิดาราม และวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ที่เป็นลายรดน้ำ ได้แก่ วัดหนัง ที่เป็นปูนปั้นทาสี ได้แก่ วัดราชสิทธาราม และที่เป็นการปิดทองลงยา ได้แก่ วัดนวลนรดิศ

ที่วัดศรีสุทธาราม มีลักษณะพิเศษ คือ มีสัตว์ป่าต่าง ๆ เช่น นกยูง กระรอก กวาง ฯลฯ ประกอบอยู่ในลายพุกษชาติด้วย เป็นไม้แกะสลักปิดทองประดับกระจกสีที่พื้นภาพ

นอกจากนี้ มีที่วัดกนิษฐารามหลังใหม่ เป็นลายดอกสี่กลีบ ผูกลายในลักษณะก้านแย่ง

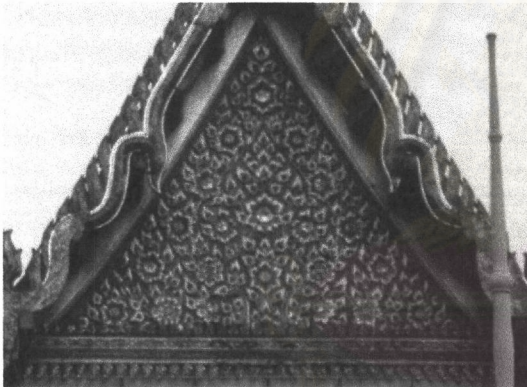
แม่ลายอย่างเทศ ส่วนใหญ่แล้วเป็นลายดอกไม้ ใบไม้ที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก ผูกกันในลักษณะเครือเถา ได้แก่ วัดอินทารามหลังเก่า เป็นปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสีที่พื้นหลัง ที่วัดบวรนิเวศวิหารเป็นปูนปั้นทาสี ที่วัดสุทัศน์เทพวราราม และวัดระฆังโฆสิตาราม เป็นปูนปั้นสีขาว

และที่วัดกนิษฐาณหลังเก่า ดอกไม้ใบไม้เป็นแบบอย่างเทศ ในลักษณะเครือเถา โดยมีก้านมากกว่าดอกและใบ

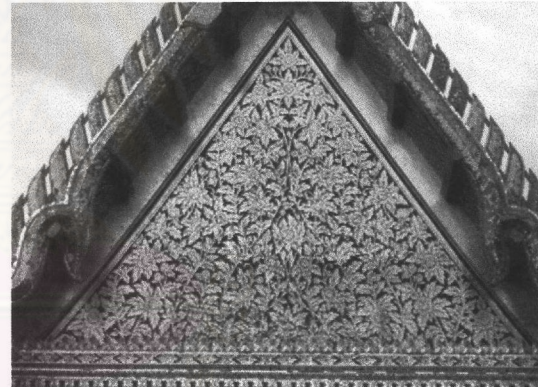
แม่ลายอย่างเทศในกระบวนจีน ได้แก่ วัดราชโอรสาราม ประกอบด้วยถ้ายชามกระเบื้องเคลือบตรงกลาง 3 ใบเรียงกันในแนวตั้ง มีลายประแจจีน หรือก้อนเมฆแบบจีนปั้นปูน และมีลายใบไม้และกิ่งไม้ซึ่งทำด้วยกระเบื้องเคลือบ ประจุอยู่เต็มพื้นที่หน้าบัน

วัดเทพธิดาราม หน้าบันมี 2 ชั้น ชั้นบนมีรูปหงส์เป็นประธาน ด้านบนเป็นลายเฟื้องอุบะ ด้านล่างเป็นลายต้นไม้และภูเขา ชั้นล่างเหมือนชั้นบน แต่ไม่มีรูปหงส์ ลวดลายทั้งหมดทำด้วยปูนปั้นประดับกระเบื้องเคลือบ

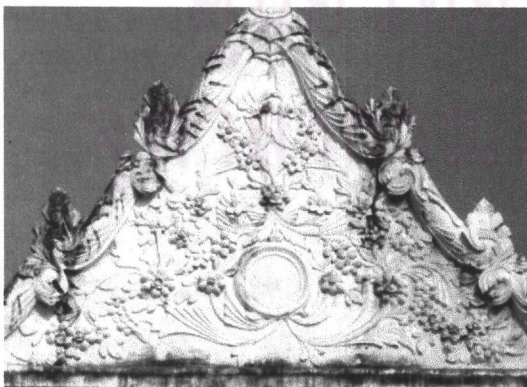
แม่ลายกนก ได้แก่ วัดพิชยญาติการาม เป็นลายกนกเปลวในลักษณะก้านชดช้อทางโต ทำด้วยไม้แกะสลักปิดทองประดับกระจกสีที่พื้นหลัง ที่วัดทองธรรมชาติ เป็นลายกนกเปลวใช้วิธีปิดทองลงยา และที่วัดปทุมคงคา และวัดประยูรวงศาวาส เป็นลายกนก ประจุอยู่เต็มพื้นที่หน้าบัน ทำด้วยปูนปั้น

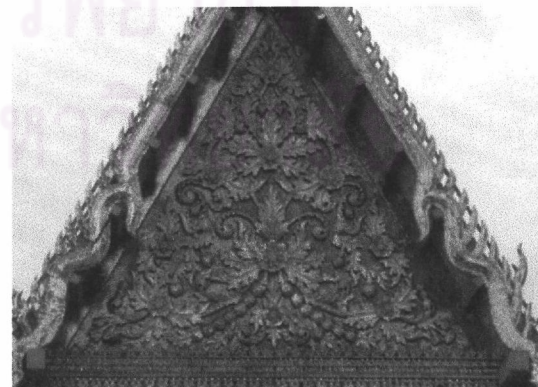
ภาพที่ 3-60 หน้าบันศาลาการเปรียญวัดราชรัตนดาราม เป็นลายพฤกษชาติดอกพุดตาลใบเทศ

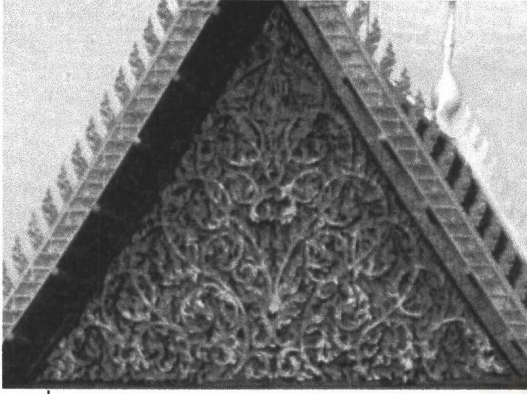
ภาพที่ 3-61 หน้าบันศาลาการเปรียญวัดหนึ่ง เป็นลายดอกไม้ใบไม้ทำด้วยลายรดน้ำ

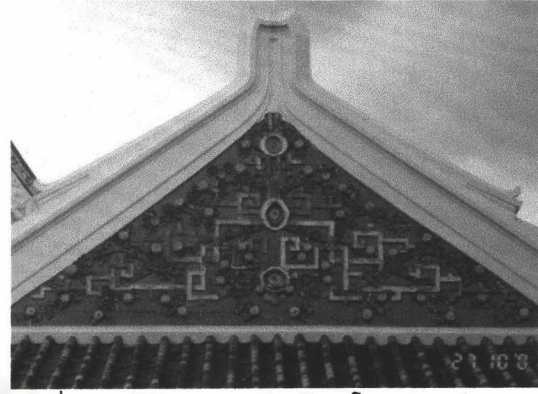
ภาพที่ 3-62 หน้าบันศาลาการเปรียญวัดระฆังโฆสิตามราม เป็นลายดอกไม้ใบไม้ ปูนปั้นอย่างเทศ

ภาพที่ 3-63 หน้าบันศาลาการเปรียญวัดอินทาราม เป็นลายดอกไม้ใบไม้ ปูนปั้นอย่างเทศ ปิดทองประดับกระจก

ภาพที่ 3-64 หน้าบันศาลาการเปรียญวัดพิชัยญาติการาม เป็นลายกนกกันชดช่อทางโต

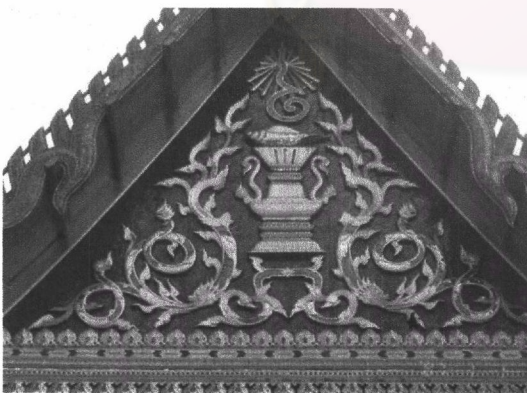
ภาพที่ 3-65 หน้าบันศาลาการเปรียญวัดราชโอรสาราม เป็นลายปูนปั้นรูปก้อนเมฆ ดอกไม้ไม้

3.5.2.2 แบบมีส่วนประธานเป็นภาพสัญลักษณ์

ส่วนประธานเป็นภาพสัญลักษณ์สื่อถึงวัด ได้แก่ วัดสังข์กระจาย วัดจักรวรรดิราชาวาส วัดทองนพคุณ วัดบวรเมณฑล วัดชีโนราราม วัดบพิตรพิมุข และวัดเทวราชกุญชร มีส่วนรองเป็นลายกนกประจวบอยู่เต็มพื้นที่หน้าบัน ทำด้วยปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี หรือทำด้วยปูนปั้นทาสี

ที่วัดอินทรากรมส่วนรองเป็นลายอย่างเทศในลักษณะเครือเถา มีกรอบล้อมรอบส่วนประธาน ภายในกรอบเป็นลายอย่างเทศในลักษณะเครือเถาเช่นกัน และที่ วัดอนงคาราม ส่วนรองเป็นลายกนกกันชดช่อทางโต ภายในกรอบล้อมรอบส่วนประธานเป็นลายกนกเปลว ทั้งสองหลังหน้าบันทำด้วยไม้แกะสลักปิดทองประดับกระจกสีที่พื้นหลัง

และที่วัดอาวุธวิกสิตาราม ส่วนรองเป็นลายดอกพุดตานและใบอย่างเทศ ในลักษณะกันไขว้ ส่วนประธานเป็นไม้แกะสลักปิดทอง ส่วนรองเป็นไม้แกะสลักปิดทองลงยา

ภาพที่ 3-66 หน้าบันศาลาการเปรียญวัดสังข์กระจาย เป็นภาพลัษณ์ตั้งบนพานมีลายกนกประกอบเป็นพื้นหลัง

ส่วนประธานเป็นภาพสัญลักษณ์สื่อถึงบุคคล ที่วัดราชาธิวาส หน้าบันด้านหน้าเป็นรูปจุลมงกุฎสื่อถึงรัชกาลที่ 5 ด้านหลังเป็นรูปวัชรสื่อถึงรัชกาลที่ 6 แสดงถึงยุคสมัยที่ได้มีการสร้างศาลาการเปรียญหลังนี้ขึ้น ส่วนรองเป็นลายกนกบรรจวบอยู่เต็มหน้าบัน

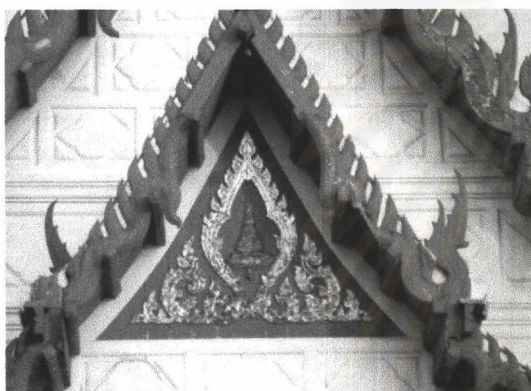
ที่วัดนิมมานรดี หน้าบันเป็นตรา ภ.ป.ร. เนื่องจากสร้างขึ้นในวโรกาสที่เฉลิมฉลองพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก ส่วนรองเป็นลายกนกบรรจวบอยู่เต็มหน้าบัน

วัดชิโรธรรมสาธิต หน้าบันส่วนประธานเป็นตรา ม.ว.ก. เนื่องจากสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ ทรงรับวัดนี้ไว้ในพระอุปถัมภ์ ส่วนรองเป็นลายพฤษชาติในลักษณะเครือเถา

วัดมหาพฤฒาราม หน้าบันส่วนประธานเป็นรูปตาลปัตร แสดงยุคสมัยของเจ้าอาวาสที่สร้างศาลาหลังนี้ขึ้น ส่วนรองเป็นลายพฤษชาติในลักษณะเครือเถา

และที่วัดสามพระยา เป็นตรากลมและตาลปัตร ด้านล่างเขียนยุคสมัยและปี พ.ศ. ที่มีการปฏิสังขรณ์ศาลา ส่วนรองเป็นลายอย่างเทศในลักษณะเครือเถา ทำด้วยไม้แกะสลักปิดทอง

ส่วนประธานเป็นภาพสัญลักษณ์ที่สื่อถึงผู้มีจิตศรัทธาในการสร้างศาลาการเปรียญที่เป็นบุคคล ได้แก่ วัดบุปผาราม วัดอาวุธวิกสิตาราม วัดชนะสงคราม ที่เป็นหน่วยงาน ได้แก่ วัดดอนเมือง วัดอินทวิหาร วัดพระยาท่า ส่วนใหญ่จะไม่มีลายในส่วนรอง ยกเว้นวัดอินทวิหาร เป็นลายหน้าอิฐ และวัดอาวุธวิกสิตารามหลังใหม่เป็นลายกนก

ภาพที่ 3-67 หน้าบันศาลาการเปรียญวัดราชธรรมาวาส ส่วนประธานเป็นรูปพระเกี้ยวซึ่งเป็นพระตราประจำรัชกาลที่ 5 ส่วนรองเป็นลายกนก

3.5.2.3 แบบมีส่วนประธานเป็นภาพบุคคล

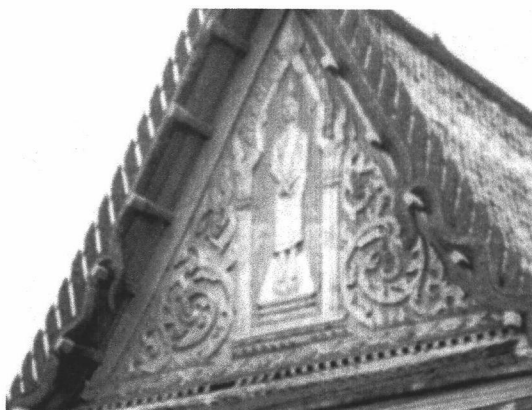
ส่วนประธานเป็นพระพุทธรูปปางประทับยืน ได้แก่ วัดบางนาใน ส่วนรองเป็นลายกนกก้านชดช้อยทางโตเทพพนมทำด้วยปูนปั้นทาสี และวัดนางนอง ส่วนรองเป็นลายกนกก้านชดช้อยทางโตเช่นเดียวกัน ทำด้วยไม้แกะสลักทาสี

ส่วนประธานเป็นภาพเทพประทับในซุ้มเรือนแก้ว ได้แก่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดนาคกลาง และวัดปากน้ำ ส่วนรองเป็นลายกนกก้านชดช้อยทางโต

ส่วนประธานเป็นภาพอรุณเทพบุตร ได้แก่ วัดมหรธพาราม และวัดบรมนิวาส ส่วนประธานเป็นเทพครึ่งองค์ มีอหังสองข้างถือขนนกยูง ข้างละ 2 ก้าน ส่วนรองเป็นลายกนกบรรจุนเต็มพื้นที่หน้าบัน หน้าบันของศาลาทั้งสองหลังทำด้วยไม้แกะสลักประดับกระจกสี

และมีวัดทองธรรมชาติ ส่วนประธานเป็นรูปพระอาทิตย์ทรงราชรถ ส่วนรองเป็นลายกนกเปลวบรรจุนเต็มพื้นที่หน้าบัน ทำด้วยไม้แกะสลัก ปิดทองลงยา

ส่วนประธานเป็นภาพเทพพนม ได้แก่ วัดโพธิ์นิมิตร และวัดราชบูรณะ มีส่วนรองเป็นลายกนกก้านชดช้อยและที่วัดคูหาสวรรค์ วัดชัยพฤกษ์มาลา मुखหน้าวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ และ मुखหน้าวัดอินทาราม มีส่วนรองเป็นลายกนกบรรจุนเต็มพื้นที่หน้าบัน ทั้งหมดเป็นลายปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี

ภาพที่ 3-68 หน้าบันศาลาการเปรียญวัดนางนอง ส่วนประธานเป็นรูปพระพุทธรูปปางประทับยืน ส่วนรองเป็นลายกนกกำหนัด

ภาพที่ 3-69 หน้าบันศาลาการเปรียญวัดมเหยงคณ์ ส่วนประธานเป็นรูปอรุณเทพบุตร ส่วนรองเป็นลายกนก

ภาพที่ 3-70 หน้าบันศาลาการเปรียญวัดโพธิ์นิมิตร ส่วนประธานเป็นรูปเทพพนม ส่วนรองเป็นลายกนกกำหนัด

3.5.2.4 แบบเรียบง่าย

แบบปั้นปูนเป็นลายลูกฟัก ได้แก่ วัดราชคฤห์ วัดพระศรีมหาธาตุ วัดเครือวัลย์ วัดไตรมิตรวิทยาราม วัดสังเวชวิทยาราม และวัดบูรณสิริมาตยาราม นอกจากนี้ที่วัดปรินายก หน้าบันเป็นไม้ลายลูกฟักหน้าพรหม

แบบเรียบที่หน้าบันเป็นไม้ ได้แก่ วัดรชฤทธิฐาน และวัดอมรินทราราม ที่หน้าบันเป็นปูน ได้แก่ วัดกัลยาณมิตร วัดราชผาติการาม วัดดุสิตาราม วัดดาวดึงษาราม และวัดเศวตฉัตร

ภาพที่ 3-71 หน้าบันศาลาการเปรียญวัดสังเวชวิทยาราม เป็นแบบเรียบปั้นปูนลายลูกฟัก

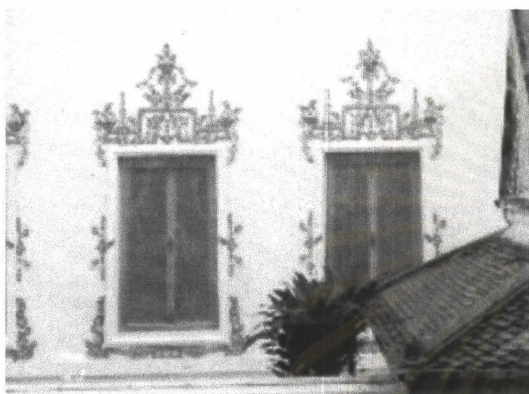
3.5.3 ผนังและช่องเปิด

3.5.3.1 ผนังก่ออิฐฉาบปูน บานประตูและหน้าต่างแบบเปิดเข้าด้านใน

ได้แก่อาคารเครื่องก้องทั้งหมด ผนังและช่องเปิดต่าง ๆ มีลักษณะเช่นเดียวกับพระวิหาร

แบบมีซุ้มประตู หน้าต่าง บานประตู หน้าต่าง มีลายรดน้ำ ได้แก่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดราชนัดดา วัดเทพธิดาราม วัดปากน้ำ และวัดอินทารามหลังเดิม บานประตู หน้าต่างทาสีแดงและทอง และที่ไม่มีซุ้มประตู หน้าต่าง บานประตูหน้าต่างมีลายรดน้ำ ได้แก่ วัดสุทัศน์เทพวราราม และวัดบวรนิเวศวิหาร

แบบผนังเรียบ บานประตู หน้าต่างทาสีแดง ได้แก่ วัดราชโอรสาราม วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดราชสิทธาราม วัดพิชยญาติการาม วัดมัทรมพาราม วัดเศวตฉัตร และวัดดาวดึงษาราม และที่มีกรอบปูนปั้นรอบประตู หน้าต่าง ได้แก่ วัดระฆังโฆสิตาราม และวัดหนึ่ง

ภาพที่ 3-72 ผนังและช่องเปิดศาลาการเปรียญวัดเทพธิดาราม มีซุ้มประตูหน้าต่าง บานประตูและหน้าต่างทำลายรดน้ำ

ภาพที่ 3-73 ผนังและช่องเปิดศาลาการเปรียญวัดระฆังโฆสิตาราม ปั้นปูนเป็นกรอบหน้าต่างมีช่องระบายอากาศด้านบน มีลูกกรงที่กรอบ เช็ดหน้า บานประตูและหน้าต่างทาสีแดง

3.5.3.2 ผนังทำด้วยไม้

เป็นอาคารไม้ทั้งหมด หรือเป็นอาคารแบบโครงสร้างผสม แต่มีผนังเป็นไม้

ประตูเป็นแบบเปิดเข้าใน หน้าต่างเป็นลูกกรง ผนังลูกฟักกระดานเจียด ได้แก่ วัดกนิษนาถหลังเก่า วัดอัปสรสวรรค์ และวัดอาวุธวิกสิตาราม

ประตูและหน้าต่างเป็นแบบเปิดเข้าด้านใน ผนังลูกฟักฝาปะกน ได้แก่ วัดรัชฎาธิษฐาน วัดศรีสุทธาราม และวัดสามพระยา

ประตูและหน้าต่างเป็นบานเพี้ยม ผนังลายลูกฟัก ได้แก่ วัดราชาธิวาส วัดปรีณายก วัดอินทารามหลังใหม่ วัดทองธรรมชาติ และวัดอนงค์คาราม และที่ประตู และหน้าต่างเป็นบานเปิด ได้แก่ วัดสุวรรณาาราม วัดอัมรินทราราม ส่วนวัดนางนองผนังเป็นแบบตีซ้อนเกล็ด วัดบุปผารามผนังเรียบ

ภาพที่ 3-74 ผนังและช่องเปิดศาลาการเปรียญวัดอัปสรสวรรค์หน้าต่างเป็นลูกกรงไม้ไม่มีบานเปิด ประตูเป็นบานเปิดเข้าด้านใน

ภาพที่ 3-75 ผนังและช่องเปิดศาลาการเปรียญวัดราชธาภิวาส ประตู และหน้าต่างเป็นบานเปิด และบานเพี้ยม มีช่องระบายอากาศด้านบน

3.5.3.3 โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก ผนังก่ออิฐฉาบปูน

ประตูหน้าต่างบานเพี้ยมยาว ได้แก่ วัดบรมนิวาส และวัดสังข์กระจาย ผนังมีเสาเก็จ วัดโพธิ์นิมิตร ผนังเรียบ และวัดอินทรวีหาร ผนังมีการปั้นบัวเป็นกรอบรอบประตู หน้าต่าง

ประตู หน้าต่างบานเปิด เหมือนทั่วไป ที่เป็นบานทึบ ได้แก่ วัดชนะสงคราม วัดราชบูรณะ วัดปทุมคงคา วัดชัยพฤกษ์มาลา วัดประยูรวงศาวาส วัดบรมวงศลา วัดมหาพฤฒาราม วัดเครือวัลย์ วัดนาคกลาง วัดพระยาทำ วัดราชคฤห์ วัดบุปผาราม วัดกุหาสวรรค์ วัดกาญจนสิงหาสน์ วัดทองนพคุณ วัดนิมมานรดี และที่เป็นบานเปิดลูกฟัก กระงกใส่ ได้แก่ วัดพระศรีมหาธาตุ วัดสังเวชวิศยาราม วัดชินโรสาราม วัดดอนเมือง วัดอาวุธวิกสิตารามหลังใหม่

โดยทั้งหมดมีทั้งผนังเรียบ และเสาเก็จ หรืออาจปั้นปูนเป็นกรอบ ทั้งหมดล้วนเป็นศาลาการเปรียญที่สร้างขึ้นในรัชกาลปัจจุบัน

ประตู หน้าต่างเป็นอลูมิเนียม ได้แก่ วัดภคินีนาถหลังใหม่ วัดอินทาราม วัดวชิรธรรมสาธิต วัดบูรณะ สิริมาตยาราม และวัดพระราม 3 กาญจนนาภิเษก

ภาพที่ 3-76 ผนังและช่องเปิดศาลาการเปรียญวัดสังข์กระจาย ประตู และหน้าต่างเป็นบานเพี้ยมยาวถึงพื้น

ภาพที่ 3-77 ผนังและช่องเปิดศาลาการเปรียญวัดวชิรธรรมสาธิต ประตูและหน้าต่างเป็นบานเปิด และบานเลื่อนอลูมิเนียม

3.5.4 ฐานอาคาร

3.5.5.1 ฐานอาคารเครื่องก่อ

ฐานอาคารเครื่องก่อที่มีขนาดใหญ่หรือที่อยู่ในเขตพุทธาวาส จะเป็นฐานสิงห์ และศาลาการเปรียญที่มีมุขหน้า-หลัง จะเป็นฐานสิงห์แบบมีบัวลูกแก้วอกไก่ เช่นที่วัดเทพธิดาราม วัดราชนัดดาราม วัดสุทัศน์เทพวราราม และ

วัดอินทาราม ส่วนฐานอาคารเครื่องก่อที่มีขนาดเล็ก จะเป็นฐานบัวทึบ เช่นที่วัดเศวตฉัตร วัดดาวดึงษารามและวัดราชโอรส

3.5.4.2 ฐานอาคารที่มีโครงสร้างผสม

ได้แก่วัดหนัง วัดมทรณพาราม วัดโพธิ์นิมิตร และวัดบรมนิวาส จะเป็นฐานบัวทึบแบบมีช่วงท้องไม้สูง เนื่องจากอาคารแบบนี้จะมีโครงสร้างพื้น และพื้นเป็นไม้จึงต้องยกพื้นสูง และโดยมากจะทำช่องระบายอากาศที่ท้องไม้ของฐานด้วย

3.5.4.3 ฐานอาคารที่มีโครงสร้างไม้

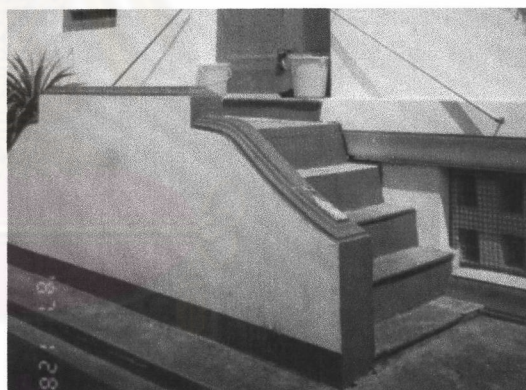
ส่วนใหญ่อาคารที่สร้างด้วยไม้จะยกพื้นสูงและมีเสาถอยที่ใต้ถุน ถ้าใต้ถุนสูงมากจะกันผนังทำเป็นห้องเก็บของ ถ้าใต้ถุนเตี้ยจะทำผนังก่ออิฐฉาบปูนปิดทำเป็นฐานบัวทึบแบบมีช่วงท้องไม้สูงและมีช่องระบายอากาศแบบฐานอาคารที่มีโครงสร้างผสม

3.5.4.4 ฐานอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก

ในศาลาการเปรียญที่ต้องการความสำคัญ เช่นศาลาการเปรียญที่มีขนาดใหญ่ หรือที่มี3ชั้น มักจะบันปูนตกแต่งเป็นฐานสิงห์ ในศาลาการเปรียญที่ยกพื้นไม่สูงมาก และมีขนาดใหญ่จะมีฐานเรียบไม่มีการตกแต่งใดๆ

ภาพที่ 3-78 ฐานศาลาการเปรียญวัดเทพธิดาราม ฐานของส่วนโถงประธานเป็นฐานสิงห์มีบัวลูกแก้วออกโก ส่วนมุขหน้า-หลังไม่มี

ภาพที่ 3-79 ฐานศาลาการเปรียญวัดมทรณพาราม ฐานบัวทึบที่มีช่วงท้องไม้สูง เพื่อทำเป็นช่องระบายอากาศ

ภาพที่ 3-80 ฐานศาลาการเปรียญวัดอัสสัมชัญ เป็นแบบใต้ถุนโล่ง เนื่องจากมีความสูงไม่มากพอจึงไม่มีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ใต้ถุน

ภาพที่ 3-81 ฐานศาลาการเปรียญวัดพระศรีมหาธาตุ เป็นฐานบัวทึบที่มีช่วงท้องไม้สูง เพื่อทำเป็นช่องระบายอากาศ

3.5.5 การตกแต่งภายใน

สถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน มักจะทาสีเรียบไม่มีการตกแต่งภายใน สถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นก่อนหน้านี้อาจมีการตกแต่งภายในบ้าง แต่ก็ไม่ได้มากจนถึงชั้นพระอุโบสถ หรือพระวิหาร ได้ทำการศึกษาส่วนต่างๆ ที่ตกแต่งภายใน 5 ส่วน คือ ฝ้าเพดานและโครงสร้างเครื่องบน เสา ผนัง บาน ประตู-หน้าต่าง และพื้นที่ส่วนคอสอง

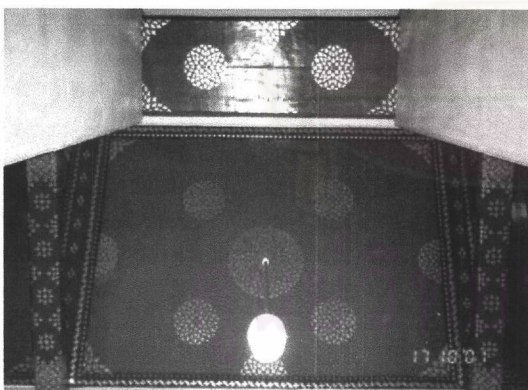
3.5.5.1 ฝ้าเพดานและโครงสร้างเครื่องบน

ฝ้าเพดานเป็นส่วนที่นิยมตกแต่งกันมากที่สุด โครงสร้างเครื่องบนได้แก่ คานทับหลังที่พาดระหว่างเสา อาคารเครื่องก่อ ซื่อที่พาดช่วงเสาร่วมในยี่ดระหว่งเสากับผนังเพื่อรับตุ้กตา หรือค้ำยันในส่วนของหลังคาปีกนก รวมทั้งฝ้าหลังคาปีกนก เหล่านี้ล้วนตกแต่งในลักษณะเดียวกันกับฝ้าเพดานตรงกลาง รูปแบบการตกแต่งฝ้าเพดานมีดังนี้

ทำลายฉลุปิดทอง ส่วนใหญ่จะเป็นลายดาวบนพื้นชาดสีแดง และมีสีเขียวเป็นส่วนประกอบ ได้แก่ วัดระฆังโฆสิตาราม วัดสุทัศน์เทพวราราม วัดเทพธิดาราม วัดราชนัดดาราม วัดสามพระยา และที่เป็นลายเครือเถาและลายดอกไม้ในส่วนหลังคาปีกนก ได้แก่ วัดบวรนิเวศวิหาร ในส่วนหลังคาปีกนกและฝ้าเพดาน ได้แก่วัดหนัง

ลายเขียนสี เป็นลายดาว ได้แก่ วัดอัมพรสวรรค์ ส่วนหลังคาปีกนกไม่มีฝ้าเพดาน เปิดให้เห็นกลอนระแนง และกระเบื้องมุงหลังคา วัดราชโอรสาราม เป็นลายพฤษชาติ ประกอบค่างดาว ลวดลายเป็นแบบกระบวนจีน

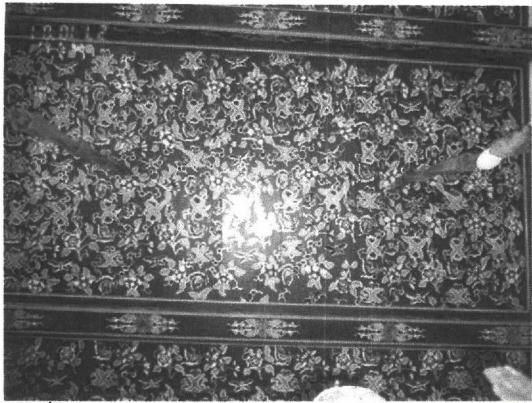
ไม้แกะสลัก โดยจะแกะสลักเป็นรูปดาว และค่างดาว ทาสีทอง ติดบนพื้นฝ้าเพดาน ส่วนโถงประธานและหลังคาปีกนกทาสีเรียบๆ ไม่มีการตกแต่งอย่างอื่น ได้แก่ วัดราชาธิวาส วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ วัดอินทาราม หลังก่อ วัดอินทรวีหาร และวัดทองนพคุณ

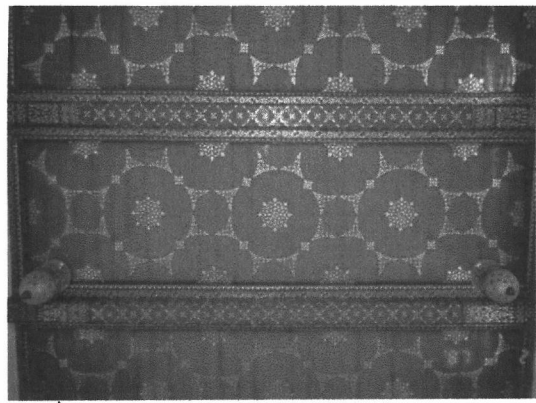
ภาพที่ 3-82 โครงสร้างหลังคาสถาปัตยกรรมเบรียวัดเทพธิดาราม ทำลายฉลุปิดทองในส่วนโครงสร้างหลังคาที่เป็นไม้

ภาพที่ 3-83 โครงสร้างหลังคาสถาปัตยกรรมเบรียวัดศรีสุดาราม ทำลายฉลุปิดทองในส่วนโครงสร้างหลังคาที่เป็นไม้

ภาพที่ 3-84 โครงสร้างหลังคาสถาปัตยกรรมเบรียวัดทองนพคุณ ทำลายฉลุปิดทอง และดาวเพดานเป็นไม้แกะสลัก

ภาพที่ 3-85 ฝาเพดานศาลาการเปรียญวัดราชโอรสาราม เป็นลายเขียนสีรูปอย่างจีน

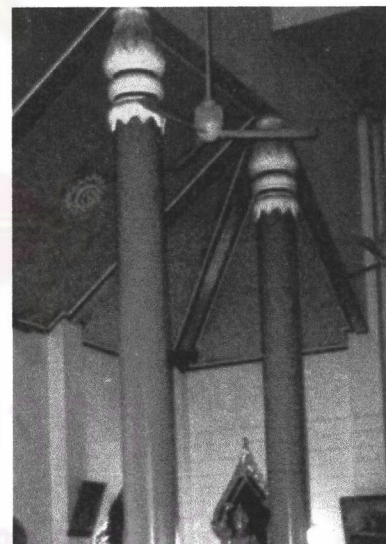
ภาพที่ 3-86 ฝาเพดานศาลาการเปรียญวัดสุทัศน์เทพวราราม ทำลายฉลุปิดทอง

3.5.5.2 เสา

จากการศึกษาพบว่า ศาลาการเปรียญมักจะไม่มีการประดับตกแต่งเสา เท่าที่พบมีเพียง 4 หลัง เท่านั้น ได้แก่ วัดหนัง มีการทำลายรดน้ำ ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ก้านแย่ง ส่วนวัดสามพระยามีร่องรอยการลงรักที่เสา แต่ไม่สามารถระบุได้ว่ามีการทำลวดลายอย่างไรหรือไม่ วัดอินทารามหลังใหม่ และวัดทองนพคุณ มีการประดับด้วยบัวหัวเสา เป็นไม้แกะสลักทาสี ส่วนตัวเสานั้นทาสีเรียบ วัดวชิรธรรมสาริต ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ก้านแย่งปูนปั้น มีบัวหัวเสาและหูช้างรับคาน ทั้งหมดปิดทองประดับกระจกสี เป็นตัวอย่างของศาลาการเปรียญที่สร้างขึ้นในปัจจุบัน

ภาพที่ 3-87 เสาศาลาการเปรียญวัดหนัง ทำลายรดน้ำ

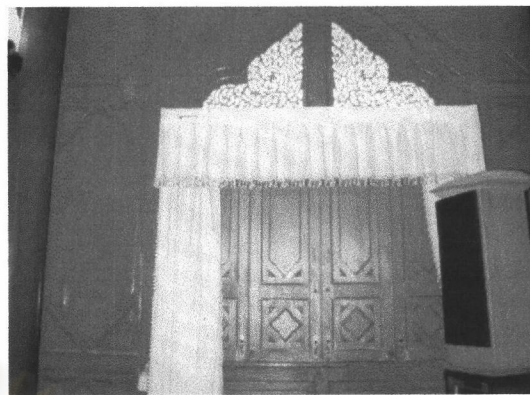

ภาพที่ 3-88 ฐานศาลาการเปรียญวัดอินทรวหาร ทาสี และมีบัวหัวเสา

3.5.5.3 ผนัง

ศาลาการเปรียญส่วนใหญ่จะไม่ตกแต่งผนังภายใน ถ้าเป็นศาลาการเปรียญไม้ก็จะเป็นฝาลูกฟัก หรือฝาปะกนเหมือนด้านนอก ถ้าเป็นศาลาการเปรียญเครื่องก่อ ก็จะเป็นฉาบปูนเรียบทาสีขาว ในศาลาการเปรียญบางหลังมีการตกแต่งผนังด้วยการแขวนภาพเรื่องราวพุทธประวัติในศาลาการเปรียญที่สร้างในทุกยุคสมัย

ศาลาการเปรียญวัดราชนัดดาราม ตกแต่งผนังด้วยการเขียนสีเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์ก้านแย่งตลอดผนังไปจนถึงเพดาน ส่วนที่วัดบวรนิเวศน์ มีการเขียนลายเครือเถาเป็นเชิงที่ฝาเพดาน และผนัง

ภาพที่ 3-89 ผนังภายในศาลาการเปรียญวัดราชโอรสาราม เขียนสีเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์ก้านแย่งทั้งผนัง

ภาพที่ 3-90 ผนังภายในศาลาการเปรียญวัดอินราชาธิวาส เป็นไม้ทัก นายรักษาเนื้อไม้

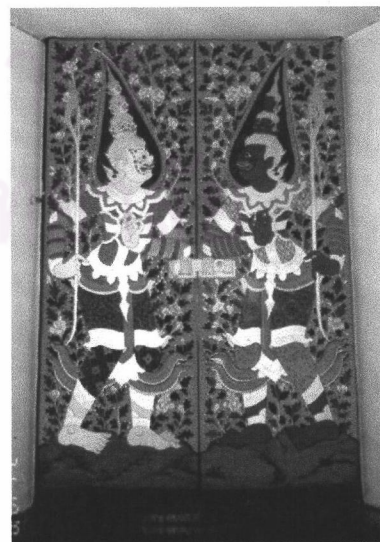
ภาพที่ 3-91 ผนังภายในศาลาการเปรียญวัดดอนเมือง เป็นภาพเขียนสีไล่กรอบแขวนกับผนัง

3.5.5.4 บานประตู-หน้าต่าง

บานประตูและหน้าต่างที่เป็นบานเปิดเข้าด้านในส่วนใหญ่จะทาสีชาด หากเป็นบานเปิดหรือบานเพี้ยมทั่วไปก็ทาสีน้ำมัน การประดับตกแต่งส่วนใหญ่จะมีในศาลาการเปรียญที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 และ 4 โดยทำเป็นลายเขียนสี ได้แก่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดหนัง และวัดศรีสุदारาม เป็นรูปทวารบาล มีทั้งยักษ์ และเทพ วัดราชโอรสาราม และวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นรูปเครื่องบูชาแบบจีน วัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นรูปดอกบัว

ภาพที่ 3-92 บานประตูภายในศาลาการเปรียญวัดราชโอรสาราม เป็นภาพเขียนสีอย่างจีน

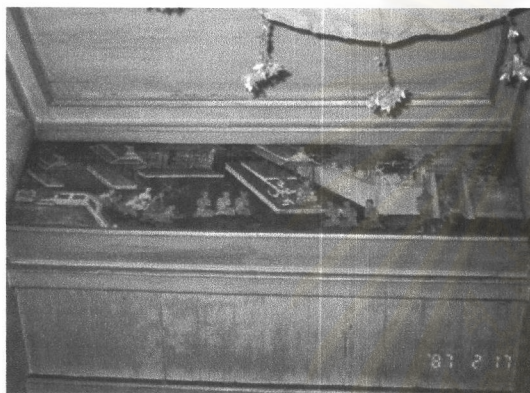

ภาพที่ 3-93 บานหน้าต่างภายในศาลาการเปรียญวัดหนัง เป็นภาพเขียนสีรูปทวารบาล

3.5.5.5 พื้นที่ส่วนคอสอง

คือพื้นที่ผนังแนวตั้ง อยู่ระหว่างหลังคาประธานและหลังคาปีกนก มักจะตกแต่งพื้นที่ส่วนนี้ด้วยการเขียนภาพเรื่องชาดก ทุก ๆ ช่องของคอสอง สาเหตุที่เขียนภาพชาดกสันนิษฐานว่า เพื่อผู้ที่มาฟังเทศน์จะได้เข้าใจเรื่องเทศน์ได้ดียิ่งขึ้น เพราะเรื่องชาดกเป็นเรื่องนิยมเทศน์ และมีผู้ฟังมาก ศาลาการเปรียญที่พบว่ามีภาพเขียนภาพที่คอสอบเป็นศาลาไม้ทั้งหมด ได้แก่ วัดทองธรรมชาติ วัดหนัง และวัดรัชฎาธิษฐาน

นอกจากนี้ที่วัดอัมพรสวรรค์ มีการเขียนภาพที่คอสองของศาลาขวางด้านริมคลองด้าน และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามมีภาพเขียนเรื่องนรกภูมิที่คอสองของส่วนมุขหน้าและมุขหลัง

ภาพที่ 3-94 คอสองศาลาการเปรียญวัดทองธรรมชาติ เป็นภาพเขียนสีเรื่องพุทธประวัติ

ภาพที่ 3-95 คอสองศาลาการเปรียญวัดหนัง เป็นภาพเขียนสีเรื่องพุทธประวัติ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย